

Claudia Gilia
Emilia-Elena
Clucerescu (Tănase)
Ovidiu Dumitru Solonar
Enache Tușa
Adriana Iordache
Daniel Ionică
Valeriu Frunzaru
Adelin Dumitru
Roxana Miron
Anthony Murphy
Vlad Stăncescu

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA „ORIENT EXPRES”

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

[Honoré Daumier]

VOLUM XXIII
NUMĂRUL
4 (186)
OCT.-DEC. 2015

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întreruperi din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

**Revista Sfera Politicii
a fost editată din anul 1992 de:**

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCO
PUBLISHING

ProQuest

 SCIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă **Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011** al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Imaginea de pe copertă: Honore Daumier

Sfera Politicii

VOLUMUL XXIII, NUMĂRUL 4 (186), octombrie-decembrie 2015

Claudia Gilia <i>Feminizarea politicii românești – un deziderat?</i>	3
Emilia-Elena Clucerescu (Tănase) <i>Local și global în procesul de guvernare: un fenomen complex</i>	18
Ovidiu Dumitru Solonar <i>Cultura pop ca ideologie. "Hipsterii din România, între anti-corporatism și anti-corupție"</i>	27
Enache Tușa <i>Electorat și alegeri în România Postdecembristă. Câteva reflecții asupra scrutinurilor din ultimii 25 de ani</i>	37
Adriana Iordache <i>A qualitative analysis of hate speech reported to the Romanian National Council for Combating Discrimination (2003-2015)</i>	50
Daniel Ionică <i>Cenzura ca mecanism de apărare a ideologiei în democrație și totalitarism</i>	73
Valeriu Frunzaru <i>Despre necesitatea parteneriatului dintre universitate și comunitate</i>	83
Adelin Dumitru <i>Politica socială – catalizator al transformării Uniunii Europene într-o societate bine ordonată</i>	92
Roxana Miron <i>Campania negativă în dezbaterile prezidențiale televizate din România democrată</i>	103
Anthony Murphy și Vlad Stăncescu <i>Unirea Principatelor Române, între soluționarea Problemei Orientale și idealurile Primăverii Popoarelor</i>	113
Index de autori	121
Summary	123

Feminizarea politicii românești – un deziderat?

■ CLAUDIA GILIA

[Valahia University of Târgoviște]

Motto:

„Când o femeie intră în politică se schimbă.
Când mai multe femei o fac, se schimbă politica.”

Verónica Michelle Bachelet¹

Abstract

Women's battle for political rights was fierce and it has taken place for the past two centuries. Despite the efforts made by the feminist movements and even by politicians, the battle towards an effective exercise of these rights continues. Although the representation of women in politics is a complex topic, delicate and comprehensive, in our research we only focused on an analysis of European and national parliamentary elections that took place over the 25 years of post-revolutionary elections. The evolution of women's representation in the two legislative bodies (the national one and the European one) showed us that the steps that have been made are still very few, manifesting themselves more as intentions rather than as a political and legal reality. The causes are multiple, solutions exist, nevertheless political will is what is required. And how to transform political will into an increased representation of women in politics, since still men are those who express themselves (as they form a majority in decision-making forums)?

Keywords

Gender equality; discrimination; women; representation; elections; political parties

Reprezentarea femeilor în istoria post decembristă a alegerilor parlamentare

Alegerile libere au reprezentat după evenimentele din 1989 un prim pas către democrație. Entuziasmul exprimării voinței libere a cetățeanului eliberat din chingile comunismului s-a manifestat cu efuziune prin gradul de participare la primele procese electorale, dar și prin multitudinea de partide și formațiuni politice care s-au înființat și care au participat în alegeri. Stabilirea unor prime reguli de derulare a proceselor electorale au avut caracter provizoriu și au fost limitate la primul scrutin electoral destinat alegerilor pentru Parlament și Președintele României. În martie 1990, Consiliul Provizoriu de Uniune Națională a adoptat Decretul-lege nr. 92/1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României².

Primele alegeri legislative s-au desfășurat în 20 mai 1990. Decretul-lege prevedea în art. 8: „Cetățenii români, fără deosebire de naționalitate, rasă,

1 Prima femeie aleasă ca președinte a statului Chile.

2 Publicat în Monitorul Oficial al României Partea I, nr. 35/18 martie 1990.

limba, religie, sex, convingeri politice sau profesie, exercită, în mod egal și în deplinătatea lor, drepturile electorale." Adunarea Deputaților era formată din 387 de deputați, la care se adăugau deputații reprezentând organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale. Senatul era compus din senatori aleși, în funcție de populația județelor, astfel: în județele cu populație de până la 500.000 locuitori se alegeau câte doi senatori, în cele cu populație de la 501.000 până la 750.000 locuitori se alegeau câte 3 senatori, în celelalte județe se alegeau câte 4 senatori, iar în municipiul București se alegeau 14 senatori.

Competiția electorală a fost marcată de „explozia” pluripartidismului, fapt ușor de explicat după 45 de ani de partid unic.

În alegerile din 1990 pentru Adunarea Deputaților au obținut mandate 19 formațiuni politice, la care s-au adăugat și 12 organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale, în timp ce la Senat au obținut mandate 11 formațiuni politice. În ceea ce privește reprezentarea femeilor la acest prim scrutin postdecembrist, evidențiem faptul că 25 de mandate la Adunarea Deputaților au fost obținute de femei, reprezentând 8.53% din numărul total de mandate pentru această Cameră, iar la Senat doar 2 doamne au obținut mandatul de senator, procentul de reprezentare fiind de 1.39% din numărul total al senatorilor. În Adunarea Deputaților, din cele 25 de mandate, 18 au fost deținute de reprezentantele Frontului Salvării Naționale (FSN), 5 de cele ale Partidului Ecologist – S.D. și 2 de către reprezentantele Partidului Național Liberal (PNL). În Senat, un mandat a fost obținut de reprezentanta FSN și un altul de reprezentanta PNL.

La începuturile democrației în România reprezentarea femeilor a fost extrem de redusă, deși din punct de vedere demografic numărul femeilor era mai mare decât cel al bărbaților: 11.596.272 – femei și 11.213.763 – bărbați. Noile condiții politice, sociale și economice nu au reușit să creeze pentru femei cadrul propice pentru a se angrena în bătăliile electorale.

Alegerile din **1992** sunt primele alegeri democratice din România după adoptarea primei Constituții a statului în 1991. Organizarea și desfășurarea alegerilor, precum și modul de atribuire a mandatelor erau reglementate de Legea nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului³. Noua lege electorală a statuat în art. 1: „*Camera Deputaților și Senatul se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat*”. Deputații și senatorii se alegeau în circumscripții electorale pe baza de *scrutin de listă* și de candidaturi independente, potrivit *principiului reprezentării proporționale*⁴.

În urma alegerilor din 22 septembrie 1992, Camera Deputaților era compusă din 328 de membrii, iar Senatul din 143. Din cele 84 de formațiuni politice participante în competiția electorală, doar 12 au reușit să obțină mandate⁵, la care s-au adăugat cele 13 minorități naționale, reprezentate în Camera Deputaților.

După alegerile din 27 septembrie 1992 are loc o diminuare a numărului femeilor în Camera Deputaților de la 25 în 1990 la 16 în 1992⁶, reprezentând un procent de 4.87% din numărul total de mandate. La Senat se remarcă o creștere ușoară a numărului de femei față de 1990, adică 3 mandate de senator⁷, deci un procent de 2.09% din numărul total de mandate.

3 Publicată în Monitorul Oficial al României Partea I, nr. 164 din 16 iulie 1992.

4 Art. 3 alin. 1 din Legea nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului.

5 PDSR, CDR (ce avea în componență următoarele partide: PNȚCD, PL 93, PSDR, PAC, PER, PNL-CD), PD, PUNR, UDMR, PRM, PSM.

6 Cele mai multe femei deputat erau membre ale Partidului Democrației Sociale din România – 8 deputate, urmat Partidul Democrat cu un număr de 4 deputate – <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura.de?leg=1992&par=F>, accesat în 17.07.2015.

7 Mandatele au fost obținute de reprezentantele PUNR și FSN/PDSR.

Observăm că, în general, partidele au susținut câte o reprezentantă a femeilor pe listele electorale de la Senat, indiferent de putere politică a partidului respectiv. Partidele au preferat ceva mai multe reprezentante ale femeilor pe listele pentru alegerea Camerei Deputaților. Ca o noutate în materia alegerilor din țara noastră apare prima reprezentantă a minorităților, care va reprezenta interesele acestora în Camera Deputaților⁸.

Alegerile legislative din **1996** s-au desfășurat tot în baza Legii nr. 68/1992, fiind considerate de specialiști o reeditare a celor din 1992. În Camera Deputaților au obținut mandate 12 formațiuni politice⁹, la care se adaugă cei 15 reprezentanți ai minorităților naționale.

În Parlamentul României, în legislatura 1996-2000 reprezentarea femeilor rămâne, relativ constantă cu un procent de 6.09% în Camera Deputaților – 20 de mandate de deputat¹⁰ – și de 2.09% în Senat – 3 mandate de senator¹¹ –. Deși partidele din România erau într-un număr destul de mare pe scena politică, susținerea femeilor pe listele acestora este destul de mică, am putea spune chiar simbolică, dacă ne raportăm la partidele care au câte o singură reprezentantă în Parlament.

În competiția electorală din **2000**¹² s-au înscris peste 36 de formațiuni politice¹³, la care se adaugă 18 organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale și candidații independenți. În urma alegerilor legislative, în Parlamentul României au fost reprezentate 7 formațiuni politice și 18 minorități naționale. În legislatura din perioada 2000-2004, numărul reprezentanților de sex feminin în Parlamentul României a crescut semnificativ comparativ cu precedentele alegeri. La Camera Deputaților din cei 327 de deputați, 43 erau femei, reprezentând 13.14% din numărul total de deputați, iar la Senat, din cei 140 de senatori, 13 erau femei¹⁴, adică 9.28 % din numărul total al senatorilor¹⁵.

Cu toate acestea numărul femeilor parlamentar rămâne la un nivel redus prin comparație cu numărul total al femeilor din țara noastră, care conform datelor oferite de INS în anul 2002 era de 11.112.233, iar cel al bărbaților de 10.568.741. Conform studiilor realizate în domeniu, s-a constatat că pentru a putea influența deciziile politice, în sensul apărării intereselor unui grup este necesară o prezență de cel puțin 30% a reprezentanților aceluși grup la luarea deciziilor politice.

Alegerile legislative din **2004** au fost reglementate de Legea nr. 373/2004¹⁶ pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului. Acest act normativ a adunat în

8 Este vorba doamna Rușid Feuzia reprezentanta de la Uniunea Democrată Turcă din România.

9 În competiția electorală au depus candidaturi 33 de partide politice, 31 de organizații aparținând minorităților naționale, precum și candidați independenți.

10 Cel mai mare număr de femei deputat îl regăsim la Partidul Democrației Sociale din România – 7, urmat de Uniunea Social Democrată (PD+PSDR) – 3 și Partidul România Mare – 3 deputate.

11 Mandatele au fost obținute de reprezentantele PUNR și FSN/PDSR.

12 Alegerile parlamentare din 26 noiembrie 2000 s-au desfășurat în temeiul Legii nr.68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificată ulterior prin Legea nr.115/1996 pentru alegerile din 1996 și ordonanțele de urgență nr. 63/2000, nr. 129/2000 și nr. 154/2000 pentru alegerile din 2000.

13 Informații utile: <http://alegeri.roaep.ro/?alegeri=alegeri-parlamentul-romaniei-2000>, accesat 17.07.2015.

14 Detalii pe: <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura.de?leg=2000&cam=1&par=F>, accesat 17.07.2015.

15 Reprezentarea cea mai numeroasă o regăsim Camera Deputaților la Partidul Social Democrat – 22 de femei, urmat de Partidul România Mare cu un număr de 11 femei. La Senat se păstrează aceeași ordine, Partidul Social Democrat are 7 reprezentante, iar Partidul România Mare – 2 reprezentante.

16 Publicată în Monitorul Oficial al României Partea I, nr. 887 din 29 septembrie 2004.

cuprinsul său toate dispozițiile legale referitoare la procedura alegerilor, adoptate pe parcursul unui deceniu¹⁷.

În urma revizuirii Constituției în anul 2003, a fost introdus în legea fundamentală un articol foarte important pentru o posibilă creștere a numărului de femei în Parlament. Astfel, art. 16 alin. (3) din Constituție dispune: „Funcțiile și demnitățile publice, civile și militare, pot fi ocupate, în condițiile legii, de persoanele care au cetățenia română și domiciliul în țară. *Statul român garantează egalitatea de șanse între femei și bărbați pentru ocuparea acestor funcții și demnități*”.

Deși legislația românească s-a aliniat cu cea europeană, în ceea ce privește egalitatea de șanse dintre femei și bărbați, se pare că aceasta a rămas la stadiul de teorie.

În anul 2004, la Biroul Electoral Central au fost înregistrate 13.675 de candidaturi din care 9994 pentru Camera Deputaților și 3681 pentru Senat, candidaturi depuse de 53 de formațiuni politice.

În alegerile parlamentare din anul 2004, din cele 53 de forțe politice doar 8 formațiuni politice au obținut mandate. Alegerile din 2004 vor aduce o ușoară scădere a numărului de femei în Parlament, de la 56 în 2000, la 53. Astfel Camera Deputaților va avea *44 de femei*, ce reprezenta un procent de *14.01%* din totalul mandatelor de deputat, iar Senatul va avea *9 femei senator*, adică un procent de *6.56%* din totalul senatorilor¹⁸.

Alegerile de la *30 noiembrie 2008* pentru Camera Deputaților și Senatul României se înscriu în istoria electorală postcomunistă ca un moment de referință. Este cea de-a șasea convocare la urne vizând reînnoirea Parlamentului României și, totodată, un semnificativ test electoral în condițiile modificărilor survenite la nivelul sistemului electoral.

Cadrul electoral se baza pe o nouă lege – Legea nr. 35/2008 pentru *alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali*¹⁹. Legiuitorul a optat pentru alegerea parlamentarilor prin *sistemul majoritar uninominal cu un singur tur de scrutin, potrivit principiului reprezentării proporționale*.

Având în vedere principiul egalității de șanse între bărbați și femei, din 7717 candidați pentru Camera Deputaților *917 au fost femei*. La Senat din 895 candidați, *98 au fost femei*. Din aceste date, rezultă că ponderea feminină în rândul candidaților la Camera Deputaților a fost de 11.8%, iar pentru Senat aceasta a fost de 10.9%.

La alegerile pentru Senatul României din 30 noiembrie 2008, la nivel național, au fost depuse 3 candidaturi independente și 892 de candidaturi din partea a 30 de formațiuni politice. Candidaturi complete (137) au fost depuse din partea următoarelor formațiuni politice: Alianța PSD+PC, PNL, PD-L, PNG-CD. La Camera Deputaților au fost depuse, la nivel național, 28 de candidaturi independente și 7689 candidaturi din partea formațiunilor politice²⁰.

17 Noua reglementare prelua o parte din textele Legii nr. 68/1992, cum ar fi cele referitoare la modul de scrutin, norma de reprezentare, facilitățile electorale acordate organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, utilizarea cărții de alegător, etc.

18 Prin comparație, în Suedia în ianuarie 2004 femeile erau reprezentate într-un procent de 45,3%.

19 Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 196 din 13 martie 2008.

20 Un număr complet de candidaturi (315) au prezentat Alianța PSD+PC, PNL și PNG-CD. Partidele care au depus un număr de peste 300 candidaturi au fost: PD-L (314), UDMR (313) și PRM (309).

Partid politic, formațiune politică, alianță electorală, candidat independent	CAMERA DEPUTAȚILOR			SENAT		
	Bărbați	Femei ²¹	Nr. total de candidaturi	Bărbați	Femei	Nr. total de candidaturi
Partidul Democrat Liberal	275	39	314	128	9	137
Alianța Politică PSD+PC	266	49	315	128	9	137
Partidul Național Liberal	291	24	315	125	12	137
UDMR	242	71	313	113	23	136
Partidul Noua Generație – Creștin Democrat	287	28	315	117	20	137
Partidul România Mare	255	54	309	113	19	132
Partidul Verde Ecologist	60	10	70	45	3	48
Partidul Popular și al Protecției Sociale	56	7	63	22	2	24
Candidați independenți	23	5	28	2	1	3

Ca urmare a rezultatelor obținute la alegerile din 30 noiembrie 2008 pentru Camera Deputaților au fost atribuite 316 locuri, la care s-au adăugat cele 18 mandate pentru organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale, iar pentru Senat numărul de mandate a fost de 137, rezultând un total de 471 de mandate. Din cele 471 de mandate, doar 46 au fost obținute de femei, adică un procent de 9.76%

Partid politic, formațiune politică, alianță politică, candidat independent	CAMERA DEPUTAȚILOR			SENAT			
	Bărbați	Femei ²²	Total mandate	Bărbați	Femei	Total mandate	% femei / mandate
Partidul Democrat Liberal	102	13	115	48	3	51	9.63
Alianța Politică PSD+PC	100	14	114	45	4	49	11.04
Partidul Național Liberal	58	7	65	27	1	28	8.60
UDMR	20	2	22	9	0	9	6.45
Asociația albanezilor din România	0	1	1	–	–	–	
Asociația Macedonenilor din România	0	1	1	–	–	–	
TOTAL	280 (+16 minorități) – 296	38	318 (+16 minorități) – 334	129	8	137	

La Camera Deputaților, femeile erau reprezentate în procent de 11.37%, în timp ce la Senat procentul se reduce la jumătate – 5.83%

În ceea ce privește distribuția pe circumscripții, cele mai mari ponderi ale candidaturilor feminine pentru Camera Deputaților s-au regăsit în circumscripțiile: București (15.7%), străinătate (15.4%), Ilfov (14.8%), Constanța (14.5%), Olt (13.5%), Bacău (13.1%), Vaslui (12.9%), Bihor (12.5%) iar cele mai mici în Bistrița-Năsăud

21 Pentru detalii: <http://www.becparlamentare2008.ro/statis/Defalcare%20candidati%20pe%20partide%20si%20sexe.pdf>, accesat 17.07.2015.

22 A se consulta: <http://www.becparlamentare2008.ro/statis/Defalcarea%20mandatelor%20de%20parlamentari%20pe%20competitori%20electorali%20si%20sexe.pdf>, accesat 17.07.2015.

(9.3%), Vâlcea (9.5%), Mureș (9.8%), Neamț (9.8%), Argeș (9.9), Teleorman (10.2%), Brașov (10.2%). Cele mai mari ponderi ale candidaturilor feminine pentru Senat au fost în Iași (17,6%), Bacău (17.2%), București (16.8%), Suceava (16%), Argeș (16.1%), Dolj (15%)

Din păcate au existat și circumscripții în care nu au fost depuse nicio candidatură feminină, precum: Alba, Botoșani, Ilfov, Mehedinți, Mureș, Vâlcea²³.

Alegerile parlamentare din 9 decembrie 2012 s-au desfășurat tot sub imperiul Legii nr. 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr.215/2001 și a Legii nr.393/2004 privind Statutul aleșilor locali. Păstrarea aceluiași cadru normativ din 2008 nu prevestea nimic bun pentru noile alegeri parlamentare și nu a adus nicio îmbunătățire a reprezentării femeilor în forul legislativ.

În cele 43 de circumscripții electorale și pentru cele 452 de colegii și-au depus candidatura un număr total de 2.473 de persoane, din care 2.124 bărbați (85.89%) și 349 femei (14.11%). Din totalul competitorilor electorali, 2.442 au provenit din rândurile formațiunilor politice, 13 au fost candidați independenți: 11 bărbați și 2 femei, iar 18 persoane au candidat din partea organizațiilor cetățenilor aparținând minorităților naționale: 17 bărbați și 1 femeie²⁴.

Raport numărul total de candidaturi și numărul de candidaturi feminine

Partid/Alianță	Total candidaturi depuse	BĂRBAȚI	%	FEMEI	%
USL	452	405	89.60	47	10.40
ARD	452	390	86.28	62	13.72
UDMR	452	367	81.19	85	18.81
PP-DD	450	393	87.33	57	12.67
PRM	286	233	81.47	53	18.53
PER	177	153	86.44	24	13.56
PPMT	77	69	89.61	8	10.39
PAS	20	18	90.00	2	10.00
Candidaturi independente	13	11	84.62	2	15.38

Reprezentarea femeilor și a bărbaților la nivelul celor doi competitori importanți în alegerile parlamentare din 2012 se prezintă astfel:

Uniunea Social Liberală – USL

Partid	Candidați	Femei (%)	Bărbați (%)
PSD	230	10.55	89.45
PNL	181	11.06	88.94
PC	24	10.88	89.12
UNPR	14	0	100

²³ Detalii pe:

<http://www.becparlamentare2008.ro/statis/Defalcare%20candidati%20pe%20circumscripții%20si%20sexe.pdf>

²⁴ A se consulta: <http://www.becparlamentare2012.ro/candidati.html>, accesat 22.07.2015.

Alianța România Dreaptă – ARD

Partid	Candidați	Femei (%)	Bărbați (%)
PDL	398	13.07	86.93
FC	33	21.21	78.79
PNCT-CD	21	14.29	85.71

Raportul dintre numărul total de mandate și numărul mandatelor deținute de femei

Partid politic, formațiune politică, alianță politică, candidat independent	CAMERA DEPUTAȚILOR			SENAT			% femei / mandate
	Bărbați	Femei ²⁵	Total mandate	Bărbați	Femei	Total mandate	
USL	233	40 ²⁶	273	113	9 ²⁷	122	12.40
ARD	49	7	56	23	1	24	10.00
PP-DD	40	7	47	20	1	21	11.76
UDMR	17	1	18	8	1	9	7.40
Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale	17	1	18	–	–	–	
TOTAL MANDATE	356	56	412	164	12	176	
% FEMEI/TOTAL MANDATE	CAMERA DEPUTAȚILOR		13.59	SENAT		6.81	

Astfel, din cele 588 de mandate de parlamentar atribuite, numărul femeilor este de doar 68, adică un procent de 11.56%, ceea ce situează România pe locul 25 din cele 28 de state ale Uniunii Europene.

În urma analizei întreprinse cu privire la alegerile pentru Parlamentul României în cele șase cicluri electorale situația reprezentării femeilor în forul legislativ se prezintă astfel:

Legislatura	Total mandate	Numărul de mandate deținute de femei în Parlamentul României	%
1990-1992	471	30	6.36
1992-1996	471	19	4.03
1996-2000	471	23	4.88
2000-2004	467	56	11.99
2004-2008	451	53	11.75
2008-2012	471	46	9.76
2012-prezent	588	68	11.56

25 A se consulta: <http://www.becparlamentare2008.ro/statis/Defalcarea%20mandatelor%20de%20parlamentari%20pe%20competitori%20electorali%20si%20sexe.pdf>, accesat 18.07.2015.

26 PSD – 25 de deputate, PNL – 11deputate, PC – 4 deputate.

27 PSD – 6 femei senator, PC-1, PNL – 2 femei senator.

La nivelul celor 28 de state europene²⁸, numărul femeilor reprezentate în forurile legislative alese se prezintă astfel:

Stat	Camera inferioară/ Parlament unicameral				Camera superioară			
	Data alegerilor	Nr. mandate	Femei	%	Data alegerilor	Nr. mandate	Femei	%
Suedia	2014	349	152	43.6	–	–	–	–
Finlanda	2015	200	83	41.5	–	–	–	–
Spania	2011	350	144	41.1	2011	266	90	33.8
Belgia	2014	150	59	39.3	2014	60	30	50
Danemarca	2011	179	63	38	–	–	–	–
Olanda	2012	150	56	37.3	2015	75	26	34.7
Germania	2013	631	230	36.5	–	69	28	40.6
Slovenia	2014	90	33	36.7	2012	40	3	7.5
Portugalia	2011	230	72	31.3	–	–	–	–
Italia	2013	630	195	31	2013	321	91	28.3
Austria	2013	183	56	30.6	–	61	18	29.5
UK	2015	650	191	29.4	–	791	191	24.1
Luxemburg	2013	60	17	28.3	–	–	–	–
Franța	2012	577	151	26.2	2014	348	87	25
Croația	2011	151	39	25.8	–	–	–	–
Polonia	2011	460	111	24.1	2011	100	13	13
Lituania	2012	141	33	23.4	–	–	–	–
Grecia	2015	300	69	23	–	–	–	–
Bulgaria	2014	240	49	20.4	–	–	–	–
Cehia	2013	200	40	20	2014	81	15	18.5
Slovacia	2012	150	28	18.7	–	–	–	–
Letonia	2014	100	18	18	–	–	–	–
Irlanda	2011	166	27	16.3	2011	60	18	30
România	2012	412	56	13.59	2012	176	12	6.81
Malta	2013	70	9	12.9	–	–	–	–
Cipru	2011	56	7	12.5	–	–	–	–
Ungaria	2014	198	20	10.1	–	–	–	–

În urma cercetării pe care am întreprins-o cu privire la alegerile parlamentare desfășurate în cei 25 de ani de alegeri post decembriste concluziile noastre sunt următoarele:

- multitudinea actelor normative care au reglementat alegerile parlamentare (în special ordonanțele de urgență care au modificat legile cadru);
- indiferent de tipul de scrutin utilizat, există o subreprezentare a femeilor prin raportare la numărul total al mandatelor;
- există o subreprezentare prin raportare la populația de sex feminin din România;

²⁸ Datele sunt cele furnizate de Parlamentele naționale la până la 1 iunie 2015- <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, accesat 22.07.2015

- numărul femeilor parlamentar care au reușit prin activitatea parlamentară pe care au desfășurată să se impună ca voci în politica românească este extrem de mic;
- majoritatea femeilor care sunt cunoscute în politică au deținut cel puțin două mandate de parlamentar²⁹;
- comparativ cu celelalte state membre ale Uniunii Europene, România se plasează pe ultimele locuri în ceea ce privește mandatele deținute de femei.

Alegerile europene – șanse pentru o mai bună reprezentare a femeilor

Dobândirea de către România la 1 ianuarie 2007 a statutului de membru al Uniunii Europene i-a obligat pe legiuitori să adopte legislația specifică alegerilor pentru Parlamentul European. Astfel, într-un context politic intern tensionat, marcat de iminența spargerii majorității³⁰, Parlamentul României a adoptat Legea nr. 33/2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European³¹. România a optat pentru scrutinul de listă, potrivit principiului reprezentării proporționale și pe bază de candidaturi independente. Teritoriul României s-a constituit într-o singură circumscripție. În competiția pentru primele alegerile europene s-au înscris 540 de candidați reprezentând 13 formațiuni politice și un candidat independent. În anul 2007, România a avut alocate 35 de mandate.

Rezultate alegeri pentru Parlamentul European din 25 noiembrie 2007³²

Nr. candidați	Partide care au obținut mandate	Nr. de mandate	Femei (Nr./%)	
541	Partidul Liberal Democrat	3	0	0
	Partidul Social Democrat	10	5	50
	Partidul Național Liberal	6	3	50
	Partidul Democrat	13	4	30.76
	UDMR	2	0	0
	Candidat independent	1	0	0
	TOTAL		35	12

La alegerile pentru Parlamentul European din anul **2009** au fost depuse 287 de candidaturi din partea a 7 formațiuni politice³³ și 2 candidaturi independente³⁴. UDMR și PRM nu au promovat nicio reprezentantă pe lista pentru europarlamentare. În literatura de specialitate s-a apreciat că o posibilă explicație se referă la gru-

29 Exemplu: Ecaterina Andronescu (PSD) – 5 mandate, Oana Manolescu (Asociația Albanezilor din România) – 5 mandate, Florina Ruxandra Jipa – 4 mandate, Rodica Nassar (PSD) – 4 mandate, Daniela Popa (PC) – 4 mandate, Roberta Alma Anastase (PD-L) – 3 mandate, Raluca Turcan (PD-L) – 3 mandate, Doina Silistru (PSD) – 3 mandate, Grațiana Gavrilescu (PNL, actualmente PC-PLR) – 3 mandate, Carmen Moldovan (PSD) – 3 mandate etc.

30 Radu Alexandru, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2002), 211.

31 Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 28 din 16 ianuarie 2007. Din păcate, și această lege, ca de altfel toate legile electorale din România, a suferit o multitudine de modificări legislative prin ordonanțe de urgență.

32 A se vedea: http://www.roaep.ro/bec_eu_07/wp-content/uploads/2013/10/reultate_finale_pe.pdf, accesat 20.07.2015.

33 Alianța Electorală PSD+PC, Partidul Democrat Liberal, Partidul Național Liberal, Partidul România Mare, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, Partidul Național Creștin Democrat.

34 Elena Băsescu și Abraham Pavel.

purile țintă și la dimensiunea acestor partide³⁵. UDMR ar fi putut să promoveze un candidat de sex feminin pe o poziție eligibilă, dat fiind faptul că acesta este partidul cel mai puțin volatil din România, contând întotdeauna pe un număr stabil de alegători. În schimb, pentru PRM decizia nepromovării unor candidate poate fi explicată prin strategia electorală a partidului.

Rezultate alegeri pentru Parlamentul European din 7 iunie 2009³⁶

Nr. candidați	Partide care au obținut mandate	Nr. de mandate	Femei (Nr./%)	
289	Alianța Electorală PSD+PC	11	5	45.4
	Partidul Democrat Liberal	10	2	20
	Partidul Național Liberal	5	4	80
	UDMR	3	0	0
	Partidul România Mare	3	0	0
	Candidat independent	1	1	
	TOTAL	33	11	33.33%

Din totalul de 33 de europarlamentari români: 22 sunt bărbați (66.66%), iar 11 sunt femei (33.33%).

La alegerile europarlamentare din anul **2014** și-au depus candidatura 15 formațiuni politice și 12 candidați independenți. Astfel, din cele 579 de candidaturi, repartizarea pe gen este următoare: 410 bărbați (70.8%) și 169 femei (29.2%)³⁷.

Rezultate alegeri pentru Parlamentul European din 25 iunie 2014³⁸

Nr. candidați	Partide care au obținut mandate	Nr. de mandate	Femei (Nr./%)	
579	Alianța Electorală PSD-UNPR-PC	16	7	43.75
	Partidul Național Liberal	6	4	66.66
	Partidul Democrat Liberal	5	1	20.00
	UDMR	2	0	0
	Partidul Mișcarea Populară	2	0	0
	Candidat independent	1	1	
	TOTAL	32	10	31.30

Din cei 32 de reprezentanți ai României în Parlamentul European: 22 sunt bărbați (68.7%), iar 10 sunt femei (31.3%).

În urma analizei privind alegerile europarlamentare în România putem evidenția următoarele aspecte:

– numărul femeilor candidat reprezintă aproximativ 30% din totalul candidaturilor;

³⁵ Sergiu Gherghina (editor), *Cine decide? Partide, reprezentanți și politici în Parlamentul României și cel European* (Iași: Institutul European, 2010), 229.

³⁶ A se vedea:

<http://www.bec2009pe.ro/Documente%20PDF/Rezultate/Rezultate%20finale/Proces%20verbal%20centralizare%20voturi.pdf>, accesat 20.07.2015.

³⁷ Pentru detalii, poate fi consultată *Cartea albă a alegerilor pentru membrii din România în Parlamentul European din 25 mai 2014*, p. 28 – <http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2015/06/RAPORT-EUROPARLAMENTARE.pdf>, accesat 20.07.2015

³⁸ A se vedea:

<http://www.bec2009pe.ro/Documente%20PDF/Rezultate/Rezultate%20finale/Proces%20verbal%20centralizare%20voturi.pdf>, accesat 20.07.2015

- cea mai bună reprezentare a femeilor prin raportare la numărul de mandate obținute o are Partidul Social Democrat, urmat de Partidul Național Liberal și Partidul Democrat Liberal;
- în cele trei cicluri electorale pentru Parlamentul European s-au înscris în cursa electorală doar 2 femei candidat independent și doar una dintre acestea a reușit să obțină mandatul de europarlamentar³⁹;
- spre deosebire de alegerile naționale, pentru alegerile europarlamentare, partidele politice au propus mai multe candidate de sex feminin și le au promovat pe poziții eligibile.

Soluții posibile pentru creșterea gradului de reprezentare a femeilor în organismele alese

Cercetarea pe care am realizat-o ne-a evidențiat încă o dată o certitudine a vieții politice din România: *subreprezentarea femeilor în viața politică*. Rațiunile pentru slaba reprezentare a femeilor în politică sunt ușor de identificat:

- prejudecățile;
- discriminarea de gen;
- procesul de socializare;
- slaba mediatizare a femeilor;
- responsabilitățile familiale;
- lipsa modelelor în politică (atât feminine, cât și masculine);
- opțiunea pentru o carieră profesională și mai puțin pentru una politică;
- miturile legate de lipsa de calificare;
- accesul limitat la fonduri pentru campanii⁴⁰ etc.

În doctrină⁴¹ s-au evidențiat și alți factori politici, socio-economici, culturali și ideologici care influențează prezența femeilor în politică, precum:

- modul de a face politică în România;
- rolul partidelor politice – partidele au rolul fundamental în selecția candidaților. Structura instituțională, ideologia, proporția femeilor activiste în cadrul partidului și regulile interne de reprezentare a genului;
- sistemul electoral – analizele rezultatelor alegerilor au evidențiat în mod clar faptul că sistemele proporționale avantajează reprezentarea femeilor.

Experiențele statelor dezvoltate ne arată că procentul femeilor angajate în forurile decizionale ale instituțiilor politice și publice nu va crește fără ajutorul unor măsuri specifice, precum cotele de reprezentare, însoțite de campanii de promovare a participării active a femeilor la bunul mers al societății. Cotele minimale de gen, sub diversele lor forme, sunt practici deja legiferate în state europene precum Belgia, Franța, Spania, Norvegia, Finlanda sau Slovenia, iar cote stabilite în statutul partidelor politice⁴² găsim în state precum Germania, Suedia, Polonia sau Marea Britanie.

39 Menționăm faptul că imediat după obținerea mandatului, Elena Băsescu s-a raliat grupului PD-L.

40 A se vedea: <http://www.femeileinpolitica.ro/>, accesat 27.07.2015.

41 Oana Băluță, „Cu mai multă reflexivitate despre reprezentarea politică”, *Expert electoral*, nr. 1(2014): 6.

42 În Suedia, Partidul de Vest (VP) are o cotă de cel puțin 50% femei pe listele electorale, încă din 1987. Partidul Laburist Social Democrat din Suedia (SAP) are instituită o cotă de reprezentare a femeilor pe listele electorale de 50% încă din anul 1993, folosind metoda „zipper” (alternanța bărbat – femeie); în Germania, Uniunea Creștin Democrată (CDU) folosește din anul 1996 regula conform căreia listele de candidați sunt alcătuite astfel încât după trei candidați, consecutivi, de același sex să urmeze un altul de sex diferit; în Danemarca, Partidul Socialist Popular (SF) a

Milităm astfel pentru introducerea unei *cote de gen*. Pentru că actuala dinamică și actuala cotă efectivă de reprezentare a femeilor în forurile decizionale europene, centrale și locale plasează partidele românești foarte departe de practicile europene și mondiale. Introducerea sistemului de cote pentru reprezentarea politică a femeilor compensează obstacolele care împiedică femeile să beneficieze de pozițiile politice care le revin în mod echitabil și previne apariția altor bariere și mecanisme de excludere. O cotă minimală de gen limitează tendința partidelor politice de a desemna ca reprezentanți în cea mai mare parte bărbați și le obligă pe acestea să caute activ candidate competente.

Cotele de gen și listele alternative un bărbat/o femeie pentru pozițiile de decizie politică s-au dovedit instrumentele cele mai eficiente pentru combaterea discriminării și a dezechilibrelor de putere între bărbați și femei, dar și pentru îmbunătățirea reprezentării democratice în organismele decizionale politice.

Legislativul ar trebui să aibă în vedere la momentul creionării legislației electorale și modelele de bună practică utilizate de state cu democrații consolidate⁴³.

fost primul partid din această țară care a introdus în 1977 o cotă de reprezentare a femeilor de 40%. Aceasta a fost abandonată însă în 1996. Partidul Social Democrat (SD) a adoptat în 1983 o cotă de reprezentare de 40% pentru femei, pe listele electorale la alegerile generale, iar în 1988 această cotă a fost extinsă și pentru alegerile locale și regionale. Pentru alte detalii, a se vedea, Liliانا Elena Pârle, „Femeile în politica românească. vot și reprezentare”, <http://www.roaep.ro/ro/section.php?id=27&l2=58>, accesat 23.07.2015.

43 Spre exemplu în *Belgia*, sistemul cotelor minimale de gen este reglementat atât în Constituție, cât și prin legea electorală. Astfel este instituită obligativitatea existenței unui număr egal de bărbați și femei pe listele electorale, inclusiv cu condiția ca primele două poziții de pe listă să nu fie ocupate de candidați de același gen. Constituția Belgiei în art. 10 alin. (3) stipulează: „*Egalitatea între femei și bărbați este garantată*”. De asemenea, art. 11 bis dispune: „*Legea, legea federală sau norma menționată la art. 134 garantează că femeile și bărbații își pot exercita în mod egal funcțiile publice și electivă*”. Capitolul II art. 2 din Legea din 18 iulie 2002 cu privire la asigurarea prezenței egale a bărbaților și femeilor pe listele de candidaturi pentru alegerea Camerelor legislative federale și Consiliului Comunității germanofone, publicată în Monitorul belgian din 28 august 2002 dispune: „*Art. 117 bis. Pe fiecare listă, diferența între numărul de candidați de fiecare sex nu poate fi mai mare de unu. Primii doi candidați din fiecare listă trebuie să fie de sex diferit*”.

Pentru detalii despre reprezentarea femeilor în organismele alese belgiene pe: http://igvm-iefh.belgium.be/fr/domaines_action/prise_de_decision/cijfers/, accesat în 26.07.2015

În *Franța*, Constituția revizuită în anul 2008 a consacrat principiul egalității de șanse cu privire la mandatele electivă. Astfel, în art. 1 alin. (2) din Constituție se stipulează: „*Legea favorizează accesul egal al femeilor și bărbaților la mandatele electorale și la funcțiile electivă, precum și la responsabilitățile profesionale și sociale*”. Prima reglementare expresă cu privire la accesul egal al femeilor la mandatele electorale și funcțiile electivă s-a realizat prin Legea nr. 2000-493 din 6 iunie 2000 care în art. 2 stipulează: „*Pe fiecare listă, distanța între numărul de candidați din fiecare sex nu poate fi mai mare de unu. În cadrul fiecărui grup întreg de șase candidați în ordinea prezentării pe listă trebuie să figureze un număr egal de candidați din fiecare sex*”. De asemenea, Legea nr. 2007-128 din 31 ianuarie 2007 cu privire la promovarea accesului egal al femeilor și bărbaților la mandatele electorale și la funcțiile electivă a extins obligația alternanței femei-bărbați în componerea listelor pentru alegerile executivelor regiunilor și comunelor cu peste 3500 de locuitori. Acest act normativ a prevăzut și scăderea ajutorului public cu 30% dacă partidele politice prezintă doar 30% femei pe listele lor (această reglementare fiind utilizată abia la alegerile legislative din iunie 2012). Guvernul francez a făcut din drepturile femeilor o prioritate a activității sale guvernamentale, prioritate care s-a reflectat prin Legea nr. 2014-873 din 4 august 2014 cu privire la egalitatea reală între femei și bărbați. Această reglementare dispune ca statul, colectivitățile teritoriale și instituțiile publice trebuie să pună în aplicare o politică pentru egalitatea între femei și bărbați.

În *Spania*, constituția statuează în art. 9 alin. (2): „*Autoritățile publice trebuie să promoveze condițiile necesare pentru ca libertatea și egalitatea persoanelor și a grupurilor de care acestea aparțin să fie reale și efective, să elimine obstacolele ce previn sau îngreunează îndeplinirea acestora și să faciliteze participarea tuturor cetățenilor la viața politică, economică, culturală și socială*”, iar art. 14 prevede: „*Spaniolii sunt egali în fața legii și nu pot fi supuși discriminării pe*

Guvernul trebuie să adopte politici publice în domeniul educației și formării pentru a combate percepțiile stereotipe și pentru a încuraja performanța dincolo de diferența de gen. Integrarea României în Uniunea Europeană a impulsivat procesul de aplicare a principiului egalității de șanse⁴⁴.

Chiar dacă cifrele privind reprezentarea femeilor arată o realitate dureroasă, opiniile cetățenilor români sunt totuși relativ favorabile unei mai bune și echitabile reprezentării a acestora în politică. Astfel, un sondaj realizat de INSCOP în februarie 2015⁴⁵ a relevat următoarele aspecte:

- românii au opinii împărțite cu privire la posibilitatea ca partidele să fie obligate prin lege să crească numărul de femei promovate în posturi alese. Astfel, 44.5% dintre români au fost de acord cu o asemenea idee, în timp ce 37% se opun, iar un număr destul de ridicat de respondenți –18.5% – au ales să nu se pronunțe⁴⁶;
- cetățenii români consideră în procent de 40.3% că lucrurile ar rămâne la fel chiar și în cazul implicării mai mari a femeilor în viața politică. Acest rezultat demonstrează că un procent important dintre români nu consideră *genul* ca fiind o variabilă definitorie pentru activitatea oamenilor politici;
- 25% dintre respondenți consideră însă că lucrurile ar merge mai bine în România dacă implicarea femeilor în politică ar fi mai ridicată, în timp ce 17.2% sunt de părere contrarie. Faptul că sunt sensibil mai mulți cei care valorizează pozitiv efectul pe care l-ar avea creșterea implicării femeilor în politică este de remarcat. Procentul de non-răspunsuri (17.5%) este și în acest caz influențat de conformismul social.
- răspunsurile la întrebarea: „*Ce părere aveți despre posibilitatea ca o femeie să devină primul-ministru al României?*” – au arătat că 47.4% dintre respondenți consideră că o femeie Prim-ministru nu ar schimba cu nimic lucrurile, 24.3% sunt de părere că situația actuală s-ar îmbunătăți, poate și ca o reflexie a percepției că femeile sunt mai responsabile și mai pricepute în sfera „*bunei gospodării*”, iar 12.5% afirmă contrariul. Numărul non-răspunsurilor a fost ceva mai mic în acest caz –15.8%.

Concluzii

Creșterea gradului de reprezentare a femeilor în viața politică, fie că este vorba de cea locală, națională sau europeană rămâne un deziderat pe care partidele politice din România îl promovează, dar, din păcate nu fac eforturi pentru a-l transpune și în practică.

Sunt multe întrebări la care forurile politice, societatea românească în integralitatea sa trebuie să răspundă. Ne am oprit doar asupra câtorva:

Își doresc cu adevărat femeile să se implice în viața politică? Răspunsul la această întrebare, în opinia noastră, nu poate fi unul tranșant. Considerăm că sunt

motive de origine, rasă, sex, religie, opinie sau oricare altă condiție sau circumstanță personală sau socială”. Legea Organică nr. 3/2007 din 22 martie 2007 cu privire la egalitatea efectivă a femeilor și bărbaților în Capitolul I, art. 14 alin. (4) prevede: „*Participarea echilibrată de femei și bărbați pe listele de candidaturi și în procesele de luare a deciziilor*”.

44 A se vedea în acest sens *Raportul referitor la strategia UE pentru egalitatea între femei și bărbați post 2015* (2014/2152 –INI) – <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0163+0+DOC+XML+V0//RO>, accesat în 25.07.2015.

45 Pentru detalii: <http://www.inscop.ro/martie-2015-femeile-in-politica/>, accesat în 20.07.2015.

46 Specialiștii care au realizat sondajul au apreciat că nivelul ridicat de non-răspunsuri poate fi explicat pe de o parte ca un efect al conformismului social existent în jurul subiectului, iar pe de altă parte o rezultantă a faptului că tema promovării femeilor în politică printr-o modificare legislativă a fost dezbătută doar marginal.

foarte puține femei care vor cu adevărat o carieră politică și sunt dispuse să „sacrifice” timp din viața familială, sau din cariera profesională pentru a se dedica politicii. *Și ce se întâmplă oare atunci când în ciuda „sacrificiilor” decizia de promovare în funcții de conducere aparține în totalitate tot bărbaților? Este oare suficient să se prevadă în lege un anumit procent alocat femeilor, pentru ca acestea să fie determinate să se implice în viața politică?*

Până unde poate accede o femeie în politica românească? Realitatea politică ne spune că doar până la rangul de ministru, parlamentar, vicepreședinte de consiliul județean ori primar.

Sunt partidele politice dispuse să stabilească cote de reprezentare pe listele prezentate în toate tipurile de alegeri? În toate dezbaterile publice, dar și în proiectele de lege inițiate de diferitele forțe politice stabilirea unor cote de reprezentare pare a fi susținută cu tărie până la momentul dezbaterilor și votului în forul legislativ, când nicio inițiativă nu se materializează. Cât privește transpunerea în dispoziții în Statutele proprii de partid, niciun partid politic nu a făcut acest lucru, ci a marcat cel mult principiul egalității de șanse, în mod expres sau tangențial⁴⁷.

Este societatea românească misogină? Aici răspunsul este clar: DA. O arată cifrele din toate studiile. Femeile în politică nu sunt discriminate doar de colegii lor bărbații sau de bărbații din societate, ci și chiar de femei. Se spune adesea că femeile, ele însele, nu ar vota spre exemplu o femeie Președinte. Societatea românească nu are mentalitatea, educația și nici dorința de a da femeilor un impuls pentru a se „lupta” de la egal la egal cu bărbații. Rămânem tributarii vechilor mentalități, că rolul femeii este mai bine evidențiat în partea socială, umană a societății, iar bărbaților le revine misiunea de a-și asuma deciziile importante pentru societate, pentru țară.

Zona bătăliilor politice rămâne una aridă pentru femei. Cu toate acestea, ne exprimăm speranța că viața politică, dar și cea administrativă are nevoie de un număr mai mare de femei care să echilibreze balanța puterii, să asigure stabilitate.

BIBLIOGRAFIE

GHERGHINA, Sergiu, *Cine decide? Partide, reprezentanți și politici în Parlamentul României și cel European*, Institutul European, Iași, 2010.

RADU, Alexandru, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Institutul European, Iași, 2002.

ˆwOana Băluță, „Cu mai multă reflexivitate despre reprezentarea politică”, *Expert electoral*, nr. 1(2014): 6.

47 PSD în art. 10 lit. f din Statut stabilește: „(PSD)...Recunoaște și susține rolul femeii în familie și în societate, egalitatea de șanse între femei și bărbați și promovează accesul la reprezentarea proporțională a femeilor în toate funcțiile și structurile sale politice”.

PNL reglementează în Codul etic: „Înscrierea în PNL reprezintă o decizie personală, făcută în conformitate cu Statutul partidului, motivată exclusiv pe adeziunea la principiile liberale, pe dorința de a milita pentru impunerea în viața publică a valorilor în care liberalii cred: libertatea individuală, respectul față de cetățean și familia sa, egalitatea șanselor, garantarea proprietății private, economie de piață, coeziune economică și socială, stat minimal și nu de alte scopuri sau de interese personale – poziție socială, avantaje economice, sau alte privilegii.”

UDMR în art. 5. din Statut menționează că: „Reprezentantele organizațiilor de femei maghiare din România care își asumă un rol activ în activitatea Uniunii pot dobândi, în forurile Uniunii, calitatea de membru, funcții și drept de reprezentare.”

UNPR în art. 3 din Statut precizează că: „UNPR urmărește numai obiective politice și acționează pe întreg teritoriul României în vederea promovării pluralismului politic, a interesului național, a valorilor democrației, pentru îndeplinirea prevederilor constituționale în ceea ce privește drepturile cetățenilor, proprietatea, egalitatea în drepturi și egalitatea de șanse”.

Resurse online

- *** <http://www.roaep.ro>
- *** <http://www.cdep.ro>
- *** <http://www.senat.ro>
- *** <http://www.becparlamentare2008>
- *** <http://www.becparlamentare2012.ro>
- *** <http://www.bec2009pe.ro>
- *** <http://www.inscop.ro>
- *** <http://www.ipu.org>
- *** <http://igvm-iefh.belgium.be>
- *** <http://www.europarl.europa.eu>
- *** <http://www.femeileinpolitica.ro>

Local și global în procesul de guvernare: un fenomen complex¹

■ EMILIA-ELENA CLUCERESCU (TĂNASE)

[University of Bucharest]

Abstract

In the context of intensive globalization, scientific research in the field of social sciences proposes an explanatory multi-level perspective of the studied phenomena. A key concept belonging to political sciences, yet trans-disciplinarily, is that of „governing”. The theoretical approach of the conceptual and methodological boundaries of this concept and of related notions - government, governance - represents the subject of this analysis. Within the political systems, the governing process is performed mainly at the following levels: local, infra-national, regional, national, European / continental and global. The present study argues for local as a privileged level for thorough research of this social and political phenomenon.

Keywords

governing; government; governance; local; multi-level

I. Introducere

Cercetările având ca subiect guvernarea locală constituie un teren încă insuficient explorat în literatura de specialitate românească. Studiile dedicate acestui domeniu sunt remarcabile la nivel global, iar în context național, elementul local suscită de puțin timp în mod veritabil interesul cercetărilor.

Interesul pentru studiul localizării teritoriale a puterii politice și a exercițiului acesteia apare în rândul cercetătorilor americani în a doua jumătate a secolului trecut, aceștia notând faptul că există posibilitatea de a observa existența unor anumite cadre – orașe, regiuni – care pot circumscrie puterea politică și care prezintă modalități specifice de conectare și comunicare cu sistemul politic național: „de fapt, teritoriul este întotdeauna un spațiu construit politic și social prin referință la o problemă specifică; el nu este o finalitate în sine, nici o stare de natură stabilă și neutră”.

Înainte de momentul Robert Dahl – 1961², guvernarea locală nu con-

1 Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Rute de excelență academică în cercetarea doctorală și post-doctorală – READ”, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/137926, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

2 Robert A. Dahl, *Who governs* (Londra: Yale University, 1961).

stituia realmente un subiect sensibil, fiind considerată a desemna în linii simplificatoare „ceea ce făceau autoritățile locale”³. Odată cu întrebarea lansată de Robert Dahl – „Cine guvernează?” (*Who governs?*), are loc mutația radicală de accent de pe latura descriptivă a acțiunilor întreprinse de figurile publice locale către identificarea principalilor actori ce guvernează în mod efectiv comunitatea locală, către înțelegerea guvernării locale drept „relații de putere între actori cu statut public, privat sau asociativ”⁴.

Cel de-al doilea semnal al revigorării academice a studiului guvernării locale provine din spațiul continental european, mai precis din procesele de descentralizare din Franța și Italia. În Franța, profunda transformare se petrece și la nivelul vocabularului întrebuițat de autoritățile publice; astfel, Ministerul de Interne începe să „prefere să vorbească despre dezvoltarea teritoriului”⁵. Momentul culminant este situat ulterior legilor privind descentralizarea din 1982, determinând irevocabil lansarea unui număr impresionant de studii și analize ale guvernării cu scopul de „a sublinia dinamica politicilor locale și diferențele mari între acestea la nivelul sistemului politic francez”⁶.

O altă sursă generatoare de interes pentru nivelul local o reprezintă Uniunea Europeană. Guvernarea locală capătă relevanță în cadrul complexificării adoptării politicilor publice în cadrul Uniunii Europene, prin aplicarea principiului de subsidiaritate, în direcția preocupării pentru a răspunde problemelor aflate în imediata proximitate a cetățenilor și prin instituirea sistemului guvernării multiple: supranațional, național și infranațional⁷. Ultimul nivel de guvernare include două paliere importante ale desfășurării guvernării în interiorul Uniunii Europene: guvernarea locală și guvernarea regională.

Dimensiunea oscilantă a raporturilor care se nasc între local și național într-un sistem administrativ-politic descentralizat determină identificarea problemelor și găsirea soluțiilor la nivelul cel mai apropiat de cetățeni: „cei instalați în proximitatea teritoriului operează definirea problemelor⁸, într-o preocupare constantă pentru aplicarea principiului de subsidiaritate: pentru Stat, recompunerea misiunilor sale nu se mai face de sus [...] prin viziune națională, ci de jos, plecând de la teritorii și de la local”⁹. Dezvoltarea teritorială a politicului se constituie în limitele ingineriei instituționale create prin legiferare de către stat. Funcționarea acestor instituții se realizează prin intermediul unor proceduri de natură constituantă care definesc totodată regulile jocului între actorii colectivităților locale.

Guvernarea locală devine astfel semnificativă, luând în considerare ideea că orice politică publică adoptată trebuie implementată și tocmai acest proces de implementare este dificil și neuniform, întrucât condițiile locale specifice sunt variabile. Studiile de guvernare locală evidențiază astfel faptul că existența administrativ-politică a unui stat este determinată de această preocupare majoră de adaptare a politicilor elaborate la nivel național contextului realităților locale. Comunitatea locală, în limitele autonomiei de administrare legislativă și executivă impusă de lege, se constituie într-un nucleu ce poate oferi resorturi explicative esențiale pentru constituirea și funcționarea unui regim politic în ansamblul său.

3 Andy Smith, „Multi-level governance: What it is and how it can be studied”, în B.Guy Peters, Jon Pierre (coordonatori), *The handbook of public administration* (Londra: Sage Publications, 2007), 378.

4 Smith, „Multi-level governance”, 378.

5 Thoenig, Duran, „L'Etat et la gestion publique,” 591.

6 Smith, „Multi-level governance”, 379.

7 Guvernarea pe mai multe niveluri este analizată într-un volum amplu dedicat specificității de legiferare și de guvernare a Uniunii Europene: Hellen Wallace, William Wallace, *Procesul politic în Uniunea Europeană* (Chișinău: Editura Arc, 2004), 8.

8 Thoenig, Duran, „L'Etat et la gestion publique,” 598.

9 Thoenig, Duran, „L'Etat et la gestion publique,” 599.

II. Clarificări conceptuale.

II.1. Guvernare / Guvernanță.

Guvernarea, concept a cărui istorie se dezvoltă progresiv de-a lungul secolelor, definește procesul central ce stă la baza funcționării regimurilor politice. Încercarea de a propune o perspectivă explicativă, fie ea și parțială a acestui concept, precum și simpla trasare a evoluției sale istorice, riscă să se piardă în deriva inadecvării cu scopul declarat, o abordare simplificatoare fiind incapabilă să nuanțeze întreaga complexitate a raporturilor de guvernare. Arta guvernării, această artă specială destinată „ideii de a conduce un stat”¹⁰, devine o temă predilectă a organizării politice începând cu secolul al XVI-lea¹¹, iar opiniile teoreticienilor acestui domeniu converg în a plasa „Principele” lui Machiavelli ca element inițial al structurării fenomenului de guvernare în accepțiune modernă.

Istoric vorbind, statele și-au asumat funcții din ce în ce mai diverse și mai complicate, ceea ce oferă o explicație plauzibilă complexificării constante a fenomenului de guvernare, de îndeplinire efectivă a acestor roluri asumate. O primă funcție atribuită statului o reprezintă asigurarea securității teritoriului circumscris organizării statale. O a doua preocupare tradițională a statelor, legată de securitatea externă, a constituit-o impunerea legilor¹². Tendința observabilă de-a lungul timpului a fost aceea de dezvoltare multilaterală constantă. Dezvoltarea economică aducea după sine dezvoltarea statală, creștere demografică, modificarea standardelor de viață și de consum, progres tehnologic, ceea ce însemna că statul trebuia să întreprindă multiple eforturi pentru a se adapta exigențelor în transformare ale populației.

Preocuparea pentru reconstituirea parcursului sensului noțiunii de *guvernare*, a cadrului emergenței și consolidării ulterioare a acesteia, trece de la desprinderea de conținutul eminent moral al guvernării, de guvernarea pentru binele comun până la asocierea acesteia cu „calculul și mașinația”¹³ și la semnificația de *rațiune de stat*, conform căreia „statul se guvernează după legi raționale care îi sunt proprii”¹⁴. Dintr-o altă perspectivă, s-a ajuns la constatarea că „politica este determinată de politici”¹⁵; Lowi conferă o altă lectură istoriei guvernării pornind de la procesele, politicile multiple și interacțiunile dintre diverși actori participanți la viața publică, compunând substanța matricială a mecanismelor de guvernare.

Guvernarea presupune și o finalitate. Scopul guvernării reprezintă „acțiunea guvernelor și măsura în care guvernele se angajează în activități cu impact asupra vieții cotidiene a cetățenilor”¹⁶. Definiția este una simplificatoare, însă menționează cea mai importantă consecință a exercițiului guvernării – aceea a impactului asupra existenței ordinare a cetățenilor unității statale respective.

Termenul de guvernare include în sine multiple paliere. Un prim nivel este relevat de termenul de „guvernare mondială” în contextul creșterii în importanță a fenomenelor de mondializare și globalizare, urmată de o „guvernare europeană” care descrie modul de funcționare al instituțiilor europene, implementarea politicilor europene și relația dintre instituțiile europene și colectivitățile regionale

10 Michel Senellart, *Artele guvernării. De la conceptul de regim medieval la cel de guvernare*, traducere de Sanda Oprescu (București: Meridiane, 1998), 8.

11 Michel Foucault, „La gouvernementalité”, în *Dits et écrits 1954-1988*, vol. III, 1976-1979 (Paris: Gallimard, 1994), 635-636.

12 Ole Borre and Michael Goldsmith, „The scope of government”, în Ole Borre, Elinor Scarbrough (ed.), *The scope of government* (Oxford: Oxford University Press, 1995), 1.

13 Senellart, *Artele guvernării*, 8.

14 Foucault, „La gouvernementalité”, 648.

15 Theodore J. Lowi, „Four Systems of Policy, Politics, and Choice”, în *Public Administration Review*, Vol. 32, 4 (1972): 299.

16 Borre, Goldsmith, „The scope of government”, 4.

și locale. O altă semnificație fundamentală o constituie cea de „guvernare locală”, definind „practicile teritoriale ce urmăresc dezvoltarea endogenă și exogenă și mobilizarea actorilor dezvoltării locale în acord cu politicile statale sau europene”¹⁷.

II.2. Multi-level governance / Policy networks.

Această scurtă trecere în revistă, o încercare de *état de la littérature* a guvernării, vizează o întoarcere la originile unor noțiuni vehiculate în limbajul politic contemporan, a căror întrupare o reflectă cel mai adecvat teoria „multi-level governance”¹⁸ – „guvernare pe mai multe niveluri”, sau „rețelele de politici” – „policy networks”, concepte revitalizate de guvernarea desfășurată la nivelul Uniunii Europene.

Încercarea de a teoretiza conceptul de „guvernare pe mai multe niveluri” implică studiul a cel puțin două cadre care găzduiesc derularea guvernării: cadrul local și cel al Uniunii Europene¹⁹. Termenul de *rețea* definește multiplele conexiuni ce se stabilesc între diverșii actori ce populează spațiul public. Noțiunea de politici (*policy*) face referire la un interes specific, un anumit domeniu de activitate sau obiectivul principal al unei astfel de rețele, de aceea orientare în jurul valorilor comune premergătoare acțiunii comune. John Peterson, într-o analiză dedicată rețelelor de politici și rolului determinant al acestora în procesul de integrare europeană, constată ca acestea sunt în măsură să schițeze agenda publică, întrucât până în momentul formalizării unei decizii, „alegerile de politici sunt trasate și rafinate în procesul de negociere între o diversitate de actori”²⁰.

Conceptul de „rețele de politici” este utilizat actualmente în discursul științific ca model de structurare a procesului de luare a deciziilor, pentru că în definirea „spațiului public amorf trebuie utilizate noțiuni cu o acoperire largă precum cele de *rețea* sau *guvernare pe mai multe niveluri*”²¹. Saurugger îl definește ca acțiune de regrupare a intereselor în contextul fluidității și adaptabilității lor, iar în sens descriptiv ca „mijloc de a explicita și evalua fenomene crescânde în acțiunea politică contemporană: interdependența între actori numeroși și diferențiați, sectorizarea și fragmentarea statului însoțite de creșterea participării informale în arenele oficiale”²².

Din multitudinea de abordări propuse pentru conceptualizarea modului de reprezentare a intereselor la nivel comunitar, cea de *policy network* este cea mai potrivită pentru a ilustra formalizarea regrupării în funcție de interesul comun, cu scopul de eficientizare a acțiunii întreprinse. Rețelele de politici reprezintă structura cea mai complexă și mai completă a „mozaicului modurilor de reprezentare a intereselor”²³ în cadrul vieții comunitare, „o aplicație a teoriei noului instituționalism în cel mai strâns sens”²⁴. Această teorie consideră că însăși natura construcției și

17 Dragoș Dincă, *Servicii publice și dezvoltare locală* (București: Lumina Lex, 2008), 84.

18 Paul Magnette, *Europa, statul și democrația: suveranul îmblânzit* (Iași: Institutul European, 2005), 209-210. Magnette dezbate acest concept pe care îl cataloghează ca fiind cel mai potrivit pentru a ilustra structurarea modelului de guvernare la nivelul Uniunii Europene; acest concept este util în cazul de față pentru a evidenția faptul că guvernarea se realizează pe paliere multiple – local, național, regional, european, mondial.

19 Smith, „Multi-level governance”, 378.

20 John Peterson, „Policy networks”, Institute for Advanced Studies Vienna, *Political Science Series* 90 (2003), http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_90.pdf, 3, accesat 12.06.2015.

21 Magnette, *Europa, statul și democrația*, 209-210.

22 S. Saurugger, „Analyser les modes de représentation des intérêts dans l’Union Européenne: construction d’une problématique,” *Questions de recherche* 6 (2002): 23.

23 Saurugger, „Analyser les modes de représentation,” 27.

24 Neill Nugent, *The government and politics of the European Union*, 5th edition, (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 490.

practicii europene, caracterizate prin perspectiva informală a elaborării politicilor, prin existența unui număr semnificativ de interese cu acces la decidenții politici și natura tehnică, chiar non-politică a conținutului politic, conduce la dezvoltarea unor astfel de rețele. Cheia de interpretare a utilității conceptului noțiunii de „rețea” rezidă în complexificarea tot mai acerbă a procesului de guvernare. În acest context, „una dintre caracteristicile-cheie ale formelor rețea de guvernare în sectorul public este dispersarea puterii între o pluralitate de actori interdependenți”²⁵.

În literatura de specialitate, se poate observa un interes sporit pentru subiecte de cercetare precum guvernare publică (*public government*), guvernare publică (*public governance*) sau rețele de politici publice (*public policy networks*), însă complexitatea și multiplicitatea definițiilor întrețin o accentuată ambiguitate asupra acestor concepte. Revigorarea cercetărilor asupra acestor concepte se petrece cu ocazia „reinventării” termenului de „guvernare” în 1989, de către Banca Mondială, conceptul fiind vehiculat încă din secolul al XIV-lea în Franța. Sensul dat de Banca Mondială era următorul: „o nouă abordare a dezvoltării bazată pe credința că prosperitatea economică nu este posibilă fără un nivel minim de stat de drept și democrație”²⁶. Actualmente, conceptul se regăsește frecvent în limbajul Uniunii Europene, care își stabilește la începutul anilor 2000 ca obiectiv fundamental „buna guvernare”, bazată pe cele 5 principii ale sale: deschiderea, participarea, responsabilitatea, eficiența și coerența”²⁷.

Guvernarea publică include mai multe categorii de părți interesate sau de actori, printre care se numără de obicei cetățenii, diferite organizații ale unei anumite comunități, politicienii aleși, mediul de afaceri, lumea media, agențiile publice sau organizațiile non-profit²⁸. Ideea de guvernare este strâns interconectată cu cea de rețea, deja amintită, considerată drept „un mod specific de guvernare publică”²⁹, alături de alte elemente precum comunitățile, ierarhiile sau piața. Rețelele de politici publice iau naștere din interacțiunea diversilor actori animați de scopuri diferite, dar nevoiți să coopereze pentru punerea în practică a strategiilor proprii.

În contextul noii literaturi despre guvernare, „noțiunile de rețea, parteneriat, participare și implicare tind toate a fi conceptualizate în termenii unei lecturi optimiste a schimbării în sistemul politicilor publice”³⁰. În ciuda substanțialei proliferații ale acestor concepte în rândurile mediului de cercetare academică sau a intensificării utilizării lor în vocabularul instituțiilor publice situate la orice nivel de guvernare, ambiguitatea, confuzia, plurivalența, planează constant asupra explicării lor; „deși concepte precum „guvernare” sau „bună guvernare” sunt contestabile, ele sunt centrale manierei în care guvernul și sectorul public intră în contact cu societățile lor”³¹.

25 Janet Newman, „Changing equalities. Politics, policies and practice”, în Tony Bovaird, Elke Löffler (ed.), *Public management and governance* (Londra: Routledge, 2003), 210.

26 Elke Löffler, „Governance and government”, în Tony Bovaird, Elke Löffler (ed.), *Public management and governance* (Londra: Routledge, 2003), 163-164.

27 *White Paper European Governance*, Bruxelles, 2001, 10, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf, accesat 08.06.2015.

28 Aceste categorii multiple de actori implicați în procesul de guvernare sunt identificate de Löffler, „Governance and government”, 170.

29 Löffler, „Governance and government”, 170.

30 Newman, „Changing equalities. Politics”, 209-210.

31 Löffler, „Governance and government”, 172.

III. Principiile guvernării locale în spațiul românesc.

Constituția României, elaborată în 1991 și modificată în 2003, reglementează activitatea organelor administrației publice, la cele două niveluri ale sale, central și respectiv, local. Aceasta fundamentează principiile funcționării administrației locale: descentralizarea, autonomia locală și deconcentrarea serviciilor publice³², care „îmbină cele două tendințe existente în administrația unei țări: tendința spre unitate și tendința spre diversitate”³³. Totodată, Constituția menționează principalii actori ai exercitării guvernării la nivel local – primarii și consiliile locale³⁴.

Semnificațiile acestor principii ce definesc esența autonomiei locale sunt extrem de utile din perspectiva acestei analize întrucât ele dau seama de premisele existenței și practicilor guvernării locale. În ceea ce privește descentralizarea, acesta reprezintă un principiu ce se erijează în punte de legătură între elementele-cheie ale guvernării locale: „proximitatea, relevanța, autonomia, participare, expertiză și chiar democrație”³⁵. Acest principiu susține implicarea reprezentanților locali pe scena politică, presupunând „desemnarea unor persoane publice locale de către comunitățile teritoriale, acestea având atribuții proprii și intervenind direct în administrația locală”³⁶.

Aneantizarea fenomenului de centralizare statală antrenează modificări la nivelul raporturilor stat-colectivității locale, precum și la nivelul derulării negocierii între actorii implicați în gestiunea locală, facilitând participarea unui număr tot mai mare de actori la aceste procese de politică locală: „arboarele descentralizării ascunde pădurea redistribuirii autorității și a puterii. Dacă Statul se retrage, influența lui se transformă”³⁷. Într-o manieră simplificată de exprimare, „descentralizarea definește autonomia locală de fapt”³⁸, această capacitate de a administra în mod independent o unitate teritorial-administrativă.

Autonomia locală este legată în mod direct de resursele politice și de mecanismele de reprezentare teritorială, care permit sau nu unităților locale să se folosească de Stat în folosul lor³⁹. Autonomia locală, gestiunea independentă a decupajelor administrativ-teritoriale, capătă progresiv relevanță în epoca democrațiilor de masă și a dispozitivelor complexe și stratificate de guvernare, reprezentând „dreptul și capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale de a soluționa și de a gestiona, în numele și în interesul colectivității locale pe care le reprezintă, treburile legii, în condițiile legii”⁴⁰. O reluare și o explicare a definiției acestui principiu este formulată din perspectivă juridică, care califică autonomia locală ca fiind „dreptul recunoscut unităților administrativ-teritoriale de a-și satisface interesele proprii, după cum consideră oportun, cu respectarea principiului legalității, dar fără intervenția puterii centrale”⁴¹.

32 A se vedea Constituția României, 2003, art. 120, alineatul 1: „Administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile descentralizării, autonomiei locale și deconcentrării serviciilor publice”.

33 Ion Rusu, *Sisteme constituționale de administrație publică* (București: Lumina Lex, 2008), 38.

34 A se vedea Constituția României, 2003: „Autoritățile administrației publice, prin care se realizează autonomia locală în comune și în orașe, sunt consiliile locale alese și primarii aleși, în condițiile legii”.

35 Mark Turner, David Hulme, *Governance, administration and development* (Londra: Macmillan Press, 1997), 151.

36 Rusu, *Sisteme constituționale*, 38;

37 Thoenig, Duran, „L'Etat et la gestion publique,” 593.

38 Rusu, *Sisteme constituționale*, 39.

39 Thoenig, Duran, „L'Etat et la gestion publique,” 585.

40 *Legea administrației publice locale*, nr.215 din 23 aprilie 2001, Monitorul Oficial nr. 204 din 23 aprilie 2001.

41 Rusu, *Sisteme constituționale*, 39-40.

Deconcentrarea este un concept relativ la „delegarea responsabilității pentru funcții specifice către structuri administrative [...] ce urmăresc obiectivul de eficiență tehnică pentru maximizarea eficienței procesului de guvernare”⁴², fenomen esențialmente politic la rândul său. „Deconcentrarea are ca obiectiv stăpânirea efectelor segmentării administrative”⁴³, întrucât guvernarea implică această divizare pe de o parte teritorială și de cealaltă parte, antrenând o divizare a acțiunilor și a responsabilităților. O altă definiție dată deconcentrării este următoarea: „transferul unor atribuții care revin nivelului central de administrare, unor entități subordonate, ce funcționează în teritoriu”⁴⁴. Diferența față de centralizare este prezentă la nivel teritorial, constând în existența unor instituții administrative responsabile în fața autorităților centrale, care dispun de capacitate proprie de decizie. Deconcentrarea poate avea două dimensiuni: o dimensiune orizontală și una verticală⁴⁵. Prima dimensiune reflectă încredințarea responsabilității unui singur reprezentant – prefectul, în virtutea unei funcționări uniforme a sistemului național în teritoriu, iar cea de-a doua presupune o ierarhizare care situează pe cea mai înaltă treaptă ministrul de resort.

Alte principii care stau la baza guvernării locale sunt principiul legalității, potrivit căruia „orice activitate a structurilor administrative locale trebuie să se desfășoare și să respecte reglementările legale”⁴⁶, precum și principiul eligibilității și principiul consultării cetățenilor.

IV. Concluzii.

Funcția fundamentală a oricărui regim politic o reprezintă guvernarea societății. Dificultatea guvernării o constituie adaptarea politicilor naționale condițiilor locale diferite, ceea ce dă un plus de legitimitate necesității de a studia procesul de guvernare locală. Teritorialitatea constituie o dimensiune constitutivă a politicului⁴⁷ și implicit, o resursă de cercetare în cadrul științelor sociale. Guvernarea este un proces cu multiple dimensiuni, care descrie articularea efectivă, punerea în mișcare a mecanismelor de funcționare ale unui regim politic. Contactul dintre reprezentanți și reprezentați se stabilește prin exercițiul guvernării. Nivelul local este cel care exprimă imediata proximitate dintre cetățeni și instituțiile administrativ-politice.

Complexificarea crescândă a fenomenelor social-politice și economice riscă să plaseze cercetarea care propune o abordare holistică pe un teren al inadecvării rezultatelor obținute. Concomitent cu globalizarea, se dezvoltă conceptul de „glocalizare”⁴⁸ sau reinterpretarea la scară locală a dinamicilor globale pentru analiza proceselor dependente de context, conducând finalmente la observarea *interpenetrării local-global*.

Studiul exercitării guvernării la nivel micro, fondat pe analiza actorilor care dețin puterea politic-administrativă și economică și a mecanismelor funcționării acesteia, este capabil să genereze concluzii viabile pentru avansarea cunoașterii asupra procesului fundamental în cadrul sistemelor social-politice: guvernarea. Prezenta analiza și-a propus o ancorare teoretică a delimitărilor conceptual-metodologice

42 Turner, Hulme, *Governance, administration*, 160-161.

43 Thoenig, Duran, „L’Etat et la gestion publique,” 587.

44 Dincă, *Servicii publice*, 122.

45 Cele două tipuri de deconcentrare sunt analizate de Dincă, *Servicii publice*, 122.

46 Rusu, *Sisteme constituționale*, 44.

47 Afirmatia aparține autorilor Thoenig, Duran, „L’Etat et la gestion publique,” 583.

48 Conceptul este analizat de Erik Swyngedouw, „Globalisation or ‘Glocalisation’? Networks, Territories and Rescaling,” *Cambridge Review of International Affairs* 17(1) (2004): 25-48.

implicite acestei noțiuni și a celor conexe – guvernare, guvernământ, guvernanță, argumentând pertinenta restrângerii nivelului de studiu la nivelul de bază, ca reflectare micro a imaginii de ansamblu.

BIBLIOGRAFIE

- BORRE, Ole, GOLDSMITH, Michael, „The scope of government”, în Ole Borre, Elinor Scarbrogh (ed.) *The scope of government*, Oxford University Press, Oxford, 1995.
- BRYNER, Gary C., „Public organizations and public policies”, în B. Guy Peters, Jon Pierre, *The handbook of public administration*, Sage Publications, Londra, 2007.
- CALISE, Mauro, LOWI, Theodore J., *Hyperpolitics. An Interactive Dictionary of Political Science*, <http://www.hyperpolitics.net/hyperdictionary/axes.php?entry=administration>.
- Constituția României*, 2003, editura C.H.Beck.
- DAHL, Robert A., *Who governs*, Yale University, Londra, 1961.
- DINCĂ, Dragoș, *Servicii publice și dezvoltare locală*, Editura Lumina Lex, București, 2008.
- FOUCAULT, Michel, „La gouvernementalité”, *Dits et écrits 1954-1988*, vol. III 1976-1979, Gallimard, Paris, 1994.
- Legea administrației publice locale*, nr. 215 din 23 aprilie 2001, Monitorul Oficial nr. 204 din 23 aprilie 2001.
- LÖFLER, Elke, „Governance and government”, în Tony Bovaird, Elke Löffler (ed.), *Public management and governance*, Routledge, Londra, 2003.
- LOWI, Theodore J., „Four Systems of Policy, Politics, and Choice”, în *Public Administration Review*, Vol. 32, 4 (1972).
- MAGNETTE, Paul, *Europa, statul și democrația: suveranul împlânzit*, Institutul European, Iași, 2005.
- NEWMAN, Janet, „Changing equalities. Politics, policies and practice”, în Tony Bovaird, Elke Löffler (ed.), *Public management and governance*, Routledge, Londra, 2003.
- NUGENT, Neill, *The government and politics of the European Union*, 5th edition, Palgrave Macmillan, New York, 2003.
- OSMONT, Annik, GOLDBLUM, Charles, LANGUMIER, LEBRIS, Emile, MIRAS, Claude de, MUSIL, Clément, *La gouvernance urbaine dans tous ses états : Analyses et propositions du groupe de réflexion sur la gouvernance urbaine*, GEMDEV-AMODEV, janvier 2008.
- PETERS, B. Guy, PIERRE, Jon, „The role of public administration in Governing”, în B. Guy Peters, Jon Pierre, *The handbook of public administration*, Sage Publications, Londra, 2007;
- PETERSON, John, „Policy networks”, Institute for Advanced Studies Vienna, *Political Science Series* (90) 2003, http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_90.pdf.
- RUSU, Ion, *Sisteme constituționale de administrație publică*, Lumina Lex, București, 2008.
- SAURUGGER, S., „Analyser les modes de représentation des intérêts dans l'Union Européenne : construction d'une problématique”, *Questions de recherche* (6) 2002.
- SENEILLART, Michel, *Artele guvernării. De la conceptul de regim medieval la cel de guvernare*, trad. Sanda Oprescu, Editura Meridiane, București, 1998.
- SIMON, Herbert A., THOMPSON, Victor A., SMITHBURG, Donald W., *Administrația publică*, Editura Cartier, București, 2003.
- SMITH, Andy, „Multi-level governance: What it is and how it can be studied”, în B. Guy Peters, Jon Pierre, *The handbook of public administration*, Sage Publications, Londra, 2007.
- SWYNGEDOUW, Erik, „Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling”, *Cambridge Review of International Affairs*, 17(1) (2004), pp. 25-48.
- THOENIG, Jean Claude, DURAN, Patrice, „L'Etat et la gestion publique territoriale”, *Revue française de science politique*, 4 (1996).

TURNER, M., HULME, D., *Governance, administration and development*, Macmillan Press, Londra, 1997.

TURNER, Mark, HULME, David, *Governance, administration and development*, Macmillan Press, Londra, 1997.

WALLACE, Hellen, WALLACE, William, *Procesul politic în Uniunea Europeană*, Editura Arc, Chișinău, 2004.

White Paper European Governance, Bruxelles, 2001, p.10, resursă disponibilă on-line pe site-ul http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf.

Cultura pop ca ideologie. Hipsterii din România, între anti-corporatism și anti-corupție¹

■ OVIDIU DUMITRU SOLONAR

[University of Bucharest/Romanian Academy, Iași Branch]

Abstract

The relation between ideology and culture is an established fact. Although, sometimes, it may not seem to be ideologically and politically-committed, popular culture, with its subcultures, such as the hipster phenomenon, also takes on ideological aspects and political struggles. The advent of the hipster subculture in Romania is a direct result of globalisation, a proof that Romanian society has adopted the Western model of hyper-consumerism. At the same time, it is a reaction – typical of Western societies – to this socioeconomic model. However, the Romanian manifestation of the hipster phenomenon reveals certain distinctive features pertaining to the local political and historical conditions and the interpretation of the global context.

Keywords

hipster; pop culture; ideology; economic crisis; the 2014 presidential elections

Relația dintre ideologie și cultură

Există mai multe definiții ale termenului *ideologie* în domeniul studiilor culturale. Prima identifică ideologia cu ansamblul de idei care legitimează, potențează și direcționează anumite activități sociale. A doua se referă la procesul de creare a unei „false conștiințe”, prin intermediul căreia se camuflează relațiile de putere într-o societate sau se distorsionează perceperea realității. Conceptul de ideologie mai este echivalat cu ideile și curentele dominante din societate. Ideologiile reprezintă, de asemenea, explicațiile și interpretările oferite de anumite entități sociale cu scopul de a face lumea să pară mai inteligibilă și cu sens. Totodată, se poate spune că ideologiile sunt deseori imprecise și neștiințifice sau că prezintă uneori forme iraționale.² Prin termenul

1 Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/133675 „Inovare și dezvoltare în structurarea și reprezentarea cunoașterii prin burse doctorale și postdoctorale (IDSRC – doc postdoc)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

2 Michael Ryan, *Cultural Studies: A Practical Introduction* (Chichester, UK: Wiley-Blackwell, 2010), 40-41.

ideologie se mai înțelege tentativa de a prezenta o manifestare sau o construcție culturală drept un fenomen natural.³

Ideologiile sunt exprimate și promovate prin discursuri. Acestea din urmă organizează textele, aduc în prim-plan anumite evenimente și anumite reprezentări, poziționează subiecții sau subiectele și se află într-o competiție continuă pentru a ne capta atenția și a ne transmite în mod direct sau subliminal mesaje care ne formează conștiința și ideile asupra ceea ce considerăm a fi bine, rău, normal, anormal, important sau lipsit de importanță.⁴ Discursurile, practicile și ideile culturale, la rândul lor, nu sunt simple vorbe, fapte și gânduri, ci au capacitatea de a transforma lumea sau viziunea noastră asupra lumii. Ideile pe care le avem sunt influențate de mediul social în care trăim, de oamenii cu care ne întâlnim, cărțile pe care le citim, de muzica pe care o ascultăm, de mass-media, familie, școală etc.⁵

Relația dintre ideologie și cultură își regăsește o parte din originile teoretice în operele lui Karl Marx. Acesta susținea că ideile dominante într-o societate sunt concepute, distribuite și impuse de către clasa conducătoare pentru a obține și a-și perpetua puterea. Prin urmare, „clasa socială care reprezintă forța materială dominantă în societate reprezintă, în același timp, forța intelectuală dominantă deoarece clasa care are dispune de mijloacele de producție materială controlează totodată și producția mentală.”⁶ Asta înseamnă că ideile predominante în culturile capitaliste, inclusiv în cultura pop(ulară), sunt cele ale structurilor de conducere. Pentru a se opune clasei dominante, celelalte forțe sociale trebuie să-și dezvolte propriile idei și mijloace de a le produce și distribui.⁷ Ceea ce mai sugerează Marx este că modul în care o societate își organizează producția economică va avea un efect determinant supra tipului de cultură pe care societatea respectivă îl produce. Dar, ideologia poate fi utilizată și în alte contexte decât în cel al luptei de clasă, contexte care implică, de asemenea, relații de putere, cum ar fi ideologia patriarhală, denunțată de mișcarea feministă, sau ideologiile rasiste.⁸

Louis Althusser a încercat să dezvolte o analiză științifică pornind de la teoria lui Marx conform căreia baza sau structura economică a unei societăți determină suprastructura intelectuală, iar aceasta din urmă, la rândul ei, influențează baza. Althusser a identificat anumite agenții ale statului, pe care le-a denumit *aparate ideologice de stat* și care „funcționează în mod masiv și predominant prin ideologie”, prin ideologia dominantă. Misiunea acestor structuri este cea de reproducere a relațiilor de producție prin diverse mijloace. El include în rândul *aparatelor ideologice de stat* religia, sistemul educațional, familia, sindicatele, mass media și cultura și le distinge de ceea ce el numește *aparate de stat represive*, reprezentate de armată, poliție, sistemul judiciar și alte instituții de forță, a căror menire este tot de impunere și menținere a puterii dar, în acest caz, prin represiune sau coerciție. În plus, Althusser susține că nu există practici sociale decât prin și în cadrul ideologiilor, care interpelează sau recrutează indivizii și îi transformă în niște subiecți sau supuși ai acestora.⁹ În opinia lui Strinati, opera lui Althusser poate fi privită drept

3 John Storey, *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*, Fifth edition (Harlow: PEARSON Education, 2009), 4.

4 Neil Cambell și Alasdair Kean, *An Introduction to American Culture* (Londra și New York: Routledge, 2006), 13-14.

5 Ryan, *Cultural Studies*, 42.

6 Karl Marx, „Ruling Class and Ruling Ideas”, *The German Ideology* (1845), <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01b.htm>, accesat 25.05.2015.

7 Dominic Strinati, *An Introduction to Theories of Popular Culture*, 2nd ed. (London and New York: Routledge, 2004), 120.

8 Storey, *Cultural Theory*, 2-3.

9 Louis Althusser, „Ideology and ideological state apparatuses (Notes toward an investigation)”, în *Lenin and Philosophy and Other Essays* (London and New York: Monthly Review Books, 1971), 127–86.

o încercare de a stabili Marxismul ca o știință, sprijinindu-se pe revoluția în gândire declanșată de scrierile lui Marx, iar argumentația propusă reprezintă un efort major de a schița o teorie marxistă a ideologiei, care este relevantă pentru analiza culturii populare și a mass media¹⁰

Un alt concept important în ecuația ideologie-cultură este cel de *hegemonie*, care, în viziunea lui Antonio Gramsci, se referă la mijloacele ideologice și culturale prin intermediul cărora grupurile dominante din societate, inclusiv dar nu exclusiv clasa conducătoare, își mențin dominația prin obținerea „consimțământului spontan” din partea grupurilor subordonate. Acest lucru se obține prin negociere și prin construcția unui consens ideologic care implică atât grupurile dominante, cât și cele dominate. În conformitate cu James Joll, „hegemonia unei clase politice înseamnă, potrivit lui Gramsci, că acea clasă a reușit să convingă celelalte clase să-i accepte propriile valori morale, politice și culturale.”¹¹ Într-o altă interpretare, mai recentă, conceptul de hegemonie al lui Gramsci „descrie diverse modalități de control social de care dispune grupul social dominant.” Așadar, apare mai clară distincția între controlul coercitiv ce se manifestă prin forță și cel consensual, care se manifestă atunci când indivizii asimilează în mod „voluntar” percepția asupra lumii sau hegemonia grupului dominant.¹²

Cadrul ideologic al culturii pop

Conceptul de ideologie este fundamental pentru analiza culturii pop, acesta fiind folosit de multe ori de către cercetători pentru a acoperi aceeași arie de studii ce ține de cultura populară de masă. Storey propune mai multe definiții ale culturii pop, în strânsă corelare cu definirea termenului de ideologie.¹³ Astfel, cultura pop devine un câmp de luptă unde forțele care operează în interesul grupurilor dominante se confruntă cu rezistența grupurilor dominate. În această ordine de idei, cultura pop este pusă pe o poziție echivalentă culturii comerciale de masă, o cultură a profitului, de consum, care funcționează pe bază de rețete prestabilite. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o cultură manipulatorie, care nu implică, chiar dimpotrivă, inhibă reflexivitatea critică a receptorilor pasivi. Această latură a culturii pop este folosită pentru menținerea status-quo-ului social și asimilează manifestările anti-sistem, *anti-establishment*. Pe de altă parte, cultura pop poate fi definită și ca o cultură autentică și a poporului pentru popor, care provine din straturile inferioare ale societății și nu dinspre elitele culturale, exprimând diverse curente sau tendințe izvorâte din experiența cotidiană a oamenilor și reprezentând sursa principală de protest simbolic în cadrul capitalismului contemporan. Aici apare și dihotomia dintre așa numita cultură înaltă (*high culture*), asociată elitelor și cultura populară – industrială și urbană, distinctă de cultura tradițională (*folk culture*) și apreciată sau practică de mase mari de oameni simpli, de unde avem și adjectivul calificativ *pop* (prescurtare a termenului englezesc *popular*).

Cultura, după Fiske, reprezintă procesul constant prin care se produc semnificații din experiențele sociale ale oamenilor, iar semnificațiile produse creează identitatea persoanelor implicate. Cultura pop este produsă de păturile sociale subordonate folosind materialele care servesc interesele claselor dominante. De aceea, cultura pop se află într-o relație conflictuală cu ideologia sau cultura dominantă și implică două aspecte: rezistență sau evadare. Ambele manifestări sunt

10 Strinati, *An Introduction*, 143.

11 James Joll, *Gramsci* (London: Fontana, 1977), în Strinati, *An Introduction*, 153.

12 Paul Ransome, *Antonio Gramsci: A New Introduction* (New York and London: Harvester Wheatsheaf, 1992) în Strinati, *An Introduction*, 154.

13 Storey, *Cultural Theory*, 1-15.

interconectate și reprezintă atitudini politice, chiar dacă sub forma unor manifestări aparent distractive.¹⁴ Totuși, cultura pop nu poate fi echivalată doar cu o cultură protestatară deoarece, indiferent de cum o privim, ca pe o cultură produsă de cei care dețin mijloacele de producție și doresc să-și păstreze poziția socială sau ca pe o cultură a clasei muncitoare, produsă de popor pentru popor, ea poate fi asimilată culturii dominante la un moment dat. Mai mult, cultura dominantă într-o societate complexă cum sunt societățile contemporane nu este omogenă, ci constă în mai multe facțiuni sau subculturi, care împărtășesc anumite aspecte comune între ele, pe lângă diferențele specifice, și își negociază poziția fără a recurge, în mod normal, la o confruntare directă cu alte structuri culturale în scopul obținerii unei poziții sociale favorizate. Una din aceste subculturi este și fenomenul hipsterilor.

Cultura hipster

Hipsterii, în varianta actuală, au apărut, mai întâi, în Statele Unite ale Americii și în Marea Britanie (Londra), în anii 1990, iar cultura lor s-a dezvoltat de-a lungul anilor 2000, cuprinzând, în diverse variante ideologice și mai ales stilistice, întreaga lume occidentală. Originile culturii hipster pot fi identificate, începând din anii 1940, în America jazz-ului, dar o filiație importantă este și mișcarea *hippie* din anii 1960. Există, fără îndoială, o legătură profundă între „generația X”, definită de Paul Fussell drept clasa socială X¹⁵ și descrisă de Douglas Coupland în faimosul său roman, „Generația X”.¹⁶ Curente de muzică pop, de la punk la grunge, sau filmele cinematografului independent au influențat, fără îndoială, și ele, gusturile de consum cultural ale hipsterilor.

The Hipster Handbook, lucrarea lui Robert Lanham din 2003, definește hipsterul prin raportare la ceea ce este recunoscut ca fiind *cool*, în opoziție cu gusturile și comportamentul maselor controlate de puterea oficială (*mainstream*): „O persoană care are gusturi, atitudini sociale și opinii considerate a fi „cool” de către cei care sunt „cool”. (Notă: nu se mai recomandă folosirea termenului „cool”; un hipster ar folosi în schimb cuvântul „deck”). Hipsterul se plimbă printre masele de oameni în viața de zi cu zi dar nu face parte din acestea și evită sau reduce la kitsch orice lucru apreciat de mulțime. Hipsterul, la modul ideal, nu posedă mai mult de 2% grăsimi în corp.”¹⁷ Raportarea distanțată față de putere nu face însă din hipster un contestatar veritabil, capabil de insurecții sau măcar de proteste deschise. El se remarcă, mai degrabă, printr-un dispreț rece față de putere și de politică, prin încercarea de a se distinge, de a se diferenția de cei *uncool* și nu de a contesta în mod radical starea de lucruri. Preocuparea sa centrală pare a fi aceea a prezervării propriei autenticități (adoptând inclusiv elemente ale autenticității unor curente anterioare – *beat*, *hippie*, *grunge*), din care este gata să facă un fetiș.

Ideologia hipsterilor este una libertariană, complet anti-totalitară, acesta fiind motivul respingerii autorității, dar și, spre exemplu, al transformării *modei* într-un fenomen subversiv. Hipsterii se remarcă, într-adevăr, printr-o atenție specială și atipică acordată modei. Ei subminează codul social al modei, reînnoirea sezonieră, optând pentru haine *vintage* sau *second hand*, dar rămân în același timp atașați de valorile modei, mai exact, de ceea ce ea, filosofic, sugerează: „*Moda este radical antiutopică și antitotalitară, întrucât constanta sa schimbare atestă faptul că viitorul*

14 John Fiske, *Reading the Popular* (London and New York: Routledge, 2000), 1-2.

15 Paul Fussell, *Class: A Guide Through the American Status System* (New York: Touchstone, 1992), 179-189.

16 Douglas Coupland, *Generația X. Povești pentru cultura cu accelerație*, traducere de Cristian Ionescu. (București: Humanitas, 2008).

17 Robert Lanham, *The Hipster Handbook* (New York City: Anchor Books, 2003), 8.

nu este predictibil, că nu poate scăpa schimbării istorice și că nu există nici un adevăr universal care ar putea determina definitiv viitorul".¹⁸ Așadar, hipsterul aderă la modă ca filosofie a istoriei, însă o interpretează într-un mod „personalizat”. El solicită de la modă un alt regim economic decât acela, descris deja de Baudrillard, al diferențierii statutare. Hipsterul nu dorește să-și dezvăluie prin modă apartenența la o clasă socială, ci propria definiție a persoanei sale. El nu aderă la un „consum centrat pe familie” și pe statutul social, ci la un „consum centrat pe individ”.¹⁹

Distanțat de politica tradițională, fie ea de stânga sau de dreapta, hipsterul este, în schimb, interesat de noi ideologii, precum ecologismul. În spatele acestei opțiuni, se ascunde însă aceeași presupuziție anti-totalitară. Hipsterul este ecologist; acesta este un alt fel de a-și manifesta împotrivirea față de activitatea, devastatoare pentru mediu, a companiilor multinaționale sau față de iresponsabilitatea politicianilor. El este ecologist și pentru că a fi ecologist transcende instinctele, presupune ceva mai mult efort non-egoist decât a-ți cere simplu dreptul la un concediu plătit. Nu în ultimul rând, hipsterul este ecologist pentru că a fi ecologist este *cool*. Dacă ecologismul ar deveni o ideologie a maselor, hipsterul ar înceta imediat s-o mai susțină.

Pe lângă aceste trăsături ideologice, hipsterii se remarcă printr-o serie de alegeri idiosincrasice din ansamblul de piese de consum care alcătuiesc economia și cultura globală. Ei frecventează baruri cu o anumită stilistică și dimensiune (baruri intime, în care se poate discuta), ascultă muzică *indie* (promovată de așa-numitele case de producție independente de marile companii din industria de *show-business*) sau alternativă, sunt preocupați de transformarea în Photoshop a fotografiilor (sau prelucrarea *vintage* a fotografiilor făcute cu aparatul Polaroid), achiziționează tehnologie foarte scumpă (în special iPhone), folosesc intens rețelele online etc. Toate aceste elemente alcătuiesc identitatea unui hipster, identitate aflată într-o permanentă schimbare, dar a cărei amprentă sau negativ par să rămână mereu neschimbate.

Când apar hipsterii în România?

Nu se poate vorbi despre o sub-cultură hipster în România anilor 1990 și nici măcar la începutul anilor 2000. Vasile Ernu îl menționează pe Malagamba, un excentric vestimentar de la mijlocul secolului trecut, condamnat atât de legionari, cât și de comuniști pentru felul ciudat în care se îmbrăca.²⁰ Pot fi făcute însă trimiteri și la pasionații de jazz, nu puțini, din Bucureștiul interbelic. Subculturi de tip occidental, cu existență underground, au existat, desigur, tot timpul în România. Imediat după căderea comunismului, ca urmare a consumului tot mai mare de muzică pop, în rândul tinerilor puteau fi remarcate fenomene similare, dar tardive și hibridizate, cu mișcările hippie din Occidentul anilor 1960 (mișcarea *hippie* a găsit, de altfel, forme de manifestare și în perioada comunistă – a se vedea Cenaclul „Flacăra”) sau *punk*, din anii 1980. Muzica *hip hop* a generat, la sfârșitul anilor 1990, un curent semnificativ. În muzică, cel mai consistent curent underground este însă, fără îndoială, maneaua, și nu este întâmplător că hipsterii au adoptat, la un moment

18 Boris Groys, *Despre nou. Eseu de economie culturală* (Cluj: Editura Idea Design & Print, 2003), 51.

19 Gilles Lipovetsky, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum* (Iași: Polirom, 2007), 89.

20 Vasile Ernu, „The White Negro, proletariatul leneș sau câteva gânduri despre hipsterii protestatari care vor să salveze România”, *Critic Atac*, 9 septembrie 2013: <http://www.criticatac.ro/23425/white-negro-proletariatul-lene-sau-citeva-ganduri-despre-hipsterii-protestatari-care-vor-salveze-romania/>, accesat pe 10 aprilie 2015.

dat, maneaua ca formă de identitate marginală și subversivă. O filiație românească – chiar dacă greu detectabilă în mod direct – a hipsterilor ar putea fi grupul de poeți și scriitori denumit „generația 2000”, grup influențat de poezia și muzica americană a acelorași ani, în special de curentul *new sincerity*, și din care fac parte Marius Ianuș sau Dan Sociu. Hipsterii români nu-și atestă însă, public, existența mai devreme de protestele anti-guvernamentale din 2012 și 2013. Apariția lor are legătură directă cu parcurgerea de către România a procesului de re-occidentalizare și de europenizare prin aderarea la Uniunea Europeană.²¹ Chiar dacă forma lor de manifestare socială este una subversivă, inclusiv în raport cu sistemul occidental instituționalizat în România, ei reprezintă prin excelență un fenomen de integrare în lumea occidentală.

Odată cu aderarea la Uniunea Europeană și la Organizația Atlanticului de Nord, România a redevenit, oficial, o parte a lumii occidentale. Schimbarea statutului țării nu a fost resimțită și nici măcar conștientizată imediat la nivel social. Boom-ul economic din perioada 2006-2008 a împiedicat orice reflecție mai serioasă asupra consecințelor aderării României la spațiul occidental, considerându-se apriori că aceste consecințe corespund întocmai aspirațiilor care le-au precedat (fiind deci, în cea mai mare parte a lor, pozitive). Ceea ce a declanșat reacția față de Occident, începutul raportării critice la Uniunea Europeană, ca structură politică, și a deschis calea conștientizării noii condiții geo-politice a României a fost, desigur, criza economică. Această criză a arătat, într-o formă cât se poate de concretă, că occidentalizarea nu mai este o aspirație, ci un fapt, că globalizarea nu mai este un cuvânt fără acoperire, ci o cursă din care nu se poate scăpa. Criza economică i-a făcut conștienți pe români de legătura inevitabilă, ba chiar de determinismul care există între economia americană și propria economie. Propria economie, dar și propria societate, propria cultură. Dacă, înainte de criză, principala ideologie sau, mai bine spus, meta-ideologie era anti-comunismul, după izbucnirea crizei, vocile critice, de stânga sau de dreapta, la adresa capitalismului occidental au început să se facă, din ce în ce mai mult, auzite.²² În acest peisaj nu foarte încântător, trebuiau să apară, la un moment dat, cu nonconformismul și aerul lor înstrăinat, și hipsterii. Într-o lume tot mai occidentalizată, dar fără perspective în mod necesar optimiste, o lume tot mai determinată de schimbările pe plan global, dar amenințată să se prăbușească, hipsterii nu au întârziat să apară.

Contextul global al crizei din România

Hipsterii din România s-au evidențiat public și chiar au jucat, ca grup minoritar, un rol politic în timpul protestelor anti-guvernamentale din 2012, dar mai ales din 2013; apoi, în timpul campaniei electorale pentru alegerea președintelui, din 2014. Ambele evenimente (căci protestele din 2012 și 2013 alcătuiesc un singur eveniment) au avut loc într-un context global destul de ușor de descris, dar cu particularitățile unei țări perferice, așa cum este România. Mișcarea indignaților din Peninsula Iberică (2009), Primăvara Arabă, care a cuprins, în 2010, Egiptul, Algeria, Yemen, Libia și alte state din Africa de Nord și Orientul Mijlociu, mișcarea *Occupy Wall Street* din New York (2011), extinsă apoi în numeroase state occidentale, descriu o schimbare majoră în raportarea oamenilor din lumea întreagă la evoluțiile sistemului capitalist occidental. Această schimbare s-a făcut simțită și în România.

21 Constantin Schifirneț (coordonator), *Europenizarea societății românești și mass-media* (București: comunicare.ro, 2011), 11.

22 Arthur Suci, „Criza ideologiei europene. Către o abordare comprehensivă discursului european”, *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, Științe politice*, 9/2014.

În continuare, după ce statele occidentale – cuprinse de criză – și-au manifestat nervozitatea față de țările periferice (procesul de extindere europeană a fost încetinit, migrația din Estul Europei – ca și cea din Africa – a devenit o problemă importantă etc.), state din Est, ca Ungaria sau Grecia, au adoptat politici naționaliste și, cel puțin în parte, anti-occidentale. În sfârșit, izbucnirea crizei ucrainiene a făcut ca ecuația consecințelor crizei globale să devină și mai complicată. Critică față de măsurile de austeritate de proveniență occidentală sau față de investițiile străine care ar fi afectat grav mediul înconjurător, societatea românească a rămas totuși, în cea mai mare parte a ei, pro-occidentală. Alegerile din 2014 sunt dovada cea mai bună că România este unul din cele mai pro-occidentale state din Europa Centrală și de Est.

Hipsterii și lupta anti-sistem

Hipsterii din România au ieșit, pentru prima dată, în evidență ca mesageri ai unei idei noi: lupta anti-sistem. *„Cînd strigă „PDL și USL = aceeași mizerie” se subînțelege că mecanismul schimbării puterii, în sens de partide și guverne este o poveste învechită și nefuncțională. Ei sugerează că nu mai vor să se supună unui anumit tip de hegemonie politică care lasă de înțeles că nu are alternativă. Puterea actuală politică și economică oferă jucăria alegerilor parlamentare care în esență produc același tip de realitate. Ei ne spun: tu joacă-te cu alegerile parlamentare că neoliberalismul veghează pentru tine. Intuiția celor din piață spune însă: „PDL și USL = aceeași mizerie”. Acesta a fost un prim pas care a dus la „Jos corporatismul” și care duce fără să vrem spre „Jos capitalismul”. Ne place sau nu ne place, această este traiectoria.”*²³ Hipsterii nu au jucat un rol foarte important la protestele din iarna grea a anului 2012. Atunci, cauza inițială a ieșirii în stradă a oamenilor a fost intenția Guvernului de dreapta al PDL de a adopta o lege privind privatizarea serviciilor din domeniul medical. Ulterior, protestatarii adunați în Piața Universității s-au ridicat și împotriva măsurilor foarte dure de austeritate luate, cu doi ani înainte, de același guvern, ca și a comportamentului autoritar al președintelui Traian Băsescu. Într-o anumită măsură, protestele din 2012 au avut o componentă politică anti-băsescianistă, radicalizată în vara anului 2012, când aproximativ 7,4 milioane de români au aprobat inițiativa liberalilor și a social-democraților de a-l suspenda din funcție pe Traian Băsescu. Această componentă politică a diminuat semnificația mesajului hipsterilor, care era unul anti-sistem. Mesajul a ieșit însă în evidență în cursul anului următor, când guvernarea a fost preluată de Uniunea Social-Liberală. De această dată, protestele au fost cu adevărat conduse de lideri ai hipsterilor.

Protestele din 2013 au pornit de la inițiativa Guvernului USL, condus de Victor Ponta, de a acorda companiei străine Gold Corporation dreptul de exploatare a zăcămintelor aurifere de la Roșia Montană. Conflictul dintre protestatari și Guvern a fost extins o dată cu intervenția aceluiași Guvern în favoarea companiei americane Chevron, care urma să facă prospecțiuni pentru exploatarea prin fracturare hidrolică a gazelor de șist în Moldova. Tema a permis hipsterilor să adopte o poziție ideologică foarte clară. Atitudinea anti-corporatistă a fost exprimată prin contestarea intrării în România a celor două companii, dar ecologismul a fost de asemenea foarte manifest în ambele cazuri. Hipsterii și-au exprimat opiniile împotriva exploatărilor Gold Corporation și Chevron cu predilecție în mediul online, pe site-uri ale unor grupuri – nu totdeauna hipsterești – cu diverse orientări ideologice, de la stânga radicală, ecologistă, la ortodoksiști și naționaliști extremiști. Anul 2013 este unul din cele mai bogate în poziționări politice anti-mainstream. Mobilizarea în stradă s-a realizat, ca și în cazul protestelor din alte țări, prin intermediul rețelelor

23 Ernu, „The White Negro...”

online, în special Facebook. Rețelele Facebook au reușit performanțe notabile la acest capitol, în condițiile în care mediile *mainstream* și în primul rând televiziunile naționale au fost, pe întreaga perioadă a protestelor, net pro-guvernamentale. La cel mai important protest, cel din 16 septembrie 2013, au participat aproximativ 20.000 de persoane, o cifră fără precedent, cel puțin în anii 2000.²⁴ Printre protestatari, și-au făcut simțită prezența hipsterii bicicliști, s-au strigat sau au fost expuse pe pancarte sloganuri hipsterești ("Roșia, Roșia / Vine revoluția", „Uniți, salvăm Roșia Montană!"), au fost utilizate materiale cu caracter simbolic, cum ar fi sticle de Coca Cola împlute cu monede etc.

Deși amploarea lor nu a fost foarte mare, atât protestele din 2012, cât și cele din 2013 au avut consecințe politice importante. Primele au condus la căderea Guvernului de dreapta al PDL; ultimele, la respingerea de către Parlament a proiectului guvernamental privind exploatarea auriferă de la Roșia Montană (și, apoi, și la respingerea Chevron). Rolul jucat de hipsteri în protestele din 2012 și 2013 dezvăluie interesul lor politic pregnant, ca și capacitatea de mobilizare. Acest interes nu vizează susținerea unui anumit partid, ci a unei ideologii transpartinice, un amestec de libertarianism și ecologie, totul având ca resort frustrările individuale. Dincolo de motivația politică a protestelor, ele au fost un debușeu pentru starea socială precară și o anumită lipsă de perspectivă a participanților. Atât în 2012, cât și în 2013, motivul fundamental al protestelor a fost viața tot mai grea și mai nesigură a oamenilor, care risca să devină și mai grea, și mai nesigură prin acțiunea autorităților. În 2014 însă, a avut loc o turnură a modului de acțiune al hipsterilor, care a venit aparent împotriva acțiunilor anterioare.

Hipsterii și elita pro-occidentală

La alegerile prezidențiale din 2014, majoritatea hipsterilor a votat, în primul tur, cu Monica Macovei, un candidat fără șanse reale, dar care a susținut o politică intransigentă de luptă împotriva corupției. În turul al doilea, ei au fost de partea candidatului liberal, pro-occidentalul Klaus Iohannis. Hipsterii au susținut, în special prin rețelele online, campania de contestare a modului defectuos în care Guvernul PSD a organizat alegerile din diaspora, contribuind la crearea imensului val de antipatie față de șeful Guvernului și, totodată, candidatul PSD la președinție, Victor Ponta. Această turnură a hipsterilor este explicabilă printr-un complex de factori, unul dintre aceștia fiind dorința de asociere cu elitele culturale din *mainstream*. Față de hipsterii americani, a căror aderență la cultura pop nu poate fi pusă în discuție, hipsterii din România sunt foarte atașați de „cultura înaltă”, în fapt de produsele culturale ale elitei românești. Deși liderii acestei elite au fost împotriva protestelor, ei s-au întâlnit cu hipsterii în susținerea ideologiei anti-comuniste (prin inversare, pro-occidentale), care este ideologia lor forte. Asocierea a fost posibilă ca urmare a legăturii strânse între intelectuali și mediile sociale frecventate de hipseri, ca și a intereselor comune ale ambelor părți. Chiar dacă Gabriel Liiceanu sau Andrei Pleșu nu au susținut cauza hipsterilor (ca de altfel nici Monica Macovei), între intelectualii pro-occidentali și hipsteri există o asemănare stilistică evidentă. Cum spune Arthur Suci, nu este deloc întâmplător că *Green Hours*, un bar de jazz din centrul Bucureștiului frecventat de hipsteri, și Grupul pentru Dialog Social (instrumentul de manifestare publică al acestor intelectuali) își au sediul în aceeași

24 Platforma online Hotnews, care susținea exploatarea celor două companii, a menționat 15.000 de participanți la protest: Catiușa Ivanov, „Protest gigantic în București împotriva exploatarea de la Rosia Montana, cu peste 15.000 de oameni”, *Hotnews*, 15 septembrie 2013, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-15584298-rosia-montana-15-proteste-jur-200-manifestanti-adunat-pia-ta-universitatii.htm>, accesat 10. 04. 2015.

clădire de pe Calea Victoriei.²⁵ Fără îndoială că, în această alegere a hipsterilor, intervin valori, valori de origine occidentală, în care ei s-au recunoscut dincolo de clivajele societății românești și chiar dincolo de încercarea unor firme occidentale de a pătrunde pe piața exploatărilor de resurse din România. Hipsterii au preferat de această dată anticorupția ideologiei anti-corporatiste, unul din motive fiind și acela că Victor Ponta, al cărui program conținea totuși atât măsuri sociale, cât și formulări cu tentă naționalistă, a susținut, în calitate de premier, exploatățile Gold Corporation și Chevron.

Concluzii

Apariția subculturii hipster în România – chiar dacă a avut loc cu întârziere – este consecința directă a procesului de occidentalizare, început după 1989. Ea nu poate fi interpretată ca un fenomen de respingere a Occidentului, ci de integrare tot mai profundă în Occidentul globalizat. Cultura pop a contribuit din plin la crearea acestui grup cu valori specifice, reduplicat în toate țările occidentale.

Hipsterii din România se remarcă prin anumite trăsături specifice, care îi deosebesc de subculturile similare din alte țări. Contextul românesc a determinat o mai mare implicare a hipsterilor în viața politică, consecințele acțiunilor lor nefiind deloc neglijabile. Această implicare – care e de natură civică și nu direct politică – este consecința situației social-economice. Protestele au devenit, așadar, un debușeu al frustrărilor individuale.

În același timp, lupta anti-sistem, idee față de care hipsterii s-au angajat și cu care s-au identificat până la un punct, atestă începutul unei noi abordări a dezbaterii publice din România, o dezbaterie ieșită din cadrele stricte ale neoliberalismului.

Cu toate acestea, hipsterii au preferat să susțină, la alegerile din 2014, un candidat neoliberal, considerând că fenomenul corupției este mai grav, iar rezolvarea sa este mai urgentă decât opoziția față de presiunea corporațiilor occidentale și, în general, a politicii neoliberale în România. Această preferință este explicabilă prin mai mulți factori, unul dintre aceștia fiind asocierea dintre hipsteri și elita culturală pro-occidentală. Legătura profundă dintre subcultura hipsterilor din România și cultura înaltă este o altă trăsătură specifică.

BIBLIOGRAFIE

Cărți:

CAMBELL, Neil, KEAN, Alasdair, *An Introduction to American Culture*, Londra, New York, Routledge, 2006.

COUPLAND, Douglas, *Generația X. Povești pentru cultura cu accelerație*, traducere de Cristian Ionescu, București, Humanitas, 2008.

FISKE, John, *Reading the Popular*, Londra, New York, Routledge, 2000.

FUSSELL, Paul, *Class: A Guide Through the American Status System*, New York, Touchstone, 1992.

GROYS, Boris, *Despre nou. Eseu de economie culturală*, traducere de Aurel Codoban, Cluj, Editura Idea Design & Print, 2003.

JOLL, James, *Gramsci*, London, Fontana, 1977.

25 Arthur Suci, „Liiceanu, hipsterul propagandist și masa de manevră”, *Gândește.org*, 8 octombrie 2014: <http://gandeste.org/general/liiceanu-hipsterul-propagandist-si-masa-de-manevra/46229>, accesat 11 aprilie 2015.

LANHAM, Robert, *The Hipster Handbook*, New York City, Anchor Books, 2003.

LIPOVETSKY, Gilles, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*, Iași, Polirom, 2007.

RANSOME, Paul, *Antonio Gramsci: A New Introduction*, New York, Londra, Harvester Wheatsheaf, 1992.

RYAN, Michael, *Cultural Studies: A Practical Introduction*, Chichester, UK, Wiley-Blackwell, 2010.

SCHIFIRNEȚ, Constantin (coordonator), *Europenizarea societății românești și mass-media*, București, comunicare.ro, 2011.

STOREY, John, *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*, Fifth edition, Harlow, PEARSON Education, 2009.

STRINATI, Dominic, *An Introduction to Theories of Popular Culture*, 2nd ed., Londra, New York, Routledge, 2004.

Capitole:

ALTHUSSER, Louis, „Ideology and ideological state apparatuses (Notes toward an investigation),” în *Lenin and Philosophy and Other Essays*, Londra, New York, Monthly Review Books, 1971, 127–86.

Articole:

SUCIU, Arthur, „Criza ideologiei europene. Către o abordare comprehensivă a discursului European”, *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, Științe politice*, 9/2014, 159-173.

Resurse online:

ERNU, Vasile, „The White Negro, proletariatul leneș sau câteva gânduri despre hipsterii protestatari care vor să salveze România”, *Critic Atac*, 9 septembrie 2013: <http://www.criticatac.ro/23425/white-negro-proletariatul-lene-sau-citeva-ginduri-despre-hipsterii-protestatari-care-vor-salveze-romania/>

IVANOV, Catiușa, „Protest gigantic în București împotriva exploatarei de la Rosia Montana, cu peste 15.000 de oameni”, *Hotnews*, 15 septembrie 2013, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-15584298-rosia-montana-15-proteste-jur-200-manifestanti-adunat-piata-universitatii.htm>

MARX, Karl, „Ruling Class and Ruling Ideas”, *The German Ideology (1845)*, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01b.htm>

SUCIU, Arthur, „Liiceanu, hipsterul propagandist și masa de manevră”, 8 octombrie 2014: <http://gandeste.org/general/liiceanu-hipsterul-propagandist-si-masa-de-manevra/46229>
<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-15584298-rosia-montana-15-proteste-jur-200-manifestanti-adunat-piata-universitatii.htm>

Electorat și alegeri în România Postdecembristă

Câteva reflecții asupra scrutinurilor din ultimii 25 de ani

■ ENACHE TUȘA

[„Ovidius” University, Constanța]

Abstract

With the introduction of multiparty system in 1990, he held the reorganization of parties and candidates supported by them to organize campaigns based on modern rules and through the media. We can bring up a certain trend of election campaigns that have well organized and efficient, while in terms of political marketing.

Keywords

elections; political parties; vote; electoral behavior; political mandate

Considerații preliminare

Evenimentele sociale, politice și istorice petrecute în România începând cu decembrie 1989 sunt prea importante pentru a rămâne consemnate doar în ziarele epocii ori în arhivele instituțiilor academice sau cele ale sistemului politic. Amploarea acestor evenimente, precum și consecințele ulterioare pentru societatea românească, impun cercetarea evenimentelor în profunzimea lor, pentru că generațiile care se succed vor avea acces la întregul trecut istorico-politic așa cum este el. Este știut faptul că experiențele desprinse din trecut au explicat prezentul și au conturat viitorul unei națiuni. În acest spirit am încercat analiza unuia dintre cele mai semnificative episoade din istoria socială și politică a României: cei 25 de ani de sistem electoral. Poate cel mai important aspect ce vizează transmiterea peste timp a tuturor împrejurărilor și desfășurărilor care aveau să schimbe soarta României este acela prin care românii consideră că evenimentele nu au constituit o revoltă socială totul fiind gândit din timp și coordonat din timp.

Este o întrebare fără răspuns datorită faptului că, la câteva zile începând cu 17 decembrie 1989 și până în data de 24 decembrie, au murit oameni care nu aveau nici o vină și s-au petrecut evenimente nocive. Ceea ce a urmat a fost o adevărată aventură a societății românești către deziderate care nu au

fost atinse. Astăzi după un sfert de secol de la evenimente vedem că reformele au eșuat și nu reușesc să creeze un sistem social funcțional. Revoluția se poate promova pe diverse căi, în diverse moduri – prin acțiuni violente, lovituri militare, de stat, lovituri de palat, prin revolte populare mai mult sau mai puțin pașnice. Câteva state europene au pus capăt regimurilor politice violente prin acțiuni pașnice. Portugalia a pus capăt unei dictaturi și a trecut spre democrație printr-o lovitură militară. Armata a fost cea care a declansat procesul. Militarii nu au folosit gloanțele ci au pus câte o garoafă pe țeava puștilor și, datorită acestui aspect a fost numită revoluția garoafelor, de aici și simbolul. Nu a fost nici o vărsare de sânge. Armata a înlăturat dictatura și a deschis calea organizării democratice a societății.

În zona noastră geopolitică, chiar Uniunea Sovietică, prin acțiunea lui Mihail Gorbaciov și a generației lui, prin promovarea politicii de reforme *perestroika* și *glasnost*, au inițiat prăbușirea unui imperiu fără vărsare de sânge. Sigur, au fost acțiuni de încercare de stopare a mișcărilor populare în Lituania, Gruzia, Armenia, Azerbaidjan.

O înlăturare pașnică a regimurilor politice s-a întâmplat în toate celelalte țări est-europene – cehii au realizat așa-numita *revoluție de catifea*.

În Polonia s-a creat o *masă rotundă* inițiată de crecurile aflate în sfera puterii politice, de generalul Jaruzelski, care era șeful statului, o masă rotundă cu reprezentanții Guvernului și ai societății civile, în care au convenit să înceapă, pe cale pașnică, la reorganizarea societății. A rezultat guvernul Mazowiecki în vara lui 1989. Bulgarii au cunoscut o inițiativă identică în interiorul partidului. Într-o plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar a fost destituit Todor Jivkov și a fost posibilă aceeași tranziție pașnică. În România înlăturarea puterii nu s-a produs pe cale pașnică. Datorită sistemului conceput de regimul comunist și dictaturii instaurate de Nicolae Ceaușescu, orice încercări de revoltă au fost din start înăbușite. Contrar realităților din Europa de Est, Ceaușescu ordonă organizarea unei ample adunări populare în București (21 decembrie 1989), adunare care se va întoarce împotriva lui și va duce la sfârșitul regimului comunist care a fost la putere timp de jumătate de secol¹.

Pluripartitismul și comportamentul electoral

Un lung șir de violențe care au început în februarie 1990 și au continuat ulterior cu mineriadele din 13-15 iunie 1990 dar și cea din 25 septembrie 1991 au avut drept scop blocarea breșelor deschise în 1989 și care generau conflicte sociale brutale datorită suferințelor la care fusese supusă societatea românească tip de mai multe decenii². Radu Paraschivescu, într-un eseu recent³, aduce în prim-plan evenimentele în cauză evocând metodele regimului condus de Iliescu și manipulările pe care cei din jurul lui le-au creat pentru a rămâne la guvernare în 1990. Tinerii care au contestat regimul Iliescu s-au organizat și au protestat în Piața Universității față de metodele pe care Iliescu și guvernul, care-l susținea, le-au utilizat pentru a rămâne la putere deși erau contestați. Autorul descrie plastic societatea printr-o personificare- Zeița. „Nu mai ești în *Iliada* pe care o știi, ci în *Iliada* lui Ion Ilieșcu, în *Iliada* combinată cu *Mineriada*. În *Ilimineriada* sau în *Mineriliada* cum vrei (...). Deși te afli în iunie 1990 Zeiță, te despart puține ore de Evul Mediu. (p.71)” descrie Radu Paraschivescu atmosfera din București.

1 Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România, Revoluția din decembrie 1989 – o tragedie românească*, vol. 4, partea a II-a, (București: Editura RAO, 2005), 528.

2 Michel Hastings, *Abordarea științei politice*, (Iași: Institutul European, 2000), 15-16.

3 Radu Paraschivescu, *România în 7 Gesturi*, (București: Editura Humanitas, 2015), 71-73.

Evenimentele abominabile care au loc în centrul Bucureștiului trimit România cu două secole în urmă, deși voința societății era aceea de a se cupla la cultura europeană și de a urma drumul către o dezvoltare democratică și flexibilă, așa cum își doreau românii după ce în stradă s-a murit pentru libertate. Nu a fost să fie așa. În cele mai multe cazuri funcțiile importante ale statului erau deținute de aceiași oameni, educația se făcea după aceleași manuale, metodele de control al spațiului public rămăseseră identice și au continuat să existe multă vreme după aceste evenimente.

Agențiile de presă străine au difuzat imagini în direct de la confruntările care aveau loc în diferite locuri din București, imagini care au afectat profund imaginea guvernului instalat după alegerea lui Ion Iliescu în 20 mai 1990. Condamanrea implicării guvernului și intervenția acestuia în reprimarea violențelor de stradă au izolat statul român și au sporit confuzia asupra intențiilor guvernului condus de Petre Roman. România intră într-un con de umbră iar ajutoarele internaționale sunt imediat blocate deoarece România devenise în imaginea occidentalilor: *o țară ciudată care nu știa încotro se îndreaptă*.⁴

„Huliganii” din Piața Universității s-au întors la casele lor renunțând să mai discute despre *moartea comunismului* striviți sub procente de voturi pe care le obținuse Ion Iliescu și care exprimau nevoia de pace socială și de stabilitate”⁵.

Astăzi, după 25 de ani de la evenimentele din Piața Universității, președintele de atunci al României împreună cu membri ai guvernului și prim-ministrul în funcție, la acea dată, sunt acuzați de crime împotriva umanității. Putem afirma că regimul politic instalat după căderea oficială a comunismului a fost de esență neocomunistă, antiliberală și antipluralistă, generând ca forme de opoziție și de ripostă precum *Proclamația de la Timișoara* susținută de manifestația din Piața Universității și de evenimentele care s-au derulat în aprilie-iunie 1990.

În primii ani în care au preluat puterea politică, succesorii regimului politic condus de Nicolae Ceaușescu și-au apărat pozițiile privilegiate prin intermediul manipulării, corupției și constrângerii. Aceasta nu a reprezentat, însă, o încercare de a restaura comunismul. Indiferent cum analizăm evenimentele din decembrie 1989, nu există nici o îndoială că acestea au condus la dispariția regimului comunist responsabil pentru jumătate de secol de represiune politică și abuzuri. Modul în care au perceput românii comunismul a condus la scoaterea definitivă din viața publică a *Partidului Comunist* după 1990 nemaexistând nici un grup politic semnificativ care să se declare în mod public succesorul acestuia. În urma evenimentelor prezentate mai sus s-a introdus și multipartid care a antrenat la rândul său și procesul organizării alegerilor în administrația centrală și locală.

În perspectiva alegerilor generale a fost organizată consultarea electorală la nivel local privind alegerea administrației publice județene și locale pentru primăriile de pe întreg teritoriul României. Sistemul electoral de tip proporțional⁶ instituit prin *Decretul-Lege nr 92/1990*⁷ prevedea reprezentarea opțiunilor politice ale corpului electoral printr-o repartizare proporțională a mandatelor în cadrul unui scrutin pe liste închise desfășurat în circumscripții organizate la nivelul fiecărui județ și al Municipiului București conform algoritmului instituit. O dată cu instaurarea pluripartidismului în 1990, a avut loc și reorganizarea partidelor și a candidaților susținuți de aceștia spre organizarea unor campanii cu bazate pe regulile moderne și prin mass-media. Aceste mecanisme au evoluat o dată cu reorganizarea fiecăreia

4 Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, (București: Humanitas, 2004), 116.

5 Catherine Durandin, *Istoria Românilor*, (Iași: Institutul European, 1995), 375.

6 Giovanni Sartori, *Ingineria constituțională comparată*, trad. Gheorghe Lencan și Gabriela Tănăsescu, (București: Editura Mediterana, 2002), 17.

7 „Monitorul Oficial al României” nr. 35 din 18 martie 1990.

Exista o reticență a noilor autorități care nu aveau nici educația pluripartidă și nici o cultură specifică a democrației, a dezbaterii de idei în spațiul public. Nu a existat nici interesul autorităților pentru o reală democratizare a spațiului de dezbateră politică, a fost întreținută o aparență a democrației în realitate lucrurile încercau să fie blocate reformelor¹³.

Astfel, conform art. 3 alin. 1 din Legea nr. 68/1992¹⁴, reglementa metoda de atribuire a mandatelor, legea instituind două etape distincte: în primă fază, la nivelul circumscripțiilor electorale locale, mandatele sunt repartizate în funcție de coeficientul electoral al circumscripției; a doua etapă prevedea că mandatele sunt distribuite listelor de candidați în funcție de câte ori acest coeficient electoral de circumscripție poate fi inclus în numărul sufragiilor obținute de lista respectivă. Formațiunile politice de pe scena politică a anului 1992 și-au adus astfel contribuția atât prin numărul lor ridicat cât și prin asigurarea unei structuri de putere minoritare la funcționarea unui sistem multipartidist al cărui fundament se regăsește în sistemul electoral proporțional¹⁵. Alegerile din luna noiembrie a anului 1996, cât și dezbateră pre-electorală ce a precedat cel de-al treilea scrutin parlamentar post-decembrist, au avut în centrul lor situația economică, atât a statului în general, profund afectat de „marea temă a corupției”¹⁶, dar mai ales la nivelul individual al electorului pentru care situația materială era pe primul loc față de temele de campanie abordate în anterioarele tururi de scrutin. Temele de campanie precum cea a restaurării monarhiei, tema Transilvaniei și a minorității maghiare, utilizată pentru a mobiliza electoratul maghiar, dar mai ales apelul la sentimentele naționaliste ale majorității românești care avea drept de vot au mobilizat electoratul să creeze poluri reprezentative la nivel de reprezentare ideologică. Polarizarea electoratului a creat un clivaj intens debătut în spațiul public: *neocomuniști – anticomuniști*.

Lipsa de interes a electoratului față de temele de campanie folosite de stânga politică avea să fie reflectată de rezultatele votului. Astfel partidul aflat la guvernare P.D.S.R și candidatul acestuia, Ion Iliescu, pierd alegerile în favoarea *Convenției Democratice* pe un trend care se pronunța împotriva stângii reprezentate de aceștia. În 1996, C.D.R. a câștigat atât alegerile parlamentare, cât și pe cele prezidențiale deoarece a creat un mesaj al opoziției împotriva partidului aflat la putere și împotriva liderului considerat „invincibil”, Ion Iliescu. Succesul în alegeri a fost de neînțeles pentru majoritatea societății deoarece P.D.S.R. deținea controlul asupra mijloacelor de comunicare în masă care, în mare procent, îi aparțineau. Nu putem să nu ne punem întrebarea *Cum a fost posibil să piardă alegerile cei aflați la guvernare?* Referitor la acest episod Daniel Barbu afirmă într-o lucrare că succesul a fost posibil deoarece: „între alegerile din 1992 și cele din 1996, dialectica conflictuală „putere neocomunistă/societate civilă” a irosit aproape pe de-a-ntregul modestul capital de participare la viața publică pe care cei mai mulți dintre români erau dispuși să-l investească în contractarea unei noi legături politice. Funcția politică „slabă”, cea în-deplinită de spectacolele electorale și parlamentare, a fost preluată de către partide. Funcția politică „tare”, cea care întemeiază națiunea, a revenit din nou statului.”¹⁷

Cât privește ansamblul sistemului electoral, acesta nu a fost modificat în perioada 1992-1996, scrutinul din 3 noiembrie 1996 s-a desfășurat pe baza legislației

13 Oscar Hoffman, *Societatea civilă și societatea politică în procesul tranziției*, în „ Sociologie Românească”, (3-4, 1991),141

14 *Decretul nr. 145 din 13 iulie 1992*, „Monitorul Oficial al României” nr. 164 din 16 iulie 1992, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=7188, accesat în data de 28.12.2015.

15 Camelia Beciu, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, (Iași: Editura Polirom 2000), 41.

16 Tom Gallagher, *Furtul unei națiuni*, 154-155.

17 Daniel Barbu, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, (București: Editura Nemira, 1999), 141.

electorale promulgate în anul 1992 respectiv Legea nr. 68/1992 și Legea nr. 69/1992. În ciuda faptului că modificarea pragului electoral de la 3% la 5% s-a regăsit printre intențiile guvernului condus de către Nicolae Văcăroiu, o astfel de modificare ar fi restrâns șansa de a accede în legislativ a unora dintre partidele pe al căror sprijin parlamentar P.D.S.R s-a bazat în decursul mandatului precedent¹⁸. O altă întrebare care trebuie inserată demersului nostru a fost cea privitoare la *rolul presei de mediator în relația dintre populația dezamăgită, pauperizată și politicienii care „licitau”* pentru voturile electoratului. În ciuda reglementărilor stricte în campania din 1996, presa s-a dovedit părtinitoare nu cu puterea, așa cum era de așteptat, ci cu opoziția¹⁹.

Pentru a vedea cum anume utilizarea simbolurilor clădește încrederea și speranțele cetățenilor votanți, cum le cristalizează așteptările, recurgem la funcțiile principale ale simbolurilor, redate de Michel Hastings²⁰ ajungem la o confirmare a faptului că starea de sărăcie ajută procesului de persuasiune pe care politicienii îl desfășoară în cadrul campaniilor electorale. O analiză a dinamicii electoratului realizată de către *Institutul Român pentru Sondarea Opiniei Publice, (IRSOP)*, citată de către Tom Gallagher, prezintă declinul electoral al formațiunii aflate la guvernare în perioada 1990-1996, dar clasată pe poziția secundă în scrutinul din luna noiembrie a anului 1996, ca rezultat al *„schimbării convingerilor în rândul categoriilor sociale care fuseseră cheia succesului său electoral la începutul anilor '90; printre muncitori; cea mai numeroasă categorie socială, P.D.S.R a căzut până la 21% (...) În orașe P.D.S.R a obținut doar 16% din voturi: proasta administrare erau greu de ascuns în marile orașe, mai ales în București, unde P.D.S.R a rămas cu numai 5 din 29 de locuri în Camera inferioară”*²¹.

Un element important al alegerilor prezidențiale din toamna anului 1996 și al întregului an electoral, a fost reprezentat de însuși candidatura președintelui, Ion Iliescu, aflat în exercițiu dat fiind faptul că acesta se afla la finalul unui al doilea mandat ca președinte al republicii. Acest aspect reprezenta un abuz deoarece Constituția României²², și legea electorală 15 iulie 1992²³ încadra ca ilegală o nouă candidatură, reclamată de altfel în spațiul public, atât prin presa scrisă, cât și prin contestații depuse la Curtea Constituțională. Ion Iliescu era, prin urmare sursa încălcării constituționale în calitate de președinte deși avea obligația, prin jurământ, să garanteze statul de drept. Între 1996 și 2000 viața politică românesască a fost marcată de instabilitate profundă atunci când la putere s-au succedat trei formule guvernamentale. În noiembrie 1996 odată cu victoria *Convenției Democratice* prim-ministru a fost desemnat Victor Ciorbea care a format un guvern de coaliție. Următoarea formulă guvernamentală l-a avut în frunte pe Radu Vasile iar ultima perioadă a mandatului CDR avându-l în frunte ca premier independent pe Guvernatorul Băncii Naționale a României Mugur Isărescu. Acesta din urmă a girat modificarea legislației electorale românești, executivul condus de către Isărescu punându-și amprenta prin cele cinci ordonanțe de guvern ce aveau drept scop modificarea unor elemente,

18 Lulia Huiu, Dan Pavel, *Nu putem reuși decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, (Iași: Polirom, 2003), 255-258.

19 Ghiță Ionescu, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, (București: Humanitas, 1992), 55.

20 Michel Hastings, *Abordarea*, 15-16.

21 Gallagher, *Furtul unei națiuni*, 161.

22 *Constituția României*, art. 81, partea a-IV-a „Nicio persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi și succesive”.

23 Legea 69/1992 privind alegerea Președintelui României publicată în Monitorul Oficial Nr. 164 din 16 iulie 1992, Art. 10. „Nu pot candida persoanele care, la data depunerii candidaturii, nu îndeplinesc condițiile prevăzute de art. 35 din Constituție pentru a fi alese sau care au fost alese anterior, de două ori, ca Președinte al României.”, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?_act_text?id=7188, accesat în data de 28.12.2015.

fie ale Legii nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, fie unele prevederi ale Legii nr. 69/1992 pentru alegerea Președintelui României.

Prima din această serie de acte normative, O.U.G. nr. 63 din 26 mai 2000²⁴, privind modificarea și completarea Legii nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului, modificarea Legii nr. 69/1992 pentru alegerea Președintelui României și modificarea și completarea Legii nr. 70/1991 privind Alegerile locale aduce în principal ajustări neesențiale mecanismului electoral. Principala modificare se regăsește în art. 9 alin. 1 și art. 16 alin. 1 și alin. 2, prin care responsabilitatea alcătuirii listelor electorale permanente și a eliberării cărții de alegător este trecută din sarcina primărilor în cea a Ministerului de Interne. O.U.G. nr. 129 din 30 iunie 2000²⁵, privind modificarea Legii nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și a Legii nr. 69/1992 pentru alegerea Președintelui României aduce, pe de altă parte, cele mai consistente modificări în privința scrutinului parlamentar și a pragului electoral necesar accederii în legislativ. Aceasta includea în art. 65. o definiție a acestuia după cum urmează: „Pragul electoral reprezintă numărul minim necesar de voturi valabil exprimate pentru reprezentarea parlamentară, exprimat în procente”. De asemenea, Ordonanța ridică pragul electoral de la 3% la 5% pentru partidele și formațiunile politice care aleg să candideze pe cont propriu și respectiv un prag de 8% pentru coalițiile și alianțele politice la care se adăuga un procent pentru fiecare a formațiune politică asociată fără a se depăși însă 10%²⁶.

Cât privește scrutinul prezidențial, semnificativă este modificarea introdusă de către O.U.G. nr. 129 în art. 2 alin. 3 al Legii nr. 69/1992 pentru alegerea Președintelui României prin care se are în vedere modificare criteriilor privind depunerea candidaturii la alegerile prezidențiale. Astfel, numărul semnăturilor de susținere necesar creștea de la 100.000 la 300.000, prin această modificare legiuitorul dorea evitarea repetării scenariului din primul tur al precedentului scrutin parlamentar la care au participat nu mai puțin de 16 candidați, 9 dintre aceștia nereușind să obțină un sprijin electoral cel puțin echivalent celor 100.000 de semnături depuse. Campaniile electorale sunt practici naționale, legitimate și reglementate de legislația și procedura fiecărei țări. În perioada desfășurării campaniilor electorale este accentuată comunicarea politică, aceasta fiind principala modalitate prin care electoratul ia parte la decizia politică²⁷. Cu prilejul votului cetățenii pot evalua și sancționa comunicarea politică și deciziile politice, votul stabilind opțiunea majorității societății²⁸. Credem că lipsa de comunicare cu electoratul a celor nouă candidați a condus la obținerea unui scor mai mic decât a semnăturilor de pe listele depuse.

Campania electorală este modalitatea prin care actorii politici și acțiunile acestora se plasează într-un spațiu concurențial, în fața alegătorilor ce le urmăresc evoluția și le stabilesc credibilitatea. Campania electorală și scrutinul din anul 2000 au reprezentat un punct de referință în istoria politică a României de după 1990. Dacă modificările aduse legislației electorale nu au adus o schimbare radicală în modul de exercitare al dreptului fundamental la exprimarea opiniei prin vot, rezultatele alegerilor generale din a doua jumătate a anului 2000 au adus un plus în efortul

24 „Monitorul Oficial al României” nr. 240 din 31 mai 2000,

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.act_text?id=23168, accesat în data de 28.12.2015.

25 „Monitorul Oficial al României” nr. 311 din 5 iulie 2000,

<http://www.senat.ro/legis/PDF%5C2000%5C00L224FC.pdf>, accesat în data de 28.12.2015.

26 Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, (Iași: Institutul European, 2012), 62.

27 Camelia Beciu, *Construcția simbolică a câmpului electoral*, (Iași: Institutul European, 1998), 19.

28 Georgeta Ghebrea, *Metamorfoze sociale ale puterii*, (București: Editura Renaissance, 2007), 72.

de consolidare a unei democrații autentice în politica românească²⁹. Configurarea poziției *Partidului România Mare* cu puternice tente anti-sistem poziției secunde a preferințelor electoratului și al candidatului acestuia Corneliu Vadim Tudor a creat emoție în societatea românească. În turul secund al alegerilor prezidențiale au existat tensiuni atât în rândul „opoziției democratice” dar și în plan internațional. Firava democrație românească a supraviețuit testului la care a fost supusă în turul secund al alegerilor prezidențiale, care au prefigurat în același timp dispariția clivajului *neocomuniști – democrați*, prin sprijinul arătat de foștii adversari din C.D.R, P.D și U.D.M.R ai P.D.S.R candidatului polului democrat social Ion Iliescu în cel de-al doilea tur al alegerilor în detrimentul lui Corneliu Vadim Tudor care a pierdut alegerile.

Dincolo de acest examen notabil prin prisma refuzului unei ideologii politice, care poate fi catalogată ca fiind periculoasă pentru un regim democratic incipient, alegerile din anul 2000 s-au dovedit importante din punctul de vedere al teoriei democrației prin depășirea, cel puțin în plan formal, a unui reper fundamental în vederea clasării României între statele cu un angrenaj politico-instituțional specific democrațiilor consolidate.

Acest reper îl reprezintă „testul dublei alternanțe” la putere³⁰. Conform ipotezei formulate de către teoreticianul Samuel Huntington „*un stat poate fi considerat ca fiind o democrație consolidată în condițiile în care formațiunea politică sau partidul care a preluat puterea în urma primului scrutin din perioada de tranziție pierde alegerile ulterioare și predă frâiele guvernării învingătorilor, care, la rândul lor, vor preda în mod pașnic puterea partidului ales de electorat prin intermediul alegerilor următoare*”. Din punct de vedere formal, acest obiectiv este atins de către sistemul politic al României post-comuniste prin dubla alternanță, prin care C.D.R preia, alături de partenerii de coaliție, puterea politică în anul 1996 prin victoria sa electorală, pentru a fi înlocuită în anul 2000 de către *Polul Democrat Social*, condus chiar de formațiunea învinsă în scrutinul din 1996, P.D.S.R.

Reglementări și modificări în materie electorală

Pentru a putea pune în discuție noua lege electorală, ar fi necesară o scurtă privire asupra principalului principiu care a stat la baza unei noi modificări în privința alegerii reprezentanților *corpului electoral*, anume revizuirea și adoptarea unei noi Constituții a României de către Parlament. Revizuirea constituției României s-a produs în septembrie 2003, act validat apoi prin referendumul național organizat în perioada 18-19 octombrie 2013. Una din principalele surse ale necesității redactării unui nou act fundamental la doar 12 ani de la adoptarea Constituției din 1991 era impusă de introducerea unui nou Titlu IV, care reglementa strict integrarea euroatlantică, idee ce a stat și la baza unora dintre modificările aduse altor articole din cadrul textului constituțional original. Cele peste 70 de articole ale Legii de modificare a Constituției nu introduc așadar modificări privind esența regimului constituțional post-comunist. Prin schimbările aduse Titlului III privind, *Autoritățile Publice*, a fost pusă baza unei mai bune colaborări între puteri, cât și la eficientizarea activității instituțiilor publice.

Cu toate acestea, instabilitatea legislativă specifică spațiului public românesc se manifestă și în privința acestui nou set de legislație electorală, Guvernul emițând în perioada următoare două ordonanțe de urgență: O.U.G. nr.77 din 7 octombrie 2004, ce a avut drept scop armonizarea unor aspecte de ordin tehnic între cele două

29 Arend Lijphart, *Democrația în societățile plurale*, (Iași: Polirom, 2002), 210.

30 Samuel P. Huntington, *The third wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, (University of Oklahoma Press: 1993), 266-267.

acte normative, dar și introducerea alianțelor electorale ca posibile susținătoare a unor candidați în cadrul alegerilor prezidențiale, și O.U.G. nr. 80 din 14 octombrie 2004 ce rectifică anumite prevederi privind observatorii atât din partea partidelor politice, dar și din partea organizațiilor neguvernamentale. Prin aceleași acte normative au fost aduse modificări în ceea ce privește exercitarea dreptului la vot de către cetățenii români aflați sau domiciliați în străinătate. La aceasta se adaugă un număr de cinci *Hotărâri de Guvern* ce au vizat în principal elemente de natură tehnică privind buna funcționare a alegerilor, dispoziții privind ștampilele, buletinele de vot. Rezultatele turului al doilea desfășurat în data de 12 decembrie au infirmat însă această posibilitate prin victoria candidatului Alianței D.A., Traian Băsescu care intrase în cursa electorală prin retragerea lui Theodor Stolojan pe motive de sănătate. Trebuie observat că în cadrul scrutinului din 2004 Băsescu a primit o parte din voturi, necesare pentru câștigarea alegerilor prezidențiale datorită popularității acumulate în calitate de primar general al Bucureștiului. Popularitatea și istoricul politic al lui Băsescu în funcția de ministru al transporturilor, pe care a deținut-o în cadrul guvernelor Petre Roman și Theodor Stolojan (1991-1992) și în mandatul C.D.R. guvernele conduse de Victor Ciorbea, Radu Vasile și Mugur Isărescu (1996-2000). Traian Băsescu în această perioadă în care a fost ministrul transporturilor, dar în special în cea de Primar al Capitalei și-a format o imagine de politician *antisistem* care critica violent pe cei care fuseseră sau care erau în acel moment la conducere. Băsescu prelua încet dar sigur rolul de critic al sistemului, deținut până atunci de Partidul România Mare, considerat a fi fiind o formațiune politică *antisistem*.³¹

Astfel președintele ales Traian Băsescu, arogându-și din start titulatura de *președinte-jucător*, s-a implicat direct în negocierile privind alcătuirea noului guvern, sprijinind o formulă executivă compusă din Alianța D.A, U.D.M.R și P.U.R, fostul partener de guvernământ al P.S.D. Având în vedere acuzațiile de fraudă electorală ce au însoțit primele săptămâni din perioada postelectorală până la momentul investirii unui guvern Traian Rotariu și Mircea Comșa se pronunță în analiza dedicată acestui fenomen, cei doi autori afirmând că „*datele statistice avute la dispoziție nu sunt capabile să sugereze o fraudă în procesul electoral prin intermediul listelor speciale sau al voturilor anulate*”³².

În 2004 doar patru formațiuni politice au intrat în Parlament întârziind tranziția de la pluralismul extrem la pluralismul moderat fapt care a concentrat puterea politică în mâna liderilor acestor formațiuni politice. Aceste formațiuni au candidat sub forma coalițiilor sau alianțelor: PSD+PUR, PNL +PD sub forma alianței (Dreptate și Adevăr), PRM, UDMR. Modul de reconfigurare a puterii politice în cadrul alegerilor din 2004 au condus la dezacodurii între liderii alianței DA și la crearea unei crize politice care a condus la ieșirea de la putere a Partidului Democrat. Deși avea o legitimitate cotate în jurul unui procent de 25% Partidul Național Liberal a reușit să mențină guvernul și să conducă România mult timp după ieșirea de la guvernare a PD.

Încă din 1997 tema *votului uninominal* a fost lansată de partidul *Alianța pentru România* fiind preluată apoi și de alte formațiuni în cadrul campaniei din anul 2000³³. „Votul uninominal” a reprezentat o temă importantă a discursului public pe care politicienii l-au vehiculat ca o soluție pentru ameliorarea calității clasei politice. Această reformă și implicit conceptul de „vot uninominal” au reprezentat teme de campanie pentru partidele politice, reprezentând o sursă de atragere a atenției electoratului. Această idee a rămas un deziderat până la momentul

31 Dan Pavel, *Democrația bine temperată – Studii instituționale*, (Iași: Editura Polirom, 2010), 74.

32 Mircea Comșa, Traian Rotariu (coord.), *Alegerile Generale 2004: O perspectivă sociologică*, (Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2005), 45-72.

33 Iulia Huiu, Dan Mihalache, *Trei ani la urne vol I*, (București: Editura Nemira, 2011), 92-93.

reforme legislației electorale prin adoptarea legii 35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, cu modificările și completările ulterioare.³⁴ Cu toate acestea pentru ca reforma sistemului electoral să devină dintr-un element de retorică populistă într-o prioritate a actorilor politici a fost nevoie ca această temă să fie abordată de către președintele în exercițiu Traian Băsescu. Conform opiniilor lui Cristian Preda și Sorinei Soare două au fost alternativele propuse spre adoptare: a) cea susținută de către președintele Traian Băsescu și inițial de către P.D. ce prevedea un scrutin uninominal, majoritar desfășurat în două tururi de scrutin inspirat din modelul politic francez; b) proiectul prezentat de către *Asociația Pro Democrația* (A.P.D), organizația non guvernamentală oferind drept argument împotriva unei legi electorale ce prescrie un sistem majoritar pur. C Preda și S Soare susțin mai departe: „...realitatea din alte țări în care este folosit sistemul majoritar cu două tururi de scrutin, (unde) pot apărea situații în care partide ce se bucură de voturile a 30%-35% din alegători ajung să câștige 60% din fotoliile parlamentare, iar partide care obțin 10%-12% nici măcar nu intră în Parlament”³⁵.

Pe lângă modificările care reglementau alegerile pentru Parlament noua lege electorală din 2008 amenda legea nr. 67 din 2004 care reglementa alegerea reprezentanților administrației publice locale Un element de noutate în materie electorală era reprezentată de introducerea reglementărilor ca președinții consiliilor județene să fie aleși prin vot direct, majoritar, în circumscripții uninominale. În cadrul alegerilor organizate în anul 2008 prezența la urne a totalizat aproximativ jumătate din cei circa 18,5 milioane cetățeni cu drept de vot (aprox.10.mil de alegători), rezultatul înregistrat confirmând pe de-o parte componența electorală stabilă dar insuficientă pentru a forma un guvern monocolor al P.N.L, formațiune care și-a menținut și chiar îmbunătățit ponderea în voturi de la aproximativ 16% în 2004 la 18-19% în 2008.

Cea mai interesantă și mai importantă formă de comunicare politică este comunicarea electorală, în sensul competiției pentru putere pe care politica o presupune. Dacă orice manifestare politică este, așa cum am specificat mai sus, un act de comunicare ce urmărește, intențional sau nu, să exercite o anumită formă de influențare a receptorului, comunicarea electorală poate fi considerată exemplificarea maximă a acestei imagini. Pe lângă liberali se poate identifica și incapacitatea P.S.D în a depăși momentul înfrângerii suferite în cadrul scrutinului precedent, cei patru ani petrecuți în opoziție au avut o influență negativă și de neîncredere asupra electoratului pe care partidul se putea baza. Astfel din cele 41% de procente obținute de către candidații la funcția de primar ai P.S.D în 2004 procentul s-a redus la 30% în cadrul alegerilor din 2008.

În cazul consilierilor (locali sau județeni) ponderea voturilor s-a redus de la 32% la 26%-28%. Alegerile parlamentare care s-au desfășurat în data de 30 noiembrie 2008 pot fi caracterizate ca reprezentând o premieră, fiind primele de acest tip organizate în virtutea legii 35 din 2008 mai cunoscută ca „*legea votului uninominal*” Alegerile din noiembrie 2008 au reprezentat primul scrutin parlamentar care nu s-a desfășurat sub influența scrutinului prezidențial ca efect al revizuirii constituției în anul 2003. Dan Pavel consideră că alegerile din anul 2008 au reprezentat formal de la *pluralismul extrem la pluralismul moderat* în Parlament intrând doar cinci

34 Monitorul Oficial, nr. 196 din 13 martie 2008, http://www.cdep.ro/proiecte/2008/000/10/5/leg_pl015_08.pdf, accesat în data de 28.12.2015.

35 Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sistemul Politic din România*, (București: Editura Nemira, 2008), 101.

formațiuni politice : PSD, PC, PDL, PNL, UDMR³⁶. Cei 22 de ani de evoluție electorală din România postdecembristă au marcat cu decizii timide evoluția legislației electorale dar și reglementările constituționale prin revizuirea Constituției din 2003 în ceea ce privește anumite reglementări cu caracter electoral. Alegerile din 2012 nu au reflectat o maturitate politică în raport cu campaniile anterioare deși au fost făcute compromisuri în ce privește alianțele dar și candidații. În 2012 alegerile s-au desfășurat sub dominația *Uniunii Social Liberale* pe care am amintit-o, încercând să contrapună notorietatea președintelui în exercițiu Traian Băsescu, critic acerb al USL. În cadrul scrutinului din 2012 își face apariția și o formațiune politică recent înființată *Uniunea Națională pentru Progresul României* (UNPR) care va juca un rol major în formarea majorității împreună cu PSD după ruperea USL și ieșirea liberalilor din alianță și de la guvernare. O altă alianță compusă din PDL, PNȚ-CD și Forța Civică se va numi *Alianța România Dreaptă* care încerca o repliere a forțelor de dreapta după modelul anilor '90 –CDR. Pe lângă UNPR aflată la prima campanie electorală își face apariția și *Partidul Poporului – Dan Diaconescu* aflat tot la prima încercare de a intra în viața politică a României. Scrutinul din 9 decembrie 2012 a reprezentat o miză politică importantă dat fiind faptul că procentul prezenței la urne a fost mai mare (aprox.42%) față de anul 2008. PSD a obținut cele mai multe mandate, urmat de PNL, PDL, PPDD, PC, UNPR. PNȚ-CD și Forța Civică au avut rezultate nesemnificative deși intraseră într-o alianță care teoretic ar fi trebuit să le avantajeze. Interesant este rezultatul UNPR (20 mandate total) și al PPDD (68 mandate total) deși participau prima dată la alegerile parlamentare. Rezultatele alegerilor crează și o situație la care nu se aștepta nimeni numărul membrilor Parlamentului României crește de la 470 la 588 deși în referendumul în care românii au fost consultați era precizată cifra de 300 de membri. Acest rezultat, considerat de mulți o anomalie, a fost generat de mecanismul redistribuirii ajungându-se în final la un Parlament mai mare cu 218 membri. Majoritatea care a dominat parlamentul (U.S.L.) după scrutinul din 9 decembrie 2012 a reconfirmat modelul patentat de FSN între 1990 și 1992.

Pe parcursul acestui studiu am realizat o analiză a fenomenului politic din România postdecembristă prin prisma celui mai important element al unei democrații reprezentative, sistemul electoral, și a implicațiilor sale directe, rezultatele alegerilor parlamentare și a celor prezidențiale. Analizând cele șapte cicluri electorale am prezentat evoluția legislației electorale, efectele revizuirii Constituției asupra desemnării aleșilor publici, precum și diferitele etape parcurse de către sistemul de partide, direct afectat de procesul electoral în sine, toate acestea adăugându-se procesului de tranziție și consolidare democratică postdecembristă.

Concluzii

În finalul acestei analize a comportamentului electoral și a culturii politice din România postdecembristă se poate distinge o observație în detaliu asupra efectelor sistemului electoral, atât în varianta înscrierii candidaților pe listele de partid, cât și în modalitatea votului uninominal, introdus odată cu alegerile din 2008. Acest tip comportament politic a avut la bază evoluții pozitive ale cunoștințelor electoratului despre viața politică din România postcomunistă, dar și o evoluție proprie a reglementărilor instituționale de până în 2012. Devansarea ciclului electoral în sensul în care alegerile generale se desfășurau separat de cele prezidențiale au avut un puternic efect asupra scenei politice, determinând o reorganizare a alianțelor dintre partidele politice. Acest parcurs a condus către consolidarea instituției președintelui și asumarea rolului de arbitru politic pe care l-a jucat Traian Băsescu.

36 Dan Pavel, *Democrația*, 79.

Evoluția sistemului politic spre prezidențializare a regimului a permis mai multe calcule și alianțe politice care nu au reprezentat permanent voința electoratului. Nemulțumirile legate de recompunerea alianței la începutul anului 2009 coroborată cu factori economici care, cumulați cu tăierile salariale din 2010, au dus la o degradare majoră a imaginii PDL în rândul electoratului au demonstrat că votul poate crea schimbarea. Acțiunile și retorica opoziției au întărit caracterul prezidențial al instituției executive reprezentate de Traian Băsescu acesta devenind inamicul politic numărul unu pentru partidele de opoziție P.S.D și P.N.L. Acordul privind susținerea candidatului P.S.D în cadrul alegerilor din 2009 a reprezentat primul pas în direcția realizării unei alianțe între cele două formațiuni, situate la poli opuși din punct de vedere ideologic, sub denumirea de *Uniunea Social Liberală*, la care se adaugă și aliatul tradițional al P.S.D, P.C, a cărui scop era redobândirea puterii politice în stat. Contextul socio-economic și măsurile nepopulare pe care și le-a asumat instituția prezidențială au generat nemulțumiri și reorganizări ale partidelor politice care au creat o platformă-program care anunța aplicarea de măsuri sociale profunde și reîntregirea veniturilor tăiate în 2010. Alianța U.S.L. a rezultat din voința P.N.L. al cărui președinte era Crin Antonescu și P.S.D. al cărui președinte era Victor Ponta, cei doi șefi de partid se autonumeau *copreședinți* ai alianței nou înființate la care se adăuga Daniel Constantin, liderul Partidului Conservator. Această alianță politică a impus un alt tip de discurs în care instituția prezidențială a devenit ținta unei retorici extrem de vocale în spațiul public. Traian Băsescu reprezenta ținta tuturor nemulțumirilor și era considerat responsabil de toate efectele negative ale guvernării P.D.L.-U.D.M.R. între 2008-2012. Au urmat alegerile pentru funcția de președinte al României din noiembrie 2014, funcție care se înscrie într-o coordonată a succesului politic și electoral datorită rețelelor de socializare și de motivația tinerilor către schimbare și reformă politică. Astfel, chiar dacă sistemul electoral este definit prin legislație, aceasta putând fi considerată în general drept un element de stabilitate, istoria recentă a României prin numeroasele modificări ale legilor electorale a demonstrat că evoluția are loc. Legislația electorală republicată sau amendată în cinci rânduri, demonstrează utilitatea înțelegerii contextului de tranziție și de consolidare a practicilor democratice instaurate începând cu decembrie 1989. Procentul voturilor acordate partidelor situate sub nivelul impus de lege a scăzut în mod constant începând cu anul 2004 și până în 2012 ceea ce înseamnă că românii participă la vot în relație cu partidele sau formațiunile care au proiecte viabile pentru guvernare. În ultimii 25 de ani electoratul românesc a fost „educat” astfel încât acesta nu mai reprezintă „un performant *dispozitiv tehnico-juridic de irosire a voturilor*”.³⁷

BIBLIOGRAFIE

- BARBU Daniel, *Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă*, București, Editura Nemira, 1999.
- BECIU, Camelia, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, Iași, Editura Polirom, 2000.
- BECIU, Camelia, *Constructia simbolică a câmpului electoral*, Iași, Institutul European, 1998.
- COMȘA, Mircea, ROTARIU, Traian (coord.), *Alegerile Generale 2004: O perspectivă sociologică*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2005.
- DURANDIN, Catherine, *Istoria Românilor*, Iași, Institutul European, 1995.
- GALLAGHER, Tom, *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*, București, Humanitas, 2004.

³⁷ Barbu, *Republica absentă*, 169.

GHEBREA, Georgeta, *Metamorfoze sociale ale puterii*, București, Editura Renaissance, 2007.

HASTINGS, Michel, *Abordarea științei politice*, Iași, Institutul European, 2000.

HUIU, Iulia, MIHALACHE, Dan, *Trei ani la urne vol I*, București, Editura Nemira, 2011

HUIU, Iulia, PAVEL, Dan, *Nu putem reuși decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, Iași, Polirom, 2003.

HUNTINGTON, Samuel P., *The third wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, 1993.

IONESCU, Ghiță, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, București, Editura Humanitas, 1992.

LIJPHART, Arend, *Democrația în societățile plurale*, Iași, Polirom, 2002, 210.

PARASCHIVESCU, Radu, *România în 7 Gesturi*, București, Editura Humanitas, 2015.

PAVEL, Dan, *Democrația bine temperată – Studii instituționale*, Iași, Editura Polirom, 2010.

PORUMB, Ioana, RADU, Alexandru, RADU, Gheorghe, *Sistemul politic românesc, un sistem entropic?* București, Editura Tehnică, 1995.

PREDA, Cristian, SOARE, Sorina, *Regimul, Partidele și Sistemul Politic din România*, București, Editura Nemira, 2008.

RADU, Alexandru, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2012.

SARTORI, Giovanni, *Ingineria constituțională comparată*, trad. Gheorghe Lencan și Gabriela Tănăsescu, București, Editura Mediterana, 2002.

HOFFMAN, Oscar, *Societatea civilă și societatea politică în procesul tranziției*, în „ Sociologie Românească”, 3-4, 1991

STOENESCU, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România, Revoluția din decembrie 1989 – o tragedie românească*, vol. 4, partea a II-a, București, Editura RAO, 2005.

SUCIU, Dorin, *Cum câștigăm alegerile. Ghid practic de campanie electorală*, București, Comunicare.ro, 2004.

TEODORESCU, Bogdan, Dorina Guțu, Radu Enache, *Cea mai bună dintre lumile posibile. Marketingul politic în România – 1990-2005*, București, Comunicare.ro, 2005.

Legislație electorală:

Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=7528.

Decretul nr. 145 din 13 iulie 1992, „Monitorul Oficial al României” nr. 164 din 16 iulie 1992, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=7188.

Legea 69/1992 privind alegerea Președintelui României publicată în Monitorul Oficial Nr. 164 din 16 iulie 1992, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=7188.

„Monitorul Oficial al României” nr. 240 din 31 mai 2000, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=23168.

„Monitorul Oficial al României” nr. 311 din 5 iulie 2000, <http://www.senat.ro/legis/PDF%5C2000%5C00L224FC.pdf>,

Monitorul Oficial, nr. 196 din 13 martie 2008, http://www.cdep.ro/proiecte/2008/000/10/5/leg_pl015_08.pdf.

„Monitorul Oficial al României” nr. 35 din 18 martie 1990, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?id=78207

A qualitative analysis of hate speech reported to the Romanian National Council for Combating Discrimination (2003-2015) ¹

■ ADRIANA IORDACHE

[University of Bucharest]

Abstract

The article analyzes the specificities of Romanian hate speech over a period of twelve years through a qualitative analysis of 384 Decisions of the National Council for Combating Discrimination. The study employs a coding methodology which allows one to separate decisions according to the group that was the victim of hate speech. The article finds that stereotypes employed are similar to those encountered in the international literature. The main target of hate speech is the Roma, who are seen as „dirty”, „uncivilized” and a threat to Romania’s image abroad. Other stereotypes encountered were that of the „disloyal” Hungarian and of the sexually promiscuous woman. Moreover, women are seen as unfit for management positions. The article also discusses stereotypes about homosexuals, who are seen as „sick” and about non-orthodox religions, portrayed as „sectarian”.

Keywords

discrimination; hate speech; Roma; Hungarians; women; religious minorities; LGBT

I. Introduction

This paper aims to present an overview of the phenomenon of Romanian hate speech throughout the past twelve years. The paper is the first comprehensive investigation of this phenomenon. Previous researches and advocacy campaigns have referred to individual instances of hate speech, rather than employing a systematic investigation of the entire jurisprudence of the Council².

In this article I will argue that the main target of hate speech in Romania (according to the cases brought before the NCCD) is the Roma. This group has been historically discriminated against and its relation with mainstream Romanian society is still fraught at best. Despite numerous programs aimed at integration and peaceful co-habitation,

1 This paper is a result of a research made possible by the financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project POSDRU/159/1.5/S/132400 – „Young successful researchers – professional development in an international and interdisciplinary environment”.

2 Daniela Angi, Gabriel Bădescu, Cynthia Curt, Carmen Gabriela Greab, „Discursul Instigator la Ură în România” [Hate Speech in Romania], 2014, http://www.fdsc.ro/library/files/studiul_diu_integral.pdf, Accessed 10.03.2015

hate speech against the Roma remains a pervasive occurrence throughout the Romanian society. The second group most vulnerable to hate speech, in order of its occurrence is that of Hungarians. As could be expected, this phenomenon has a far more local character, emerging in areas with a higher percentage of predominant Hungarian population. Gender-based discriminatory speech is another important occurrence in the public space, but it comes far behind anti-Roma hate speech and is comparable in extent to anti-Hungarian hate speech.

The paper will begin by outlining the research methodology, emphasizing and explaining the criteria by which the NCCD decisions were analyzed and coded in a database. Further, the main part of the paper employs a qualitative analysis of the narratives of the main hate speech cases encountered. It will point to specific decisions and show how hateful discourse is used between individual citizens, among groups of citizens, in public discourse in general and in political discourse in particular³. Moreover, the paper will also refer to the prevailing narratives used in the discriminatory statements. The main narratives discussed will be those of „Roma-as-dirty“, „Roma-as-thieves“, „Roma ruining the image of Romania“ as well as that of „woman as unfit for politics“, „women advancing in politics as a result of sleeping with their bosses“, „women as unfit for leadership or managerial positions“, „woman as homemaker“, „woman as sexually promiscuous“, „women as sex objects“, and „women who are mothers as less committed employees“. Several other narratives that occurred to a lesser extent over the course of the research, but are still relevant to the analysis are „Hungarians as disloyal citizens“ and „Homosexuals as sick“. These narratives will be discussed with reference to the specific context in which they were uttered and the text of the NCCD decisions regarding them.

The paper constitutes a crucial advance in the Romanian research of hate speech and a contribution to the study of hate speech at the European level. It is the first article that charts the main characteristics of hate speech at the level of the Romanian jurisprudence in the field. One of the main advantages that Romania presents as a case study is that it possesses a quasi-judicial type of equality authority⁴, which issues decisions after a procedure that is public and adversarial. Moreover, those decisions need arguments and require the extensive quotation of the impugned speech.

II. Methodology

A number of 384 NCCD decisions, spanning the period 2003-2015 were collected by filing request on the basis of Law 544/2001 on Freedom of Information to the National Council for Combating Discrimination and a database was constructed. In order to obtain the text of the decisions, extensive archival work was conducted. Decisions were then cleared of all personal data regarding the identity of the claimant and defendant. Archival research was necessary, as previous classifications and categorizations undertaken by the NCCD were not tailored for cases of hate speech, requiring that the initial selection (as well as the subsequent coding) to be undertaken by the researcher.

3 The distinction between public discourse and political discourse has been drawn in order to allow for a more in depth analysis of the types of speech employed for different purposes. Public is considered to be all speech spread through the media, regardless of the filed it concerns, while political discourse has been interpreted in a strict sense, as either originating from a politician or concerning a politician or a specific law or policy proposal.

4 National Council for Combating Discrimination – Romania, Equinet Profile, <http://www.equineteurope.org/-Romania->, Accessed 15.05.2015

It has to be remembered that the NCCD also adjudicates over cases of discrimination in employment, discrimination in access to public services, discrimination in access to education, as well as receiving, especially in its first years, a very large number of petitions which could not be considered discrimination (ex. petitions relating to the level of pensions in general or of military pensions in particular). Therefore, decisions had to be sorted by the researcher to select only cases of hate speech. It must be noted that in some cases discrimination was committed both through a refusal of public services or denial of access to fields like education or employment as well as through hate speech. To overcome this difficulty, an inclusive approach has been adopted, as these decisions were also included in the analysis.

The selected decisions were coded according to a series of criteria, which were chosen according to their relevance for the aim of the research, which is to establish the main characteristics of Romanian hate speech throughout the period of reference. Therefore, criteria relating to the form of discrimination were included in the analysis, which allows for the construction of a model of Romanian hate speech.

The first category for coding the decisions analyzed was **„Type of Hate Speech”**. This involved the way hate speech was performed and was divided into four separate sub-categories. Cases coded as **„political speech”** include situations where politicians made statements reported as hate speech either about political opponents, or during their electoral campaign, or with the aim to justify a particular public policy, especially exclusionary ones. Clear cases of **„political speech”** include statements made by the Prime-Minister, the President or by Members of Parliament, or attacks against these officials employing racial or gender stereotypes.

Another sub-category included here is **„public, non-political speech”**. While political speech is most of the time public, there is also a category of speech that is public but non-political. This includes mostly newspapers or online articles, or comments on webforums which can be categorized as hate speech. Mostly, these articles are presented as **„commentaries”**, **„op-eds”** or **„analyses”** either of a particular local issue (the Roma community in a village), of a national issue (Romanians/Roma abroad), an op-ed commenting on political events (on the recent actions of the Minister of Finance, on the **„putsch”** of 2012) or regarding a policy (such as affirmative action for Roma in universities). The relevant characteristic of this type of speech is the fact that it is addressed to a wide audience and not just to an individual.

The third type of speech included is **„between individual citizens”**. This type of speech occurs in a public space, but the addressee is not the general public. Alternatively, a particular person is attacked/insulted due to his/her racial/gender/ethnic belonging. The most typical cases are arguments between neighbors and fights between children in school. One category that could be seen as a particular case of hate speech between individual citizens, but is treated differently is **„between groups of citizens”**. The decisive criterion is that of group action with the intent to utter hate speech. The best known case is that of football fans showing posters that can be labeled as hate speech.

The third category employed in coding is **„Ground”**, which covers the possible grounds of discrimination. According to Government Ordinance 137/2000 the prohibited grounds of discrimination are **„race, nationality, ethnicity, language, social category, belief, gender, sexual orientation, age, disability, chronic but non-contagious disease, HIV infection, belonging to a underprivileged category and any other criterion which aims to restrict the equal exercise of fundamental human political, economic, social and cultural rights and liberties”**.⁵ These criteria are also reflected in the database constructed.

5 Government Ordinance 137 of 2000, http://www.cncd.org.ro/new/files/file/ORDONANTA_137.pdf, Accessed 14.03.2015

The fourth category is „**Targeted Group**” and concerns the category of people that has been the target of hate speech. For example, under the ground of „ethnicity”, one can discriminate against Roma, Hungarians, Germans or Romanians, while under the criterion „gender”, one can utter hate speech against women or men. Those who discriminate based on religion, generally attack Catholics, Protestants, Baha’l or, as occurred in most cases, all non-orthodox religions. Petitions filed for discrimination against orthodox believers were also encountered, although they were much rarer. This is probably the crucial category of the whole research, as it allows one to distinguish the victims of discrimination and helps in the establishment of narratives.

III. Narratives and characteristics of Romanian hate speech

Hate speech and discrimination against the Roma

Given that the Roma was the primary target of hate speech (161 of 384 decisions involved hate speech against this ethnic minority), the first section of this part of the chapter will be dedicated to the analysis of narratives and stereotypes spread regarding this group. As previously mentioned, the Roma are among the most vulnerable category in Romania, with a significantly lower average income and a far lower level of education than the average, often facing various forms of exclusions and marginalization from mainstream society. A recent study conducted by NGO RomaniCriss, on a representative sample of adult Roma found that 72.7% had only graduated from primary school, 24.2% held a degree from secondary school, and only 1.2% had been to college. According to the same study, only 33.1% of the sample was formally employed, while about 65% were unemployed. About 70% of those surveyed lived on less than 1200 RON (about 270 Euro) per month, the largest category being those who live on less than 700 RON/month.⁶ When questioned about discrimination, most of the respondents replied that they have been discriminated when looking for employment⁷.

Literature on discourses against the Roma focuses on the persistent „othering” of this marginalized group. In Hungary, the most powerful association is between Roma and crime. Hungarian extreme-right wing discourse focuses on „gypsy crime” and exemplifies it with cases in which perpetrators are of Roma ethnicity. Alternatively, situations when Roma have been victims of crime are silenced by the Hungarian media. Furthermore, hate speech against the Roma in Hungary also featured the idea that political correctness advocates have enforced an unnatural silence on the issue of the Roma and that this taboo must be eventually broken. Moreover, in addition to othering the Roma, Hungarian right-wing publications also argued that those who defend them, such as „human rights” activists are also an out-group. In contrast to the Roma, Hungarians are depicted as „peace-loving victims”.⁸

A study on Romanian discourse against the Roma found many similarities with that prevalent in Hungary, yet with a specific twist. In the Romanian discourse on Roma, in addition to the out-group being „dirty” and „criminal”, the in-group, the Romanians are also „proper Europeans”. According to this type of speech, the main risk that has to be avoided is the confusion between Roma and Romanians

6 Romani Criss, „Stereotipuri, prejudecăți și discriminare etnică: perspectiva romilor”, 2011, <http://www.romanicriss.org/PDF/Stereotipuri,%20prejudecati%20-%20perspectiva%20romilor%20cercetare%202011.pdf>, Accessed 15.03.2015

7 Ibid

8 Zsuzsanna Vidra and Jon Fox „Mainstreaming of Racist Anti-Roma Discourses in the Media in Hungary” *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 12 (2009): 4, 437-455

(due to the similarity in terms) which the Western Europeans might make once freedom of travel is allowed. According to a study by Shannon Woodcock, this „danger“ was perceived by both Romanian elites and Romanian students in 2002, shortly after Schengen visa liberalization for Romania. Moreover, the stereotype was widespread in the popular press:

Blaming Tiganii for Europe's failure to recognize Romania as European was pervasive in the Romanian press and popular discourse in 2002. The daily newspaper Romania Libera published a range of results of an opinion poll on the topic 'national minorities in Romania', in which one housewife complained that 'Tiganii do bad things (ne fac de ras) in Europe and because of this we Romanians are also seen badly'. A young man said: 'I only hope that when I get out I won't be mistaken for a Tigan. Romanian heads of state have also constructed a reality in which Tigan criminal forces thwart Romania's destiny as a respected European nation'⁹.

This situation has led to one of the most interesting paradoxes encountered in the literature. While in other countries the out-group featured, in addition to Roma, „human rights activists“, in Romania, the out-group also included „Europe“ (the EU) itself. The paradox lied in the fact the „Europe“ requested that Romania take actions (integrate the Roma), which would actually make Romania „less European“ (defined as civilized and clean, the opposite of the Roma)¹⁰.

A similar study performed in Slovenia found comparable discourses, linking the Roma with crime and abnormality. The study focused on the way in which the situation in the Slovenian villages was reported by the media. Villagers were shown as defending themselves from the Roma menace, which was equally threatening as the historical Turkish invasions¹¹.

The research found that hate speech against the Roma strongly correlates with their economically under-privileged situation. The widespread stereotype throughout the whole research is that of the „dirty and lazy Gypsy“, who refuses work, refuses integration and gives birth to many children. According to this view, the Roma are thieves, reject „honest work“, likes to live in miserable conditions and should be expelled or kept away from „civilized society“. Closely related to this stereotype is the idea of „Roma crime“. This involves extending the idea of the „lazy gypsy“ to the „criminal gypsy“, who is primordially involved in criminal activity as a result of not working.

A very clear early example of this narrative can be found in a case decided in 2004¹² where the „Great Romania“ newspaper, the press outlet of the „Great Romania Party“ wrote about a political opponent, claiming that he was of Roma origin. Associated with his Roma origin, the newspaper argued that he is involved in „Honorable Gypsy trades such as prostitution and racketeering“. The Council found that this represents discrimination and applied a warning to the newspaper. Another example of the same approach was taken in an article in the newspaper Gandul, which stated that „Being very adaptable, Gypsies have chicks¹³ no matter the conditions [...] they procreate very responsibly“. ¹⁴

9 Shannon Woodcock „Romania and Europe: Roma, Rroma and Tiganii as sites for the contestation of ethno-national identities“, *Patterns of Prejudice*, 41 (2007): 5, 493-515,

10 Woodcock, 510

11 Karmen Erjavec „Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: The case of Slovenia“, *Discourse & Society* 12 (November 2001): 6 699-727

12 NCCD Decision, 167 of 31.05.2004

13 The term „pui“, which in normal parlance refers to animal offspring is many times employed in a derogatory and racist form, to denigrate Roma children.

14 NCCD Decision 126 of 28.01.2004

The idea that Roma are dirty, emanate an unpleasant smell and behave erratically and uncivilized was also reflected in an article published in the local press (Gazeta de Nord-Vest), entitled „A failed gypsy putsch“ and which described a Roma reunion on the premises of the Carei City Hall. According to the article, „the meeting of the sun-tanned minority left deep marks on the Carei City Hall, worthy of a truly modern chemical-bacteriological attack. The chemical component was offered by the smell of over a hundred Roma, which forced the local civil servants to work with open windows until the end of the program [...] The bacteriological attack was composed of the huge number of bugs and lice left behind in the City Hall’s meeting room [...] Even if the room was aired throughout the night, the small bugs remained on the positions where they were abandoned by the co-habiting minority citizens“¹⁵.

One of the most famous representatives of this idea is the current Baia Mare mayor, Catalin Chereches, who, in a number of well-known statements made racist remarks, associating the Roma and areas inhabited by them, with dirt, lack of hygiene and unwillingness to work. Chereches went on to build a segregating wall, which aims to separate the Roma community from the rest of the population and become a frequent defendant before both the NCCD and the courts.

In one of his campaign statements from 2011, the then-candidate Catalin Chereches stated that „We encounter them on the garbage platforms, we see them begging, showing their deformities, we see the them in industrial areas stealing what can still be stolen, in supermarkets, stealing wallets, in bus stations with „aurolac“ bags [inhalating drugs] and on the roads exiting the city engaged in prostitution. This is the image of the Roma community in Baia Mare [...] the neighborhood should be made up of a minimum of 500 homes and to contain a common bathroom for the Roma to wash“. Moreover, Chereches also stated that, if elected, he would relocate the whole Roma community in a „metal container neighborhood“, where a common bathroom will exist for washing the Roma who „need to learn how to wash and how to work“¹⁶.

Closely related to this is the idea that Roma have many children, who become a burden of the welfare state. The stereotype of the „welfare queen“ or of the minority woman whose fertility far exceeds that of the mainstream group¹⁷ is correspondingly applied to Romania, where Roma women are seen as highly fertile and extremely dependent on welfare and over-use of social services. According to an Alba-Iulia local councilor, „We have introduced water to Roma-inhabited areas¹⁸ [...] water and a thin layer of cobblestones (for the sake of gaining votes) were introduced, but this is totally insufficient. Instead of water, it will be very difficult to introduce modern ways of thinking and education there, especially sexual education [...] I support the sterilization of the Roma woman, if, after the first birth, the social inquiry finds that she does not have the conditions or the intention of raising the first child in decently human conditions! Why should we let her give birth to the second or the fifth...and the state to pay social welfare“¹⁹. A similar statement was also made by former president Traian Băsescu, who stated that „how can the Roma woman raise five kids?“²⁰

15 NCCD Decision, 154 of 11.05.2005

16 NCCD Decision 383 of 19.09.2011

17 As evidenced in the United States by the stereotypes associated with Latina and Black women, Leo R. Chavez, „A Glass Half Empty: Latina Reproduction and Public Discourse“, *Human Organization* 63 (2004): 2, <http://www.socsci.uci.edu/~lchavez/bio/Chavez-glass.pdf>, Accessed 1.06.2015

18 În țigănie

19 NCCD Decision 69 of 19.02.2013

20 NCCD Decision 425 of 03.07.2013

One of the most egregious cases of hate speech committed in media, which received a very heavy penalty (8000 RON, around 2000 Euro, for the newspaper and 6000 RON, around 1500 Euro for the author) was one that mixed not only hate speech and discrimination, but also instigation to violence, creating a „clear and present danger“ to the Roma community in a village. An article in the local newspaper, „Crisana“ described Romanian villages as being „under Gypsy terror“. After describing two incidences of crime committed by Roma in villages, the newspaper goes on to generalize such behavior to the whole Roma population and claims „Romanians work, as many as they still work, while gypsies steal the harvest in such an aggressive way that the poor people, old and alone, are left crying due to their own impotence. Do they have a state? Of course they have. What is this state doing except extorting its own population? Does it at least ensure its security? A government exists. Does police also exist? Of course it does. What does it do? The same gypsy groups (but also others) steal people’s forests“. The solution proposed by the article is to institute a group of legally sanctioned vigilantes: „teams of volunteers, to help the police, armed with assault weapons (kept at the police office or even in their own home) to patrol in the critical times and to be legally allowed to fire against those that do not surrender, attack or flee“. The use of the stereotype of „Gypsy Crime“ and the appeal to the use of vigilantes was seen as especially aggravating circumstances by the Council²¹.

While the statements above were made in the context of political campaigns or media reports, hate speech against the Roma is also a constant occurrence among private citizens, when neighbors or schoolchildren argue. In these circumstances, people employ hate speech as a way to demean their opponent, to gain an unfair advantage in what is a dispute between private individuals. Stereotypes employed are similar to those used by politicians and the media when referring to Roma. This leads one to pose the legitimate question of causality: do media and politicians use racist tropes because they appeal to a wide audience, or is public hate speech a cause for the endurance and perpetuation of racist views among the population?

In what counts as a labor dispute, a Roma woman employed as a cleaning lady at a residence facility was also allowed to rent a small space at the ground level of the building. A new block administrator wanted to fire the woman and to evict her from the rented space. When pressuring on her to accept the dismissal and eviction, the block administrator said „I will evict you from here, dirty gypsies“, employing the stereotype of the dirty Roma precisely against the very person responsible for cleaning the staircase.²²

In a dispute relating to education, a Roma student was called „uneducated gypsy“ by her high school teacher when she asked for the grades in the semester evaluation paper (*teză*). In this particular situation, the teacher claimed that the student’s family did not give her „a proper education“, on account of the student asking for grades before the teacher was ready with her evaluation. A special circumstance of the case was that the parents of the plaintiff were not living with the girl, who was being raised by a grandparent²³.

Another conflict between citizens which involved the use of hate speech occurred in a block in the Ferentari neighborhood, inhabited by both Roma and non-Roma. In the course of a fight over the election of the building’s administrator, one of the inhabitants called the other „ugly and dirty crow²⁴“, „infectious and empty inside“, „your place is on the train tracks“, referring a well-known place in

21 NCCD Decision 439 of 10.07.2013

22 NCCD Decision 452 of 17.07.2015

23 NCCD Decision 41 of 30.01.2013

24 Crow/Cioară is a racist and derogatory term for Roma

Ferentari where many very poor families live, near a decommissioned train track²⁵. This reiterates the connection between Roma and extreme poverty, lack of hygiene and infectious disease.

A final stereotype to be analyzed in connection with the Roma was only employed in political speech, generally by high-ranking politicians. According to this view, there are two types of Romanians abroad. Ethnic Romanians work hard and seek to integrate in their host societies, projecting a positive image of Romania. In contrast to these people, the Roma are involved in the same criminal actions that they pursued at home, live in very poor conditions, refuse to integrate and are generally responsible for creating a bad reputation for Romania.

One of the first occurrences of this type of speech was in 2007 when the then-Prime Minister, Calin Popescu Tariceanu commented on the dispatch of Romanian politicians in Italy to help combat crimes committed by Romanian citizens. He suggested that it is only Romanian citizens of Roma origin who are involved in crime, stating that „the role of Romanian officers will be to instruct their colleagues from the peninsula regarding the psychology and the modus operandi of criminal Roma [...] These Roma commit all the possible crimes, including burglary and prostitution, up to organized robbery and drug trafficking”²⁶

Another instance of this type of approach was used by then-president Traian Băsescu during a visit to Slovenia. When questioned about Roma integration and emigration, Traian Băsescu chose to blame the Roma for their supposed „traditional ways”. In a decision that was the basis of a four-year long trial in court, also leading to the establishment of a legal precedent in Romania (as a court of law ruled that a person can be legally liable for a discriminatory statement made abroad, if the message is then propagated inside the country), the NCCD decided that the following statements constituted hate speech: „we have another problem which needs to be mentioned, and which impedes the integration of nomadic Roma. Many of them, traditionally, live of what they steal. If we do not honestly admit the ethnic group’s problems and our problems in knowing this ethnic group, we will not find solutions to the problem”.²⁷

Yet another politician employing racial stereotypes in political speech was current prime-minister Victor Ponta, whose was acquitted by the Council, on the basis of not having infringed legitimate freedom of speech. In a BBC interview, PM Ponta made the following statements: Benefit tourism is „an issue specific to the Roma, but I agree it is a real problem for all countries, such as France, Germany and the United Kingdom [...] When we speak of regular Romanians, the issue of benefit tourism is not a issue”, „We occupy third place regarding citizens committing crimes, but what bothers people most are petty crimes, begging, theft. These come from the Roma minority”, „Romanians living here are unhappy, because they have been accused of the things you have mentioned. And because the Roma community is confused with Romanians”.²⁸

Anti-Roma hate speech is also encountered in football games, especially when the Rapid team plays games against Steaua Bucharest. Rapid, based in Bucharest’s Giulesti neighborhood (a generally poor neighborhood, inhabited by a large Roma community) is referred to as the „Gypsy team” and racial insults are addressed by the fans of opposing teams. Games between Steaua and Rapid featured slogans such as „Death to Gypsies”, „The gallery in the clouds” (combined with a drawing

25 NCCD Decision 448 of 17.07.2013

26 NCCD Decision 180 of 17.07.2007

27 NCCD Decision 117 of 10.02.2014, NCCD Decision 175 of 04.05.2011

28 NCCD Decision 170 of 09.04.2013

of a crow) „Another crow dies”, plus the singing of a famous racist song „We hate and will always hate gypsies....”²⁹

Hate speech and discrimination against Hungarians

A second group which is often the target of hate speech in Romania is the Hungarians (46 decisions). Unlike hate speech against the Roma, the incidence of hate speech against Hungarians is far more localized, occurring mostly in regions of the country where the Hungarian minority has a significant presence. Hungarians form a majority in two Romanian counties: Harghita (84,8%) and Covasna (73,6%) and have a considerable presence in the following counties: Mureș (37,8%), Satu Mare (34,5%), Bihor (25,2%) and Sălaj (23,2%).³⁰ The primordial stereotype about Hungarians encountered throughout the research is that of „the disloyal Hungarian”. According to this view, Romanian citizens of Hungarian ethnicity are not loyal to the Romanian nation-state, but conspire with foreign governments (especially Hungary) to tear away a piece of Romanian territory or to undermine the Romanian state. Moreover, they are often seen as refusing to speak Romanian and as being enemies of the Romanian state. A specificity of decisions in cases concerning hate speech against Hungarians is that this community is mostly represented by the Democratic Union of Hungarians in Romania (UDMR), a civil society organization which also acts like a political party. This organization is itself, the victim of hate speech, as it is often accused of acting against the interests of the Romanian state, many times in collusion with the Budapest government.

Previous analyses of discourses about inter-ethnic relations in Transylvania have found that the main theme structuring „One of the themes structuring the relationship between Romanians and Hungarians, which is often constitutive to the process of self-identification and identification of the other for the Hungarians, is that of their *loyalty towards the Romanian state*”³¹. According to this view, one of the main reasons of mistrust between Romanians and Hungarians is the fact that the latter is supposedly not loyal to the Romanian state, but would be, if the opportunity arose, loyal to the Hungarian state. Within this narrative, the way in which Hungarians should (but don't), show their loyalty towards the Romanian state is by respecting the state symbols, support the national team and not ask for any group rights. The latter is seen as „yet another” symbol of disloyalty, especially if it is done, as it frequently is, in the language of the historical competition between the two nations.³² Meanwhile, discourses uttered by Hungarians and reflected in literature, were split between those perceiving themselves as essentialist Hungarians and feeling a closer connection to Hungary than to Romania and those (the majority), who described themselves as „Transylvanian Hungarians”, part of the Romanian nation³³. A third options, that of a distinct Transylvanian identity, as different from all other parts of Romania was also encountered in previous studies³⁴.

29 NCCD Decision 55 of 06.02.2013, NCCD Decision 63 of 19.04.2005

30 Gandul.info, Cristian Andrei, „Recensământul populației: primele rezultate, Câți români sunt, câți etnici maghiari și cât de mare este minoritatea romă”, 02.02.2012, <http://www.gandul.info/stiri/recensamantul-populatiei-primele-rezultate-cati-romani-sunt-cati-etnici-maghiari-si-cat-de-mare-este-minoritatea-roma-9200308>, Accessed 3.06.2015

31 Irina Culic, „Nationhood and Identity: Romanians and Hungarians in Transylvania”, in Balázs Trencsényi, Dragos Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi and Zoltán Kántor (eds.), *Nation-Building and Contested Identities Romanian & Hungarian Case Studies* (Iasi: Polirom, 2001), 239

32 Ibid

33 Valer Veres, „Identity Discourses on National Belonging: The Hungarian Minority in Romania” *Romanian Journal of Political Science* 14: (Summer 2014): 1

34 Andrea Miklósné Zakar, „Interethnic Discourses on Transylvania in the Periodical «Provincia»”, http://www.gla.ac.uk/0t4/crcees/files/summerschool/readings/school10/reading_list/zakar.pdf, Accessed 2.06.2015

One early article which was judged by the Council as a form of discrimination was entitled „Organizations subordinated to the UDMR“, implying that the UDMR and its subordinate organizations create and maintain interethnic conflict and are responsible for „anti-Romanian propaganda“. ³⁵ Another case, on which the Council did not analyze on its merits, regarded the motivation of a bill proposed before the Romanian Parliament. As the NCCD is not competent to pronounce itself on statements made by deputies and senators in the exercise of their mandate, the Council declined its competence on the matter. Yet, the action of bringing such as draft law (concerning the territorial re-organization of Romania before the Romanian Parliament) is a clear reflection of the anti-Hungarian sentiments present in Romanian public (whether political or non-political) discourse.

The justification of the bill stated:

claimed and reclaimed by numerous politicians, immediately after the Revolution, when the Romanian population, especially the intellectuals, were being chased out of their native land in the heart of Romania by the intolerant Hungarian minority, the problem of the loss of authority by the Romanian state in Harghita and Covasna counties instantly becomes real for the current government [...] the gifting of the problem-child UDMR with new and sweet candy (you can read this as concessions), led to the current state of affairs in Harghita-Covasna, a situation which risks degenerating a hotspot of Romania's internal instability, a bridgehead such as Transnistria or Abkhazia. The new democracy opened up the violent and aggressive work of undermining the Romanian state in exactly the area of the Romanian people's birth: Transylvania³⁶.

Another incident of hate speech against Hungarians occurred on the Facebook page of the newly elected mayor of Satu Mare, an ethnic Romanian coming to office following several terms served by a Hungarian mayor. A citizen posted the following statement:

I will not stay here and engage in useless polemics. The thing is that these bastards decide to criticize the mayor and it is normal, you all go to hell, for defending that bastard ... (name of the previous mayor). You disgust me and you should all be ashamed. I would gas you all and put you in camps! Was it not enough that you kept us in subjection for so many years? You still hit us? Wait, once and for all, because the guy has been a mayor for only 7 months. The other one was mayor for many years and did nothing, but you supported him because he had a Hungarian screw up his behind³⁷.

Another decision concerned facts which could not be proven, in which a Hungarian accused a Romanian mayoral candidate of putting up electoral posters asking for a „Romanian vote“, to avoid being subjected to the „Hungarian heel“ and handing the city hall over to „enemy hands“. The mayoral candidate was acquitted as it could not be proven that those electoral posters were edited by her.³⁸ This, however, proves that hate speech against Hungarians, portraying them as „enemies“ who „oppress“ Romanians has been used in elections.

The stereotype of the oppressive Hungarians (with reference to the historical period of 1866-1918 when Transylvania was part of Austria-Hungary and the

35 NCCD Decision 146 of 21.05.2004

36 NCCD Decision 288 of 28.04.2004

37 NCCD Decision 381 of 12.06.2013

38 NCCD Decision 325 of 04.06.2009

Romanian population was indeed subject to assimilationist policies of the Hungarian part of Austria-Hungary) was also employed by the ultranationalist politician Bodgan Diaconu, who, in a Facebook statement argued that the Hungarian language is, for Transylvanian Romanians, „the symbol of oppression and anti-Romanianism”, the „language of the oppressors” while learning that language is a „oppression” („jug”). Further, Diaconu made a comparison between the period of Hungarian domination in Transylvania and the Holocaust, by saying „Imposing Hungarian as an official language in Romania is as if German were to become an official language in Israel”.³⁹ This comparison was found to be discriminatory by the Council. Also, MP Cristian Bodea claimed that Hungarians „throw up when they speak Romanian”, and invited those who „refuse to learn Romanian” to „move to Hungary”.⁴⁰

Anti-Hungarian hate speech between citizens was also encountered over the course of the research, and it focused primarily on ethnic Hungarians not being proficient in Romanian. Furthermore, ethnic insults such as „bozgor”, a derogatory term for Hungarian, were also used. Within the ambit of a labor conflict between two people, one of them referred to the other’s Hungarian ethnicity employing insulting and demeaning words. In this particular case, the plaintiff „forbade” the defendant to speak to him „until he learns to speak proper Romanian”.⁴¹ The Council established this constituted harassment.

Three other decisions by the Council⁴² involved similar behavior between individual citizens, where one addressed the other with derogatory ethnic terms, such as „bozgor”. One particularly egregious case was when a disabled woman was called „Hungarian limp” and told „you turned this country into Austria-Hungary”.⁴³

A particular situation of anti-Hungarian hate speech occurs in sports, especially ice-hockey, as one of the most important teams in the Romanian internal competition is based in Miercurea Ciuc and that its main opponent is Steaua Bucharest. Games between these two teams, many times championship finals are filled with anti-Hungarian hate speech. Alternatively, the national Romanian hockey team is, largely composed of ethnic Hungarians, generating ethnic conflicts between the majority Hungarian players and the minority Romanians.

One hockey game between Steaua and Hockey Club Targu Mures featured appeals to „Throw Hungarians out of the country” by Steaua supporters and led to a fine imposed on this hockey club.⁴⁴ A similar situation was encountered in 2014 in a basketball game, when CSU Sibiu played BC Targu Mures, and the supporters of the former team displayed insulting banners referring to the latter team’s ethnic belonging. The ubiquitous „Throw Hungarians out of the country” was also displayed on this particular occasion, which also led to the sanctioning of the Basketball Federation and not only of the offending team.⁴⁵

A particularly interesting but severe situation was encountered in the Romanian „Under 16” Hockey national team which involved an ethnic conflict between young players on the occasion of a training conducted on the 1st of December 2011. Due to the refusal of a Hungarian player to pass to a Romanian colleague, the latter called the former „bozgor”. This generated a spontaneous reaction by Hungarians part of the team in the changing room, and the Romanian player was beaten by three Hungarians. Due to the fact that a Romanian was aggressed by

39 NCCD Decision 466 of 07.11.2012

40 NCCD Decision 690 of 19.11.2014

41 NCCD Decision 125 of 19.04.2005

42 NCCD Decision 438 of 20.08.2009, NCCD Decision 31 of 30.01.2013, NCCD Decision 395 of 02.07.2014

43 NCCD Decision 395 of 02.07.2014

44 NCCD Decision 135 of 02.05.2005

45 NCCD Decision 719 of 03.12.2014

Hungarians on Romania's national holiday, the press took up the case and the Council took strict action. It fined the Hockey federation, but also the young Hungarian players involved in the aggression. On account of their young age, it imposed only a small fine for the latter (200 RON).⁴⁶

Football was another sports arena where anti-Hungarian hate speech was manifested, especially by Steaua owner George Becali, who referred to opponents CFR Cluj (featuring many foreign players and owned by Arpad Paszkany – an ethnic Hungarian) as „foreigners” and suggested that a victory by CFR Cluj will lead to „Hungarians riding us”.⁴⁷

Hate speech and discrimination against women

Hate speech against women was encountered in considerably fewer cases over the course of this research, as compared to anti-Roma or even anti-Hungarians rhetoric (31 decisions). The most common forms of this type of discourse were cases of treating women as sex objects, either voluntarily or involuntarily, references to women as sexually promiscuous and to women unfit for politics or managerial positions due to their gender characteristics. These discourses reproduce aspects already identified in Western literature on gendered approaches to work-family balance and equal opportunity policies.⁴⁸ According to this view, women in office employment are either unfairly requesting policies that accommodate pregnancy and childbirth or, at least, are the main responsible for child-rearing and in special need for accommodation.⁴⁹

Moreover, the gender stereotypes encountered in the research are broadly correspondent to the main representations of men and women in the Romanian media, and beyond. Sexist speech disproportionately emphasizing women's physical characteristics and depicting sex objects is perhaps the oldest type of gender-based hate speech everywhere. For example, a US-based study which analyzed the depiction of women in almost 2000 advertisements from popular magazines revealed that „on average across magazines, one of two advertisements that featured women portrayed them as sex objects.” The authors also discussed the implications of such representations, stating that „women's bodies are constantly on display to be judged” and that this implies that their value is largely connected to their beauty and „may in turn make sexual violence against women appear justifiable”⁵⁰.

The relevance of protecting people from the spread of these stereotypes has been emphasized in a study conducted by the European Institute for Gender Equality, which has quoted authors that underline the idea that stereotypes about women's role in society are both descriptive and prescriptive.

And people know they will be perceived by others and assessed against these expectations, which here may be called 'gender norms' (the social expectations in relation to people's gender). Therefore, since norms in general are of a prescriptive nature, so are gender norms. This dual reality of

46 NCCD Decision 139 of 18.04.2012

47 NCCD Decision 194 of 04.07.2012, NCCD Decision 467 of 07.11.2012

48 Janet Smithson and Elizabeth H. Stokoe , „Discourses of Work-Life Balance: Negotiating 'Genderblind' Terms in Organizations” *Gender, Work and Organization* 12 (March 2005): 2 http://www.researchgate.net/profile/Janet_Smithson/publication/227973769_Discourses_of_WorkLife_Balance_Negotiating_Genderblind_Terms_in_Organizations/links/0912f5087a3b77a65a000000.pdf, Accessed 12.06.2015

49 Ibid

50 Julie M. Stankiewicz, Francine Rosselli „Women as Sex Objects and Victims in Print Advertisements”

Sex Roles 58 (2008): 579–589

gender stereotypes is important: they have a descriptive and a prescriptive character (Prentice & Carranza, 2002)⁵¹.

Therefore, discouraging the negative associations of women's role in society, and especially in leadership and managerial positions is key to advancing gender equality, while protecting such speech leads to a vicious cycle. On the one hand marginalized groups are excluded from representation in politics due to their allegedly inferior characteristics, while members of those groups continue to be shaped in the same manner, as this is what they believe society expects from them.

Regarding the Romanian case, Oana Băluță has noted, the systematic associations for women in the public space, encountered in the Romanian media: are „young, beautiful, the 'wife of', and using their body to get ahead”⁵². She analyzed the media representation of female MPs following the 2012 Parliamentary elections which included information about their „age, how much their looks resembled that of a model, the clothes they wore, how many children they had, but almost nothing about their political career, what gained their party's supported in the election campaign, or political aims and objectives.” Aside from looks, the association with men in positions of power was another focal point. Băluță explained that the representation of women in politics as being „the wife of” an important male political figure has often been encountered. The author acknowledges that this is often the case, as politicians are often married to each other. She explains that the causal relation is not necessarily that presented by the media. Individual merit plays a key part in women's political career; their success is not solely based on the support of their husbands or lovers as media often suggests⁵³. Yet, as research has shown, such media representations are far reaching and enduring:

„There was also this thing (...) this idea of women in politics didn't penetrate the rural areas, wasn't known. Even if the implicit assumption about women in politics is that, 'who knows who they slept with to get there.’”⁵⁴

The stereotype of the unstable woman, prone to argument and bickering was presented by Liberal Politician Ludovic Orban, in a statement considered to be discrimination by the Council. He essentially stated that it is not good if there is only one woman among men in a place, because if there are two women engaged in debate,, they argue among themselves and let the men work. He also added that „sometimes, in specific circumstances, women can make better decisions than men” and that we should „aim to fill the Parliament with women, although [he] start[s] pulling [his] hair when thinking about an all-woman Parliament. [He] would probably emigrate”.⁵⁵ A similar stereotype, of the woman being unfit for decision-making was encountered in a press article entitled „She yells and gets annoyed: the profile of the woman manager” published in newspaper „Evenimentul Zilei”, which, presented a study conducted by British researchers. The title was considered a form of

51 D. A Prentice and E Carranza „What Women and Men Should Be, Shouldn't Be, Are Allowed to Be, and Don't Have to Be: The Contents of Prescriptive Gender Stereotypes”. *Psychology of Women Quarterly*, 26(2002):4, 269-281 quoted in European Institute for Gender Equality „A study of collected narratives on gender perceptions in the 27 EU Member States” 2013, p. 14, <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/EIGE-study-on-collected-narratives-on-gender-perceptions-MH3112337ENC.pdf> accessed on 10th of January 2015 .

52 Oana Băluță, „Gender, politics and the media: stereotyped representations. How do we draw the line?” („Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?”), *Sfera Politicii* 1(183) , Jan-March 2015 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/183/art10-Baluta.php>, Accessed 12.02.2015

53 Ibid

54 European Institute for Gender Equality „A study of collected narratives”

55 NCCD Decisions 216 of 11.04.2006

discrimination, suggesting that women are incapable of assuming leadership positions⁵⁶. The same view led to the sanctioning of prominent businesswoman Monica Tatoi, who claimed she does not allow female managers employed in her firm to take important decisions during their period, because „their hormones“ are exploding⁵⁷. Yet another decision regarded an article published in the local press about two judges who sentenced someone to three years in jail while having „their period“. „When you see the revolting decisions taken by women judges and prosecutors who don't give a damn due to their menopause about the dramas they create“, „were they not better fit minding kettles, where they could have only caused indigestion to their family?“⁵⁸.

The stereotype of the sexually promiscuous woman, who uses her sexuality to get ahead, was one of the most encountered in the research. In a statement not covered by the Council, Ludovic Orban claimed that women who had succeeded in politics had „passed through their bosses' bed“.⁵⁹ Within the Council's jurisprudence several statements to this regard could be found. One of these was made by Corneliu Vadim Tudor who claimed about the defendant that she was a „prostitute, hooker, lover of Deputy S.G, stupid and idiotic“⁶⁰. In another case, which could not be analyzed on substantive grounds due to the injured party not filing a petition, a politician addressed a woman politician by saying „Would you have agreed, when you were appointed a minister, to sign a statement saying you were not a prostitute?“⁶¹

The largest fine ever imposed by the NCCD in cases of hate speech was decided against businessman Remus Borza, a lawyer temporarily entrusted with the administration of a large state electricity-producing company. When discussing the policies he is pursuing in his administration, especially regarding downsizing, he stated: „Hidroelectrica is a production society, not a society for women who recently gave birth, girls who had children like a conveyor belt and have not, in many years, been to the Hidroelectrica offices and when they are do nothing but hang around the institution's yard because they are the wives and lovers of higher-up men... what am I to do? Fire production engineers or fire these girls who have not been in Hidroelectrica for 4-6 years and who are 'TESA' [auxiliary] personnel anyway?“⁶² Borza's expression of intent to discriminate based on gender in his downsizing policies was fined 10 000 lei (aprox. 2500 Euro) by the council. Alternatively, while maternity is seen as hampering career advancement, it was also seen by former president Traian Basescu as a „fundamental mission for women“.⁶³ Thus, women are supposed to fulfill a double standard: to be mothers, but also have a career, while not asking for accommodation in their office environment.

Finally, another form of speech discrimination against women was encountered in different advertising campaigns, which used women as sexual objects. In this case, the objectification of women was considered discriminatory, as they, or parts of their body were seen as useful for capturing the attention of the male audience. Two prominent decisions could be brought as examples. In one, the issue was an advertising campaign undertaken by Constanta mayor Radu Mazăre, aiming to promote the Mamaia resort. The campaign featured pictures of women wearing

56 NCCD Decision 186 of 20.06.2012

57 NCCD Decision 277 of 28.07.2009

58 NCCD Decision 204 of 2.04.2007

59 Hotnews.ro, „Stolojan, reactivat de mojicia lui Orban“, 27 March 2006, <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1185125-stolojan-reactivat-mojicia-lui-orban.htm>, Accessed 12.07.2015

60 NCCD Decision 511 of 04.09.2013

61 NCCD Decision 409 of 22.10.2012

62 NCCD Decision 562 of 18.09.2013

63 NCCD Decision 425 of 03.07.2013

bathing suits, seen through binoculars and referred to this as „Bird Watching“ or „Safari“. Moreover, Radu Mazăre defended the campaign by referring to women as „gazelles that should be hunted“. ⁶⁴ A second case involved a contest initiated by a TV channel asking women in the audience (or their male partners) to send pictures of their bottoms, in order to compete for being the sexiest⁶⁵. Finally, a more recent case featured a campaign for road safety, promoting the use of seatbelts, and featuring an advertising asking female respondents to send pictures of their breasts covered by seatbelts. The advertisement of the campaign featured prominently pictures of cleavages' and suggested they should be covered by seatbelts⁶⁶.

Hate speech and discrimination against Jews

Another group that figured, to a less extent (26 decisions), but still prominently as the target of hate speech in Romania were the Jews. According to the latest (2011) census, Jews have become an extremely small minority in Romania, only 3271 people declaring themselves as belonging to this group⁶⁷. This minority group has been the target of extermination during the Holocaust and has been encouraged to immigrate to Israel during the Ceausescu regime⁶⁸. Yet, stereotypes about them continue to abound in mainstream society. Many of the discourses encountered during the research are reminiscent of inter-war Romanian anti-Semitism. The literature contains the analysis of several stereotypes encountered in studies of pre-war and inter-war anti-Semitism. Jews were seen by Mihai Eminescu, Nicolae Iorga and A.C. Cuza as parasitic upon Romanian peasants and as avaricious traders waiting to make a profit out of the poverty and ignorance of the self-same peasant⁶⁹. Moreover, Jews were also seen as „dirty“, „foreign“ and „disloyal“. ⁷⁰

Alternatively, hate speech against the Jews connected their ethnicity with the European Holocaust. One reference, notable in its absence, is the lack of any connection to the Romanian Holocaust, showing a very limited awareness about the latter. Thus, when a person wants to intimidate or offend someone of the Jewish faith, the reference is Auschwitz (not Transnistria).

One of the stereotypes taken over from interwar Romania and propagated especially by politicians in the late 1990s was the association of Jews and communism. According to this view, „the Jews“ are responsible for the communist take-over of Romania, as they, were supposedly, predominant in the leadership of the Romanian communist party, of the pro-soviet factions in that party and in the Soviet Communist party. One petition, where the Council could not discuss the case because of procedural issues (it was filed too late) featured Corneliu Vadim Tudor arguing that „T and P are two Jews, guilty of discrediting the Romanian patriots [...] Jews brought communism to Romania with the help of Russian tanks“. ⁷¹ Another petition, once again rejected for procedural reasons due to the place where the incriminated statement was made (namely in an official petition to the National Council for the Study of the Archives of the *Securitate*) featured the following the

64 NCCD Decision 376 of 02.07.2014

65 NCCD Decision 554 of 2009

66 NCCD Decision 164 of 25.03.2015

67 National Statistics Institute, Final Results of 2011 Census, <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, Accessed 1.06.2015

68 Radu Ioanid, *Rascumpararea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre Romania si Israel* (Iasi: Polirom, 2005)

69 Valentin Stoian, „XIXth Century Romanian Intellectual Anti-Semitism in a Comparative Perspective“, *Sfera Politicii* Vol XXI, No 4 (176), Iulie-August 2013

70 Igescu Minodora, „De la Imagologie la Holocaust“, http://survivors-romania.org/pdf_doc/de_la_imagologie_la_holocaust.pdf, Accessed 1.06.2015

71 NCCD Decision 65 of 21.01.2008

statement that the defendant was tired to stand the „impertinence, insolence and humiliation by a group of gypsy, red fascist-nazi, judeo-bolshevik mafia.“⁷²

Yet another stereotype about Jews encountered in the research is their supposed „laziness“, or „stinginess“. These are standard anti-Jewish statements, referring to cultural characteristics of the Jewish faith, widely used through the interwar period⁷³. An article published in 2004 referred to a woman who later complained to the Council as „As you know, Jews do not like to work (X is a Jew, did you know that?)“⁷⁴. This expression was judged discriminatory by the Council. The opposite conclusion was reached by the Council when a popular rap band, Parazitii released a song featuring the expression „stingy like a Jew“⁷⁵.

An interesting occurrence of anti-Jewish hate speech was published in a Hungarian-language newspaper called *Kronika* and employed the stereotype of the „Jewish conspiracy“. This view, a well-known Nazi trope features the idea that Jews are conspiring to take over a particular country (in this case Hungary) or are already in secret control, through an unknown, but very wide network. The impugned statement was made by the defendant in a speech and later published in *Kronika*:

In Hungary, there are 10 million people, but their number indicates something else. I need to say and I hope no one gets upset – Hungary is the only country where... see...Germany is led by Germans, Poland is led by Poles, Slovakia is led by Slovaks....Hungary is the only country which, step by step, becomes the new Israel ⁷⁶

Nevertheless, the most important feature of hate speech against Jews encountered in the research is the references to the Holocaust and to Auschwitz in particular. In the Romanian imaginary, Jews are inextricably linked with the Holocaust. One case featured two caricatures of the mayor of Tecuci (who is of Jewish origin), which led the mayor's father to file a complaint before the Council. In order to criticize the mayor's perceived lack of honesty in handling public funds, a local newspaper published two separate illustrations. In the first illustration, the mayor was said to escape prosecution by disguising himself as an ultraorthodox Jew, while in the second the mayor is dressed in a Nazi uniform, pictured in front of a waving Nazi flag and threatens to send investigative journalists to „camp“.⁷⁷ Another situation featured a Facebook post by the head of the cabinet of the Targu Mures Prefect. The context of the situation was the beginning of the January 2012 protests in Romania, which started in many cities, but especially Targu Mures. The prefect's head of the cabinet posted the following statement on his Facebook page: „Arbeit macht frei (work makes you free) – this is what the protesters should understand“. This statement brought him a 1000 RON fine⁷⁸. A similar case occurred between two individual citizens, when a Jewish woman was offended by a child. The latter, at the instigation of a neighbor, told the plaintiff: „When are you going to Auschwitz? I will buy you a ticket there“ and „You will come out of Auschwitz through the chimney“. This kind of behavior only brought a warning to the person instigating the child⁷⁹.

72 NCCD Decision 190 of 31.03.2009

73 Stoian, XIXth Century Romanian Intellectual Anti-Semitism

74 NCCD Decision 148 of 21.05.2004

75 NCCD Decision 282 of 06.09.2005

76 NCCD Decision 38 of 09.03.2005

77 NCCD Decision 338 of 04.06.2008

78 NCCD Decision 60 of 22.02.2012

79 NCCD Decision 747 of 17.12.2012

Hate speech against LGBT

Another group affected by hate speech, yet to a lesser extent was the LGBT community. A predominant stereotype featured the „sick/deviant gay” (suggesting that LGBT people are somehow not „normal”). Studies on the topic of homophobic discourse found that there was an association of gays and decadence, misery, sexually transmitted disease and conspiracy.⁸⁰ Anti-gay hate speech was encountered both in public speech and in disputes among citizens and public authorities. To their credit, the public authorities concerned took prompt action against their employees who committed acts of hate speech. One famous case of public speech involved Deputy Puiu Hasotti, who, on TV stated that:

Mr. Deputy Remus Cernea proves to be extravagant, to say the least. I have nothing to reproach to homosexuals, I only consider them sick people. Homosexuality is not a natural behavior, a natural relation, and for this reason, in my view, it stands no chance⁸¹

Hasotti's statements were judged as acceptable within the freedom of expression.

Another public manifestation of anti-gay hate speech occurred when several pro-life NGOs displayed posters, on the occasion of the „Month of LGBT history”, referring to activities organized on this occasion at the Museum of the Romanian Peasant and at the „George Cosbuc” Bilingual Highschool. The posters, which brought a fine to their authors, were presented as an educational advice to parents stating „ would you see your son as ...gay? Would you see your daughter as a lesbian? In Olari Street and at the Museum of the Romanian Peasant certain things are happening...”⁸² This appealed to parents to shield their children from the „deviance” taught in the „Month of LGBT history”.

Two cases of anti-gay hate speech occurred when gay citizens encountered police officers. In one case, the defendant, was called „gay, faggot” and threatened to be „beaten to death” by police officers and gendarmes, during a routine check,⁸³ but the Council could not issue a ruling due to the fact that only the police has the authority to sanction the offending agent. A similar case, occurring two years before, had a different outcome (a warning was issued), after the gendarmerie had sanctioned its own member, a non-commissioned officer who, on the occasion of seeing the plaintiff remarked to his colleague „Leftward march. The head of the faggots is passing”⁸⁴.

Hate speech against other groups

Other groups were also the victims of hate speech, though to a much lesser extent than those discussed above. These included people of different religions than Orthodox (each religion, such as Catholics, protestants, Jehova's witnesses is targeted separately, but they were grouped together because the stereotype was the same), Germans, HIV-infected, disabled, or people of different skin color. The „sectarian” and „deviant” non-orthodox people were most often associated with humiliating or disgusting religious practices. Discrimination based on HIV-infection

80 Vasu Reddy Perverts and sodomites: homophobia as hate speech in Africa”, *Southern African Linguistics and Applied Language Studies*, 20 (2002):3, 163-175, Elena Irina Macovei, „Discursul urii pe blogurile și forumurile unor publicații din România” *New Journal for Human Rights (Noua Revistă de Drepturile Omului)*, issue: 4 / 2011

81 NCCD Decision 197 of 24.04.2013.

82 NCCD Decision 561 of 18.09.2013

83 NCCD Decision 549 of 12.11.2009

84 NCCD Decision 102 of 24.05.2007

was encountered in several cases of hate speech among individual citizens while discrimination based on skin color (in this particular case Africans) was encountered in football (black players were referred to as monkeys). Hate speech against Germans was generally a very rare occurrence in the NCCD jurisprudence, but it emerged in 2014 on the occasion of the successful presidential bid of Klaus Iohannis, (due to his German ethnicity).

Two cases of racial hate speeches which were sanctioned by the Council, concerned African football players, playing in the Romanian internal championship. Both instances involved the stereotype of the „monkey“. In one case, then-mayor of Craiova, Antonie Solomon, stated that the African players of Universitatea Craiova should be „put in a zoo“. ⁸⁵ In another case, a conflict between two football coaches resulting from a player's tough way of playing led to the following statements about an African player „I do not care if this is all he can do, I do not care if he just came out of a tree“. The defendant argued he was referring to the player's tough approach on the field and not to his skin color, which obtained him an acquittal from the Council ⁸⁶.

Non-orthodox people (except Jews, who were discussed above) were described in various instances as „sectarian“, „not good Romanians“ or „deviant“. No specific stereotypes were attached to any religion, but all non-orthodox people were grouped together and seen as deviants. For example, in two cases, textbooks were edited referring to non-orthodox people as „sectarian“. One textbook was used to teach the orthodox religion in schools and another to teach „Introduction to Sociology“ in the National School of Political and Administrative Science. The first concerned the Baha'i faith while the second referred to all non-orthodox people. The first was seen as hate speech by the Council, while the second was defended as a scientific opinion. Another, far more egregious case, landed George Becali a 8000 RON fine, for stating that he does not want votes from „Baptist sectarians“. ⁸⁷

The linkage between the Orthodox religion and Romanian identity was found in three cases of political speech, the latter two being far more prominent than the former, due to the position of the persons involved. In one case, a school principal was accused in a local newspaper of not being a good Romanian, and of being unfit for heading a Romanian school, due to his religion (Baptist) ⁸⁸. The defendant was acquitted in this case, despite a dissenting opinion arguing that promoting the idea that Baptists are not good Romanians amounts to discrimination. The two latter cases featured prominent politicians. In one case, former president Traian Basescu stated that one of the best things he has done in his life is to baptize a Muslim child. Though he was acquitted, a dissenting opinion argued that the stereotype of „civilizing through baptism“ is a form of discrimination. ⁸⁹ Finally, on the occasion of the 2014 electoral campaign, a member of the Social Democrat Party said that Klaus Iohannis „is not a pure Romanian“ and that „it is also a disadvantage that he is not a member of the Romanian Orthodox Church and this matters very much“. This statement led to a warning being issued ⁹⁰.

Another hateful statement against Klaus Iohannis referred to the fact that he does not have children. A political opponent stated about Iohannis that he is not a complete person on account of his not having children. The Council issued a warning ⁹¹.

⁸⁵ NCCD Decision 73 of 26.04.2005

⁸⁶ NCCD Decision 384 of 2.12.2003.

⁸⁷ NCCD Decision 279 of 02.10.2007, NCCD Decision 539 of 20.11.2007, NCCD Decision 53 of 06.02.2013

⁸⁸ NCCD Decision 290 of 19.03.2008

⁸⁹ NCCD Decision 108 of 09.06.2010

⁹⁰ NCCD Decision 699 of 26.11.2014

⁹¹ NCCD Decision 689 of 19.11.2014

Before Klaus Iohannis' presidential bid, very few discriminatory statements about Germans were reflected in the NCCD jurisprudence. In one case, an investigative journalist commented about the alleged illegal actions of a German company in Arges county: „the German double standard: they are champions in frauds, football and lovers“, implying the stereotype that anything made by Germans, including frauds, is well-made⁹². The emergence of Iohannis as a front-runner in the presidential race led to him being labeled as non-Romanian, on account of his ethnicity, as well as his religion. Two cases featured people describing Iohannis as not speaking proper Romanian, a foreigner, and a disloyal citizen who, if elected president and granted the access to state secrets, would threaten Romania's status as a „national, indivisible, sovereign state“.⁹³

HIV- infected people were also attacked in several cases. In one case, the director of a placement center where HIV-positive orphaned teenagers are accommodated argued for the need to enforce surgical sterilization on the young people. This led to a 500 RON fine.⁹⁴ In another case, an HIV-positive child was called a derogatory term („sidoasa“), by a neighbor⁹⁵.

The last category to be covered in the analysis is disabled people. Hate speech against this group featured the use of abusive language („handicapati“), suggesting that disabled people are less valuable and are abusing state welfare. The first type of discrimination occurred in a case in which a university student who had suffered of schizophrenia and a lobotomy was called a „handicapped“ by one of his professors⁹⁶. The second case concerned the allusion that a disabled child is a less valuable child, in a public campaign in favor of maternal health. Mothers who „do not take care of themselves“ would be „punished“ through the birth of a disabled child⁹⁷. Finally, the media promoted the idea that both drug and alcohol addicts as well as „fake“ disabled persons abuse public welfare⁹⁸. In the first case, the defendant was Monica Pop, a well-known ophthalmologist and TV star and led to her receiving a warning⁹⁹.

IV. Conclusion

The article has analyzed the most important characteristics of Romanian hate speech as evidences in the NCCD jurisprudence between 2003 and 2015. It relied on an extensive database of NCCD Decisions in cases of hate speech, which were coded according to relevant criteria. Next, qualitative analysis was performed on these decisions with the aim of drawing out the narratives employed in hate speech. Several narratives were analyzed and compared with those found in the literature on marginalized groups.

The study found that the main victims of hate speech in Romania over the period studied were the Roma. Stereotypes about the Roma include them being „dirty“, „lazy“ and „uneducated“. Moreover, the Roma are associated with a high fertility, resulting in them living on welfare and in extreme poverty. A specificity of Romanian anti-Roma discourse is that it argues that Romania's image abroad is

92 NCCD Decision 498 of 28.08.2013

93 NCCD Decision 226 of 05.05.2015, NCCD Decision 121 of 25.02.2015

94 NCCD Decision 66 of 01.04.2005

95 NCCD Decision 126 of 1.04.2005

96 NCCD Decision 248 of 30.04.2014

97 NCCD Decision 217 of 30.08.2005

98 NCCD Decision 523 of 26.11.2012

99 NCCD Decision 323 of 04.06.2014

affected by the wave of migratory „criminal“ Roma, who have to be dissociated from the hard-working Romanians.

The prevalent stereotype about Hungarians found by the study was that they are not loyal to the Romanian state as they do not respect its symbols and national celebrations. Moreover, Hungarians are seen as foreign and not proper Romanian citizens. This stereotype was to a certain extent extended to Germans during the 2014 electoral campaign which led to the election of Klaus Iohannis, who was accused of threatening national security.

Women were presented as sexual objects by different advertising campaigns or TV shows. These focused on parts of their bodies and abstracted away from their existence as human beings. Moreover, women in politics were associated with sexual promiscuity, as it was claimed that they advance in politics only by having sex with powerful men. Finally, women were portrayed as unable to lead companies, as they are supposedly less rational because of high hormonal levels during menstruation.

Other groups were also the victim of hate speech over the period studied. Members of the LGBT community were portrayed as „sick“, while non-orthodox religions were described as „sectarian“ and „deviant“. Finally, during the electoral campaign for the 2014 presidential elections, the connection between the orthodox religion and Romanian identity was made when a politician claimed that Klaus Iohannis is „not fully Romanian“.

A limitation of the study is a direct consequence of the type of data selected. The analysis was performed on NCCD Decisions and therefore could not include statements which were not reported to the Council. Therefore, it cannot claim to be a comprehensive study of all hate speech in Romania. Many occurrences of hate speech, either in the media, or between private citizens often go unreported and could not be included.

BIBLIOGRAPHY

Academic and online sources

Angi, Daniela Gabriel Bădescu, Cynthia Curt, Carmen Gabriela Greab, „*Discursul Instigator la Ură în România*“ [Hate Speech in Romania], 2014, http://www.fdsc.ro/library/files/studiul_diu_integral.pdf, Accessed 10.03.2015

Băluță, Oana „Gender, politics and the media: stereotyped representations. How do we draw the line?“ („Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?“), *Sfera Politicii* 1(183), Jan-March 2015 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/183/art10-Baluta.php>, Accessed 15.03.2015

Chavez, Leo R „A Glass Half Empty: Latina Reproduction and Public Discourse“, *Human Organization*, 63 (2004), No. 2, <http://www.socsci.uci.edu/~lchavez/bio/Chavez-glass.pdf>, Accessed 1.06.2015

Culic, Irina „Nationhood and Identity: Romanians and Hungarians in Transylvania“, in Balázs Trencsényi, Dragos Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi and Zoltán Kántor (eds.), *Nation-Building and Contested Identities Romanian & Hungarian Case Studies* (Iasi: Polirom, 2001)

Erjavec, Karmen „Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: The case of Slovenia“, *Discourse & Society* November 2001 vol. 12 no. 6 699-727

Gandul. info, Cristian Andrei, Recensământul populației: primele rezultate, Câți români sunt, câți etnici maghiari și cât de mare este minoritatea romă, 02.02.2012, <http://www.gandul.info/stiri/recensamantul-populatiei-primele-rezultate-cati-romani-sunt-cati-etnici-maghiari-si-cat-de-mare-este-minoritatea-roma-9200308>, Accessed 3.06.2015

Government Ordinance 137 of 2000, http://www.cncd.org.ro/new/files/file/ORDONAN_TA_137.pdf, Accessed 14.03.2015

Hotnews.ro, „Stolojan, reactivat de mojiția lui Orban”, 27 March 2006, <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1185125-stolojan-reactivat-mojicia-lui-orban.htm>, Accessed 12.07.2015

Igescu Minodora, „De la Imagologie la Holocaust” http://survivors-romania.org/pdf_doc/de_la_imagologie_la_holocaust.pdf, Accessed 1.06.2015

Ioanid, Radu *Rascumpararea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre Romania si Israel* (Iasi, Polirom, 2005)

Julie M. Stankiewicz, Francine Rosselli „Women as Sex Objects and Victims in Print Advertisements” *Sex Roles* 58 (2008):579–589

Macovei, Elena Irina „Discursul urii pe blogurile și forumurile unor publicații din România” *New Journal for Human Rights (Noua Revistă de Drepturile Omului)*, issue: 4 / 2011

National Council for Combating Discrimination – Romania, Equinet Profile, <http://www.equineteurope.org/-Romania->, Accessed 15.05.2015

National Statistics Institute, Final Results of 2011 Census, <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, Accessed 1.06.2015

Prentice, D. A and E Carranza „What Women and Men Should Be, Shouldn’t Be, Are Allowed to Be, and Don’t Have to Be: The Contents of Prescriptive Gender Stereotypes”. *Psychology of Women Quarterly*, 26 (2002): 4, 269-281 quoted in European Institute for Gender Equality *A study of collected narratives on gender perceptions in the 27 EU Member States*, 2013, p. 14, <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/EIGE-study-on-collected-narratives-on-gender-perceptions-MH3112337ENC.pdf> accessed on 10th of January 2015

Reddy, Vasu „Perverts and sodomites: homophobia as hate speech in Africa”, *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 20(2002):3, 163-175

Romani Criss, „Stereotipuri, prejudecăți și discriminare etnică: perspectiva romilor”, 2011, <http://www.romanicriss.org/PDF/Stereotipuri,%20prejudicati%20-%20perspectiva%20romilor%20cercetare%202011.pdf>, Accessed 15.03.2015

Smithson Janet and Elizabeth H. Stokoe , „Discourses of Work–Life Balance: Negotiating ‘Genderblind’ Terms in Organizations” *Gender, Work and Organization*. Vol. 12 No. 2 March 2005 http://www.researchgate.net/profile/Janet_Smithson/publication/227973769_Discourses_of_WorkLife_Balance_Negotiating_Genderblind_Terms_in_Organizations/links/0912f5087a3b77a65a000000.pdf, Accessed 12.06.2015

Stoian, Valentin, „XIXth Century Romanian Intellectual Anti-Semitism in a Comparative Perspective”, *Sfera Politicii* Vol XXI, No 4 (176), July-August 2013

Veres, Valer „Identity Discourses on National Belonging: The Hungarian Minority in Romania” *Romanian Journal of Political Science*, 14: (Summer 2014): 1

Vidra, Zsuzsanna, Jon Fox „Mainstreaming of Racist Anti-Roma Discourses in the Media in Hungary” *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 12 (2014):4, 437-455

Woodcock, Shannon „Romania and EUrope: Roma, Rroma and Țigani as sites for the contestation of ethno-national identities”, *Patterns of Prejudice*, 41(2007):5, 493-515,

Zakar, Andrea Miklósné, „Interethnic Discourses on Transylvania in the Periodical „Provincia””, http://www.gla.ac.uk/0t4/creees/files/summerschool/readings/school10/reading_list/zakar.pdf, Accessed 2.06.2015

NCCD Decisions

NCCD Decision, 167 of 31.05.2004

NCCD Decision 126 of 28.01.2004

NCCD Decision, 154 of 11.05.2005

NCCD Decision 383 of 19.09.2011

NCCD Decision 69 of 19.02.2013

NCCD Decision 425 of 03.07.2013

NCCD Decision 439 of 10.07.2013

NCCD Decision 452 of 17.07.2015
NCCD Decision 41 of 30.01.2013
NCCD Decision 448 of 17.07.2013
NCCD Decision 180 of 17.07.2007
NCCD Decision 117 of 10.02.2014,
NCCD Decision 175 of 04.05.2011
NCCD Decision 170 of 09.04.2013
NCCD Decision 55 of 06.02.2013,
NCCD Decision 63 of 19.04.2005
NCCD Decision 146 of 21.05.2004
NCCD Decision 288 of 28.04.2004
NCCD Decision 381 of 12.06.2013
NCCD Decision 325 of 04.06.2009
NCCD Decision 466 of 07.11.2012
NCCD Decision 690 of 19.11.2014
NCCD Decision 125 of 19.04.2005
NCCD Decision 438 of 20.08.2009
NCCD Decision 31 of 30.01.2013
NCCD Decision 395 of 02.07.2014
NCCD Decision 395 of 02.07.2014
NCCD Decision 135 of 02.05.2005
NCCD Decision 719 of 03.12.2014
NCCD Decision 139 of 18.04.2012
NCCD Decision 194 of 04.07.2012
NCCD Decision 467 of 07.11.2012
NCCD Decisions 216 of 11.04.2006
NCCD Decision 186 of 20.06.2012
NCCD Decision 277 of 28.07.2009
NCCD Decision 204 of 2.04.2007
NCCD Decision 511 of 04.09.2013
NCCD Decision 409 of 22.10.2012
NCCD Decision 562 of 18.09.2013
NCCD Decision 425 of 03.07.2013
NCCD Decision 376 of 02.07.2014
NCCD Decision 554 of 2009
NCCD Decision 164 of 25.03.2015
NCCD Decision 65 of 21.01.2008
NCCD Decision 190 of 31.03.2009
NCCD Decision 148 of 21.05.2004
NCCD Decision 282 of 06.09.2005
NCCD Decision 38 of 09.03.2005
NCCD Decision 338 of 04.06.2008
NCCD Decision 60 of 22.02.2012
NCCD Decision 747 of 17.12.2012
NCCD Decision 197 of 24.04.2013.

NCCD Decision 561 of 18.09.2013
NCCD Decision 549 of 12.11.2009
NCCD Decision 102 of 24.05.2007
NCCD Decision 73 of 26.04.2005
NCCD Decision 384 of 2.12.2003
NCCD Decision 279 of 02.10.2007
NCCD Decision 539 of 20.11.2007
NCCD Decision 53 of 06.02.2013
NCCD Decision 290 of 19.03.2008
NCCD Decision 108 of 09.06.2010
NCCD Decision 699 of 26.11.2014
NCCD Decision 689 of 19.11.2014
NCCD Decision 498 of 28.08.2013
NCCD Decision 226 of 05.05.2015
NCCD Decision 121 of 25.02.2015
NCCD Decision 66 of 01.04.2005
NCCD Decision 126 of 1.04.2005
NCCD Decision 248 of 30.04.2014
NCCD Decision 217 of 30.08.2005
NCCD Decision 523 of 26.11.2012
NCCD Decision 323 of 04.06.2014

Cenzura ca mecanism de apărare a ideologiei în democrație și totalitarism¹

■ DANIEL IONICĂ
[University of Bucharest]

Abstract

Censorship is one of the most important defense mechanisms of a State's ideology or political system. By controlling the information sources, auditors are able to ensure the optimal functioning of the system they defend. Depending on the type of society it originates from, censorship may take various forms, from a minimal role in some cases to a leading role in others.

Some forms of censorship existed and still exist regardless of the ideological nature of the regime we are putting into question. This is especially the case for oppressive regimes where censorship and propaganda are vital tools in maintaining political power and legitimacy. While in democratic societies State-based censorship is much rarer, similar measures are more discrete, diverse and may come from other institutions such as social, religious, economic or cultural establishments.

Keywords

Censorship; Manipulation;
Media Control; Expurgation;
Totalitarianism; Democracy

Introducere¹

Cenzura reprezintă puterea de control asupra conținutului și a diseminării informațiilor, tipăriturilor, filmelor, muzicii, televiziunii, teatrului, radioului, picturilor, benzilor desenate, jocurilor video, site-urilor web etc. de către o autoritate, în scopul de a limita sau a preveni răspândirea materialelor sau ideilor considerate a fi de nedorit.

În funcție de context, cenzura poate căpăta aspecte mai intruzive, putând fi folosită pentru controlul libertății de expresie și de gândire al individului, schimbarea conștiințelor în masă sau asigurarea primatului mesajului propagandistic. Cenzura există atât în țările democratice cât și în cele totalitare, există și în comunism și în capitalism, întâlnim cenzura în trecut și în prezent, neexistând semne că aceasta va dispărea în viitor din societatea umană. Fenomenul și obiectul cenzurii se adaptează mereu la realitățile politice, psihosociale și morale care pot fi schimbătoare, fiind o unealtă a Puterii în păstrarea status quo-ului. Prin Putere putem înțelege aproape orice fel de

¹ Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar și internațional”: POSDRU/159/1.5/S/132400, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

autoritate, fie că ne referim la una politică, militară, ideologică, religioasă, comercială sau morală.

Cenzura apare atunci când puterea politică, diverse grupuri de presiune sau indivizi își impun propriile valori politice sau morale asupra publicului prin suprimarea cuvintelor, imaginilor sau ideilor pe care le găesc neconforme cu tiparul acceptat.

Fenomenul cenzurii a fost parte a societății umane încă din timpuri străvechi. La început, cenzura era văzută ca o metodă legitimă de reglementare a societății și culturii, fiind încă percepută astfel de unii. Cu toate acestea, pe măsură ce societățile s-au dezvoltat și au avansat din punct de vedere tehnologic, indivizii au devenit mai bine educați și mai conștienți în ceea ce privește drepturile lor. Acest progres, la rândul său, a făcut posibilă o mai bună înțelegere a rolului libertății de exprimare. Oamenii educați au observat rolul pe care îl au ideile exprimate liber și modul în care acestea pot afecta sau critica status quo-ul. Astfel cenzura, care a fost întotdeauna o metodă de control a fluxului de informații și a ideilor cetățenilor, a ajuns să fie folosită și privită ca un instrument al represiei.²

În prezent există oameni care cred că cenzura rămâne o metodă utilă de a proteja valorile societății³, dar astăzi, poate mai mult ca niciodată, cenzura este folosită în principal de către guverne autoritare, religii, democrații, și chiar corporații ca un mijloc de reținere a puterii.

Cenzura poate avea loc în diverse moduri; astfel, aceasta se poate efectua înainte ca lucrarea să fie făcută disponibilă publicului larg. De exemplu, când o editură refuză publicarea unei cărți, o companie de film respinge un scenariu sau un muzeu nu acceptă o expoziție pe baza unor reguli interne în acest sens. De asemenea, cenzura poate fi efectuată după ce lucrarea a fost deja publicată: o carte poate fi retrasă din librării, un album de muzică din magazine etc.

În alte cazuri, un cenzor poate distruge sau modifica o lucrare mergând până la înscrierea acestei lucrări la cele interzise prin lege. Interdicția legală poate face referire la producție sau comercializare.

Cenzura în regimurile democratice

Adesea se consideră în mod eronat, mai ales prin comparație cu societățile autoritare și cele totalitare, că în democrație cenzura nu există, aducând în discuție fie principii democratice constituționale ca libertatea de exprimare fie diverse norme legislative ce interzic cenzura de orice fel. Asocierea cenzurii cu regimurile totalitare se face mult mai des, datorită naturii mult mai intruzive pe care o capătă, în acest caz cenzura nu doar limitează diseminarea informațiilor nedorite dar și intervine în procesul de creație, sfera profesională și viața personală a cetățenilor.

Cu toate acestea, cenzura nu este străină guvernărilor democratice. Mai degrabă, puterea cenzorială trece de la autocrați și oligarhi către majoritățile populare. Mesajele oficiale sunt transmise prin intermediul școlilor publice, bibliotecilor și mass-mediei. Atena antică a avut o formă incipientă de democrație, dar asta nu a împiedicat cetatea să îl condamne pe Socrate din cauza lucrurilor pe care le-a spus și le-a scris.⁴

2 Jean-Michel Ducomte, *La censure*, (Toulouse: Editions Milan, 2007), 22.

3 În sondaje de opinie realizate de diverse O.N.G.-uri sau asociații familiale din Statele Unite cum ar fi USA Survey Home, American Library Association sau Georgia Institute of Technology arată că procente destul de mari din populația nord americană este de acord cu cenzurarea conținutului violent, rasist, pornografic, homosexual, satanist sau sexist din diverse medii. Date mai cuprinzătoare disponibile online la http://www.cc.gatech.edu/gvu/user_surveys/survey-1998-10/graphs/general/q67.htm accesat 28.04.2015 http://www.huffingtonpost.com/2014/09/22/banned-books-week-infographic_n_5852234.html accesat 28.04.2015

4 Frank Caso, *Global Issues: Censorship*, (New York: Infobase Publishing, 2008), 10.

De-a lungul istoriei, conducătorii și liderii religioși au abuzat de puterile lor pentru a interzice scrieri, cuvântări și imagini pe care le considerau drept o amenințare la adresa autorității lor sau contrare voinței divine. De asemenea, cenzura înseamnă manipularea informațiilor pe care oamenii le pot primi, inclusiv a mesajelor oficiale destinate populației. O a treia formă de cenzură este secretul; toate guvernele etichetează unele informații ca fiind secrete și încercă să prevină publicarea acestora. Guvernele alese prin vot popular sunt o construcție relativ nouă pentru civilizația umană. Cu toate acestea, democrația a devenit ideologia politică dominantă a lumii; chiar și regimurile dictatoriale arogându-și meritul de a fi democratice.⁵ Pe măsură ce numărul de guverne alese prin vot democratic a crescut la fel au crescut și eforturile de a proteja vocile disidente. Declarația Drepturilor adoptată de Parlamentul Regatului Angliei în 1689 garantează libertatea de exprimare a membrilor opoziției din Legislativul englez. Constituția Statelor Unite din 1787 garantează libertatea de exprimare pentru membrii Congresului iar în 1791 este aprobat proiectul de lege federală a Declarației Drepturilor unde primul amendament garantează dreptul la liberă exprimare, asociere, presă, și religie.⁶

Dreptul la liberă exprimare, presă și religie, la fel ca democrația, au devenit în timp parte a ideologiei dominante în lume. În secolul 20, multe națiuni au adoptat gradual garanțiile formale ale libertății de exprimare și pentru o presă liberă, în 1948 Organizația Națiunilor Unite adoptând Declarația Universală a Drepturilor Omului, drepturile de mai sus devenind o chestiune de drept internațional. Cu toate acestea, aceste garanții sunt adesea simple cuvinte pe hârtie, în special în cazul guvernelor autoritare.⁷

Pe măsură ce tehnologia a extins formele de comunicare umană, la fel s-au dezvoltat și instrumentele de cenzură. Tiparul a răspândit cuvântul scris dincolo de posibilitatea scribilor de a copia de mână texte; cenzorii au răspuns prin controlul procesului de publicare. Odată cu apariția telegrafului, telefonului, filmului, radioului, televiziunii și Internetului cenzorii au încercat să țină pasul, folosindu-se de aflarea în proprietatea de stat a celorlalte invenții, acordarea de licențe preferențiale, bruiaje, uneori mergându-se până la controlul surselor de alimentare cu curent electric. De-a lungul istoriei omenirii, singurele organizații private înzestrate cu putere cu adevărat notabilă au fost instituțiile religioase, agenți de cenzură în sensul clasic fiind liderii politici sau religioși. Democrațiile moderne au încurajat apariția întreprinderilor private puternice. Din punct de vedere al cenzurii, cele mai importante dintre acestea sunt companiile mass-media, aceste întreprinderi private dau o a treia clasă de cenzori, a căror putere le permite să filtreze informațiile publicate în funcție de interesul avut, putând publica conținut părtinitor sau trunchiat.

Într-un context global, guvernele au folosit o gamă largă de tehnici și argumente pentru a mobiliza sprijinul populației pentru eforturile lor în cenzură. Una dintre cele mai vechi, așa cum am menționat, este argumentul religios. Anumite lucruri sunt considerate a fi ofensatoare în ochii Divinității. Aceste lucruri variază de la țară la țară, de la religie la religie, chiar și de la secte la secte. Acestea sunt în majoritate, deși nu întotdeauna, de natură sexuală. Studiile cu privire la natura impulsului uman de a-și cenzura expresia sexuală sunt prea numeroase pentru acest articol.⁸ Cititorul poate căuta să citească textele clasice pentru a vedea că problema guvernelor și a cetățenilor reacționând în acest fel nu este una nouă.

5 Julian Petley, *Censorship: A Beginner's Guide*, (London: Oneworld, 2009), 42

6 Caso, *Global*, 11

7 Caso, *Global*, 12

8 A se vedea spre exemplu Michel Foucault *Istoria sexualității*, Havelock Ellis *Studies in the Psychology of Sex*, Clive Staples Lewis *Sexual Morality*, Geoffrey Miller *How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature*, Harold Ellens *The Spirituality of Sex (Psychology, Religion and Spirituality)*,

Chiar și cele mai democratice societăți au subiecte care sunt în mod constant cenzurate fie prin suprimare clasică fie prin nefinanțare. De exemplu Marea Britanie deseori a cenzurat conflictul din Irlanda de Nord prin canalele BBC, Channel 4 și ITV, Franța unde în 1985 printr-o hotărâre judecătorească s-au confiscat și ars toate exemplarele autobiografiei lui Jean-Bedel Bokassa datorită pasajelor defăimătoare la adresa fostului președinte francez Valery Giscard d'Estaing,⁹ Statele Unite au suprimat inclusiv prin cenzură mișcările antisclavagiste în statele care vor forma Confederația, înainte de Războiul Civil, au cenzurat susținătorii sindicalismului și ai socialismului etc.

Securitatea și apărarea națională se găsesc pe locul al doilea, foarte aproape de impulsul religios, ca justificare pentru cenzura practică de instituțiile umane. Deși nu este la fel de veche ca impulsul religios de a cenzura, în forma sa modernă, cenzura de tip militar poate atinge cote mult mai înalte. De exemplu, în timp ce influența religiei asupra chestiunilor seculare s-a redus în anumite părți ale lumii, influența guvernelor, din contră, a crescut. Ne este greu să ne imaginăm un guvern care ar renunța la această putere, de a hotărî ce este permis și ce nu este permis în exprimare. Un astfel de guvern nu ar avea șanse mari de supraviețuire fiind oarecum asemănător unui om care își pierde sistemul imunitar și este expus bacteriilor împotriva cărora nu mai poate lupta.¹⁰

Există, astfel, forme de cenzură, care nu pot fi catalogate ca negative, servind la stabilitatea societății și respectării legii și care trebuie să fie examinate foarte atent pentru a le defini. În întreaga sa istorie, omul nu a reușit să creeze o formă funcțională de guvernare mai bună decât democrația, supraviețuirea ei în timp a dovedit acest lucru. Democrația nu este perfectă și cetățenii săi sunt conștienți de acest lucru, dar conform spiritului de conservare și pe principiul alegerii răului cel mai puțin rău, aceștia știu că alte regimuri au un potențial negativ mai mare.

„Cenzura prin intimidare”, poate varia de la amenințări la adresa persoanelor până la propuneri ale Guvernului de a monitoriza toate activitățile online¹¹ (de exemplu propunerea recentă în Rusia). În cazul în care cetățenii știu că activitățile lor online sunt verificate de către agenții guvernamentale din țara lor, înclinația lor de a se angaja în activități care implică libera expresie va fi mult mai mică decât în cazul în care guvernul lor nu se implică.

„Cenzura prin consens” este, de asemenea, un alt tip de cenzură despre care se vorbește puțin. Există țări în care aderarea la un cod comun social, deși nu religios, este un mod de viață. Înțelegerea acestui cod presupune discernământ în cazul limitelor de expresie. Acest tip de cenzură se transmite de la părinți la copii și prin presiunea standardelor sociale de a adera la grupuri considerate a fi „de preferat”.¹²

Cenzura economică este mult mai dificil de definit. Într-o societate în care există cenzură economică, aceasta este izolată sau întreprinsă în legătură cu un anumit tip de cenzură politică. În cazul în care există un monopol în acea țară ce este amenințat de concurență, sau o clasă de oligarhi, care este amenințată de apariția unor oportunități economice reale pentru întreprinderile mici, o cenzură de tip comercial este destul de des întâlnită chiar dacă este mai greu de identificat.¹³

9 <http://www.nytimes.com/1985/06/30/world/in-paris-an-ex-emperor-s-memoirs-go-up-in-smoke.html> accesat 17.04.2015

10 Jonathon Green, Nicholas Karolides, *Encyclopedia of Censorship*, (New York: Facts of File, 2005), 42.

11 Federația Rusă folosește Sistemul pentru Activități Operative de Investigație (Система Оперативно-Розыскных Мероприятий) pentru monitorizarea comunicațiilor electronice fără mandat lucru ce intră în conflict cu articolul 23 din Constituție ce garantează inviolabilitatea vieții private, a corespondenței, conversațiilor telefonice, telegrafice sau poștale.

12 Nick Cohen, *Censorship in the Age of Freedom*, (London: Fourth Estate, 2012), 51.

13 Lawrence Soley, „Corporate Censorship and the Limits of Free Speech”, *Extra!*, 4(1999): 39.

Ațiunile și reacțiile corporațiilor mari cu privire la Internet trebuie să fie luate în considerare în orice discuție de cenzură economică. Putem vorbi și de o cenzură corporaționistă. Unele firme importante au plătit companiile motoarelor de căutare ca Google sau Yahoo! pentru plasarea lor preferențială în topul rezultatelor afișate, atunci când un utilizator depune o cerere de căutare on-line. Aceasta reprezintă vicere de informații, deoarece cineva a plătit pentru a fi „găsit” și indirect a făcut un deserviciu competiției care va pierde în influența online și în timp va coborî și în vânzări.¹⁴

Cenzura Internetului a devenit în ultimul deceniu unul dintre cele mai importante domenii de cenzurat ale Statului. Datorită popularității lui și posibilității de contracarare a cenzurii de către utilizatorii cu cunoștințe de programare acesta reprezintă o provocare pentru Puterea de astăzi și de mâine. În prezent multe state iau în considerare sistemul de filtrare, cunoscut sub numele PICS (Platforma pentru Selecția Conținutului Internetului)¹⁵, ca răspuns la problema controalelor parentale, advocate de grupări de lobby puternice din Statele Unite și Uniunea Europeană în special. În multe țări, statul justifică cenzura, cu justificând că acesta acționează în locul părinților. Acest lucru poate fi interpretat ca „Statul ca mamă” sau „statul de tip Big Brother”, și a dat naștere multor restricții privind distribuirea informațiilor în ziua de azi în întreaga lume.

Țările democratice par din ce în ce mai dispuse să cedeze și să aprobe o legislație ce impune ca o necesitate supravegherea și securitatea cibernetică cu orice preț. Acest lucru este evident în legislația cu potențial represiv, care este în curs de adoptare sau propusă, legislație care ar putea deschide calea supravegherii generalizate. FISAA și CISPA în Statele Unite ale Americii, Proiectul Legislativ pentru Comunicații Online în Marea Britanie, Wetgeving Bestrijding privind lupta contra criminalității informatice din Olanda pot sacrifica libertatea de exprimare on-line pentru lupta împotriva criminalității cibernetică.¹⁶ În Raportul Inamicii Internetului din 2014 întocmit de *Reporteri fără Frontiere*, se notează că dacă guvernele care, în mod tradițional respectă drepturile omului, adoptă acest tip de legislație represivă, acest fapt va oferi liderilor țărilor autoritare argumentele necesare folosirii împotriva propriilor criticilor ai arsenalelor legislative.¹⁷

Sophia Rosenfeld în lucrarea *Writing the History of Censorship in the Age of Enlightenment* afirmă că în domeniul teoriei, nu mai există un consens asupra a ceea ce cenzura este și ceea ce nu este.¹⁸ În societățile occidentale, odată cu încetățenirea în sfera publică a unor concepte precum corectitudinea politică, instigare la ură, feminismul, masificarea artei, pornografia etc. tot mai multe subiecte devin tabu și sunt evitate pe motiv că ar fi ofensatoare la adresa unor grupuri sau minorități. Subiecte ca rasa, sexul sau religia, în principal cele minoritare dintr-un stat, urmează un tip de discurs prestabilit în mass-media sau în instituții. Profesorul Steven Pinker într-un studiu despre relația dintre psihologie și tabu¹⁹ notează rolul important pe care dizidența îl are într-o societate și îmblânzirea crescândă a acesteia mai ales în

14 Soley, „Corporate Censorship”, 39.

15 Standardul PICS (Platform for Internet Content Selection) oferă o alternativă la cenzurarea de către guverne a informației online <http://whatis.techtarget.com/definition/Platform-for-Internet-Content-Selection-PICS>

16 Reporters sans frontiers, *Enemies of the Internet 2014*, Raportul pe anul 2014, disponibil on-line <http://surveillance.rsf.org/en/> accesat 17.04.2015

17 Reporters sans frontiers, *Enemies of the Internet 2014*, Raportul pe anul 2014, disponibil on-line <http://surveillance.rsf.org/en/> accesat 17.04.2015

18 Sophia Rosenfeld, „Writing the History of Censorship in the Age of Enlightenment” în Daniel Gordon, *Postmodernism and the Enlightenment: New Perspectives in Eighteenth-Century French Intellectual History*, (London: Routledge, 2001), 42

19 Steve Pinker, *The Blank Slate – The Modern Denial of Human Nature*, (London: Penguin Press Science, 2003)

ultimii 20 de ani. Având ca obiect de studiu o serie de campusuri universitare Pinker notează că „în mod ironic, campusurile care ar trebui să se bazeze pe schimbul de idei mai mult decât alte instituții, de cele mai multe ori restricționează exprimarea mai agresiv decât societatea în sine.”²⁰

Cenzura în regimurile totalitare

Cenzura a fost mereu o trăsătură emblematică a dictaturilor de-a lungul istoriei. Spre deosebire de democrații, în statele autoritare și mai ales cele totalitare cenzura capătă o valoare deosebită în economia regimului, îndeplinind sarcini vitale în existența și justificarea acestuia. După cum am specificat anterior, cenzura se transformă și se adaptează cadrului specific dintr-o societate și necesităților de moment, acest lucru este adevărat și în cazul ideologiei dominante într-un stat. Filosofia totalitară este cea de a controla cât mai complet cetățenii săi, schimbându-le modul de gândire și de viață după șablonul dorit, produsul final dorit fiind *omul nou* (cu toate alternativele sale din fascism, comunism sau nazism). Cenzura provenită din aceste forme de guvernământ joacă alt tip de rol comparativ cu democrațiile, fiind mult mai apăsătoare, abuzivă și omniprezentă în misiunea ei de a contribui la formarea societății după canonul ideologic.

Ce observăm cel mai pregnant este că în totalitarism, cenzura în cvasitotalitate cazurilor capătă aspecte instituționale, beneficiind de o atenție deosebită din partea statului.

Approape fiecare stat totalitar a avut o instituție a cenzurii²¹, responsabilă cu pavarea drumului mesajului propagandistic ce trebuia auzit fără bruiaje. Regimurile totalitare se descriu ca fiind eterne, inevitabile din punct de vedere al evoluției istorice, dorite în mod consensual de majoritatea populației și deținând toate răspunsurile la problemele umanității. Tocmai acest mesaj și imagine publică trebuie perpetuată până când este văzută ca unic adevăr de către cetățenii săi. Orice problemă apărută care ar putea arăta failibilitatea regimului atotputernic trebuie fie acoperită complet, fie mascată și găsiți vinovați externi sistemului, dușmani ai ideologiei. Eliminarea îndoielii în „supremația evidentă” a doctrinei trebuie făcută chiar în cazul în care aceasta contrastează flagrant cu trecutul sau realitatea prezentă. Aceasta este probabil principala diferență între rolul pe care cenzura îl joacă în regimurile totalitare față de celelalte tipuri de cenzuri. Este o mare diferență între nevoia unei autorități de a ascunde anumite informații nedorite și a organiza un sistem de represiune care să orchestreze o uitare colectivă forțată. Rezultatul în cel de al doilea caz are urmări pe termen lung la nivelul mentalului colectiv, transformând oamenii într-o masă ușor de controlat datorită sistemului de valori inversate. O cercetare deosebit de valoroasă pe reforma gândirii centrată pe aspecte psihologice ale manipulării într-un regim totalitar este *Thought Reform and the Psychology of Totalism* de Robert Jay Lifton unde este prezentat mai pe larg acest fenomen în China comunistă.

A fost de mult timp observat că însăși noțiunea de „cenzură”, văzută, pe de o parte, ca o instituție a Statului, sau, pe de altă parte, ca un sistem de reglementări cvasi-legale a căror funcție este de a controla cuvântul tipărit și mijloacele de a exercita influență prin aceasta, nu acoperă decât într-o mică măsură forma pe care cenzura o dobândește în regimurile totalitare, regimul sovietic, în special. În

²⁰ Pinker, *The Blank Slate*, 71.

²¹ State ca Republica Populară Ungară sau Iugoslavia nu au avut o instituție a cenzurii în sine, atribuțiunile cenzoriale fiind îndeplinite de editurile de stat, poliția politică sau Ministerul Culturii și Educației Socialiste.

astfel de regimuri, cenzura este un fenomen cu totul diferit, cum nu a mai existat niciodată în istorie.²²

Mai mult, ar trebui amintit că, în contextul cenzurii comuniste în sine, ca o instituție puternică a statului, precum și mijloacele și metodele utilizate pentru a influența cuvântul tipărit, nu au fost epuizate toate mijloacele disponibile de presiune și reglementare, și, în anumite cazuri și în anumite etape ale istoriei statelor comuniste, a jucat un rol mai puțin important decât acțiunile în sine ale Partidului unic.

În funcție de necesitățile momentului, sau în funcție de cei care se succedau în posturile de conducere, cădeau în dizgrație și trași pe linie moartă sau mai rău, fugeau din țară, istoria era rescrisă. Trecutul era adaptat atât pentru a motiva acțiunile din realitatea imediată, cât și pe cele din viitor. Întreg procesul de modelare a trecutului este unul complex chiar și într-un sistem totalitar care nu trebuie să se poarte cu mânuși.²³

România nu a dus lipsă nici de cenzură nici de o instituție²⁴ specializată în acest sens în perioada comunistă. Scriitorilor le era strict interzis să înfățișeze într-o lumină oarecum mai favorabilă societatea de dinainte de momentul august 1944. Despre aceste lucruri nu se putea scrie decât cu ură și „*furie proletară*”, orice încercare de a umaniza vreun reprezentant al burgheziei vreun fascist era sortită eșecului.²⁵

În tot blocul comunist a existat o cenzură a Statului, unde diverse ministere au avut în subordine o instituție mai mult sau mai puțin oficială a cenzurii. În statele comuniste produsele culturale trebuiau să reflecte nevoile propagandistice ale Statului.²⁶

După impunerea modelului politic sovietic în statele din Estul Europei, cenzura de Stat a exercitat un control strict mai ales în primul deceniu de la cimentarea puterii comuniste. În Uniunea Sovietică, în perioada stalinistă, cenzura a căpătat cele mai înfricoșătoare proporții și metode operaționale abuzive și inumane. Ca exemplu, buletinele meteorologice erau modificate în cazul în care temperatura trecea sau scădea peste pragul înscris în condițiile derulării muncii.²⁷

Atât în Uniunea Sovietică cât și în statele satelit ale acestuia nu exista jurnalism independent, toate articolele și reportajele fiind alcătuite de Partidul Comunist sau de organizațiile asociate acestuia. Presa străină era compusă în principal de ziar editate de partidele comuniste sau organizații socialiste din afara acestui spațiu.²⁸

O altă distincție între cenzuri se poate face în funcție de abordarea regulatoare și cea structurală.²⁹ Cenzura regulatoare se referă la misiunea tradițională a termenului și reprezintă totalitatea investigațiilor instituționalizate ale controlului pre și post-publicare al unei lucrări bazate pe opoziția dintre cenzor și cenzurat.³⁰

Cenzura nu este doar o modalitate de a suprima un discurs sau un comportament jignitor sau nepotrivit, ci și un mod de modelare a oamenilor în șabloane

22 Oleg Volkov, *Sinking into the Darkness*, (Moscow: Eksmo, 2007), 61.

23 Daniel Ionică, „Cultural Repression in Communist Romania – The Role of Censorship in Maintaining Political Power”. (Lucrare prezentată la conferința *După 25 de ani. Istoriile și memoriile comunismului*, București, 20-21 Noiembrie 2014).

24 Principala instituție responsabilă cu cenzura în România comunistă a fost Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor care a activat între 1949 și 1977.

25 Ionică, „Cultural Repression”

26 Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste, din 1945 până în zilele noastre*, (Iași: Polirom, 1998), 54.

27 Paul Lendvai, *The Bureaucracy of Truth. How Communist Governments Manage the Truth*, (London: Burnet Books, 1981), 45.

28 Soulet, *Istoria comparată*, 55.

29 Robert Jay Lifton, *Thought Reform and the Psychology of Totalism*, (North Carolina: UNC Press, 1989), 31.

30 Lifton, *Thought Reform*, 31.

acceptate de autoritatea politică. Conform lui Judith Butler, cenzura este o formă productivă de putere: ea nu este doar privativă, dar și formativă. Cenzura caută să producă subiecți conform normelor explicite și implicite, iar la baza acestui proces stă regularizarea discursului. Aceasta din urmă, implică faptul că producția subiectului nu este strict legată de reglementarea discursului subiectului, ci mai degrabă la reglementarea domeniului social al discursului acceptat. Pentru a deveni un subiect înseamnă a fi supus la o serie de norme explicite și implicite care guvernează tipul de discurs care este acceptat drept „discurs de subiect”.³¹

Este și părerea Liliane Corobca că modelul comunist de cenzură nu se diferențiază radical de alte modele, cel nazist, de exemplu (cele două tipuri de regimuri totalitare, comunismul și nazismul, au și fost văzute ca fiind în esență de aceeași natură, dar cu „semn ideologic” inversat). Diferența este că, în timp ce în Germania ariană, propaganda s-a situat mereu pe primul loc (grăitoare fiind aici numărul enorm de materiale cu caracter propagandistic reprezentate de cântece, literatură și filme naziste), în comunism în schimb, accentul a fost pus pe cenzură, exemplul Glavitului Sovietic fiind cel mai grăitor aici.³² Acceptând ideea că cenzura și propaganda, luate împreună, constituie un model de comunicare în masă, putem identifica unele din componentele acestui model: „decuparea ipocrită a evenimentelor, ocultarea acestora – procese supravegheate de „funcționarii Adevărului” – dependența de o unică agenție de presă (națională, oficială și de stat, sub controlul partidului), a întregului sistem mediatic, controlul accesului la profesie și al practicilor profesionale, al resurselor materiale și al discriminării produselor culturale, privarea de surse alternative de informare”³³. Același autor numește câteva rezultatele aplicării acestor componente (metode): generalizarea „limbii de lemn”, a discursului publicistic steril și sterilizant, construit din „adevăruri convenabile” și din „interpretări conforme”, vicierea educației și culturii prin politizarea lor excesivă (cenzura comunistă taxa drastic apolitismul – n.m.), paralizarea fluxurilor informaționale atât la nivelul sferei private, cât și al celei publice – publicului i se cere să adere la „adevărurile oficiale”, iar dacă nu o face, să nu-și manifeste îndoiala, să nu exprime comparații și, mai ales, să nu critice”³⁴.

În teoria jurnalismului se spune că acesta nu înfățișează de fapt realitatea, ci o recompune, instituind criterii, valori, norme ce diferă, poate, de cele existente în viața de zi cu zi. Cenzura comunistă și-a pus atât de mult amprenta asupra presei, încât aceasta nu doar a recompus realitatea, dar a reușit să o transforme într-un veritabil basm, inversând ierarhiile, transformând albul în negru și negrul în alb. Marian Petcu vorbea de o „non-actualitate vehiculată de presă”³⁵ și de faptul că „unica valoare a unei știri este dată de măsura în care servește partidului unic”³⁶.

Acest lucru implică articolele de ziare, documentele și cărțile trebuiau rescrise, noile forme înlocuindu-le în arhive pe cele vechi, care erau distruse, pentru a nu rămâne nicio urmă despre cea ce se întâmplase cu adevărat cândva, sau măcar despre care fusese ultima variantă agreată de conducători³⁷.

31 Judith Butler, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, (London: Routledge, 1997), 250.

32 Liliana Corobca, *Epurarea cărților în România. Documente (1944-1964)*, (București: Comunicare Media, 2011), 24.

33 Marian Petcu, *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, (Iași: Polirom, 1999), 18.

34 Petcu, *Puterea*, 18

35 Petcu, *Puterea*, 19

36 Petcu, *Puterea*, 19

37 Bogdan Ficeac, *Tehnici de manipulare – Remodelarea gândirii într-un sistem totalitar*, (București: Nemira, 1998), 32.

Concluzii

Cenzura a fost complementară creației din cele mai vechi timpuri. Încă de când o autoritate, de orice natură ar fi fost, a simțit că poziția sau măcar prestigiul i-ar putea fi afectate de un produs al gândirii omenești, s-a mobilizat pentru a împiedica acest fapt. Abordarea și mijloacele folosite în îndeplinirea acestei sarcini diferă după cum am arătat în funcție de cine este agentul cenzurator și nivelul de toleranță acceptat de ideologia lui.

Principiul din romanul *1984* de George Orwell „*Cine controlează prezentul controlează trecutul. Cine controlează trecutul controlează viitorul*” se aplică cu succes indiferent de natura regimului analizat, cenzura este un instrument vital pentru unele și un rău necesar pentru altele, însă scopul ultim este asemănător: apărarea și perpetuarea modului considerat a fi cel legitim de a conduce și a vedea felul în care lumea trebuie să existe.

Pe parcursul studiului ne-am referit în principal la asemănările și diferențele între cenzura practică în societățile democratice și cele totalitare, identificând motivele specifice în fiecare caz și tehnicile folosite. În ambele cazuri însă, criticii subliniază că apelul la cenzură este adesea un semn al neputinței Statului sau diverselor organizații de stat și publice de a rezolva problemele sociale cu care cetățenii lor se confruntă. În absența informațiilor obiective o revoltă împotriva sistemului este mai puțin probabilă, în special dacă educarea s-a făcut de timpuriu pe canonul dorit.

BIBLIOGRAFIE

Cărți și articole

- BUTLER, Judith, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, London: Routledge, 1997;
- CASO, Frank, *Global Issues: Censorship*, New York: Infobase Publishing, 2008;
- COHEN, Nick, *Censorship in the Age of Freedom*, London: Fourth Estate, 2012;
- COROBICA, Liliانا, *Epurarea cărților în România. Documente (1944-1964)*, București: Comunicare Media, 2011;
- DUCOMTE, Jean-Michel, *La censure*, Toulouse: Editions Milan, 2007
- FICEAC, Bogdan, *Tehnici de manipulare –Remodelarea gândirii într-un sistem totalitar*, București: Nemira, 1998;
- GREEN Jonathon, KAROLIDES Nicholas, *Encyclopedia of Censorship*, New York: Facts of File, 2005;
- LENDVAI, Paul, *The Bureaucracy of Truth. How Communist Governments Manage the Truth*, London: Burnet Books, 1981;
- LIFTON, Robert Jay, *Thought Reform and the Psychology of Totalism*, North Carolina: UNC Press, 1989;
- PETCU, Marian, *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, Iași: Polirom, 1999;
- PETLEY, Julian, *Censorship: A Beginner's Guide*, London: Oneworld, 2009;
- PINKER, Steve, *The Blank Slate – The Modern Denial of Human Nature*, London: Penguin Press Science, 2003;
- ROSENFELD, Sophia, „Writing the History of Censorship in the Age of Enlightenment” în, *Postmodernism and the Enlightenment: New Perspectives in Eighteenth-Century French Intellectual History*, ed. Daniel Gordon, London: Routledge, 2001;
- SOLEY, Lawrence, „Corporate Censorship and the Limits of Free Speech”, *Extra!*, 4(1999): 34-43;

SOULET, Jean-Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste, din 1945 până în zilele noastre*, Iași: Polirom, 1998;

TRONCOTĂ, Tiberiu, *România comunistă. Cenzură și propagandă*, București: Tritonic, 2006;

VOLKOV, Oleg, *Sinking into the Darkness*, Moscow: Eksmo, 2007.

Lucrări prezentate la reuniuni sau conferințe academice

IONICĂ, Daniel, „Cultural Repression in Communist Romania – The Role of Censorship in Maintaining Political Power”. Lucrare prezentată la conferința *După 25 de ani. Istoriile și memoriile comunismului*, București, 20-21 Noiembrie 2014.

Resurse online

<http://whatis.techtarget.com/definition/Platform-for-Internet-Content-Selection-PICS>

http://www.cc.gatech.edu/gvu/user_surveys/survey-1998-10/graphs/general/q67.htm

http://www.huffingtonpost.com/2014/09/22/banned-books-week-infographic_n_5852234.html

<http://www.nytimes.com/1985/06/30/world/in-paris-an-ex-emperor-s-memoirs-go-up-in-smoke.html>

Despre necesitatea parteneriatului dintre universitate și comunitate¹

■ VALERIU FRUNZARU

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

This theoretical study addresses the partnership university – community, a reality that in Western educational area has had a history of several decades. Beyond the EU policy which requires the development of such a relationship, the mutual need for collaboration between the university and the community has begun to manifest as a result of changes in the global economy and the raise of the importance of knowledge in the development of products and services. It should be emphasized that the relationship between university and community is not restricted to economic aspects, it may approach social and civic issues as well. Moreover, we can talk about this relationship as a component of the welfare state. Although there are arguments for developing the relationship between university and community, resistance to change can be an obstacle in this regard.

Keywords

university – community partnership;
European Union; economic
development; welfare state;
resistance to change

Introducere

Există o întreagă literatură de specialitate cu privire la relația dintre universitate și comunitate. Dincolo de rolul educativ, de transmitere de informații și deprinderi noilor generații în vederea integrării acestora pe piața muncii, universitatea este un „incubator” de cunoaștere și de transmitere de norme, valori sau chiar ideologii în cadrul societății / comunității. Conform unui comunicat al Comisiei Europene din 5 februarie 2003, referitor la rolul universității într-o Europă a cunoașterii, instituțiile de învățământ superior sunt instrumente pentru dezvoltarea regională și pentru întărirea coeziunii europene. Dimensiunea regională a universității poate fi dată de dezvoltarea centrelor tehnologice și a parcurilor științifice, proliferarea cooperării dintre mediul de afaceri și universități, expansiunea strategiilor de dezvoltare regională a universităților sau de rețelele regionale ale universităților. Mai mult, acest document menționează că: „rolul jucat de universități ca surse de expertiză și catalizatori de numeroase parteneriate din-

1 Acest studiu a fost elaborat în cadrul proiectului POSDRU/155/1.2/S/136180, „Internționalizare, echitate și management universitar pentru învățământ superior de calitate”.

tre mediul economic și cel social prin intermediul rețelelor este foarte relevant la nivel regional și local”².

Dimensiunea socială și civică (alături de cea economică) este subliniată și de strategia pentru cooperare în domeniul educației și formării profesionale „ET 2020”, unde se afirmă că:

„Investiția eficientă în capitalul uman prin sisteme de educație și formare reprezintă o componentă esențială a strategiei Europei pentru a asigura niveluri înalte de creștere economică durabilă, bazată pe cunoaștere, și de ocupare a forței de muncă, ce reprezintă esența strategiei de la Lisabona, promovând în același timp împlinirea pe plan personal, coeziunea socială și cetățenia activă.”³.

Accesul și echitatea în învățământul superior este, pe de o parte, o modalitate de a asigura resurse umane performante necesare unei economii bazate pe cunoaștere și, pe de altă parte, o modalitate de a diminua riscul excluziunii sociale, adică a excluderii economice, sociale sau politice din comunitate. În consecință, conform ET 2020, sistemele de învățământ din UE trebuie să aibă ca scop, printre altele, promovarea valorilor democratice, a cetățeniei active și a dialogului intercultural.

Comparativ, în SUA, Carnegie Foundation, o instituție cu rol central în clasificarea instituțiilor de învățământ superior, consideră „colaborarea între instituțiile de învățământ superior și comunități (locale, regionale/stat, naționale, globale) conștând în schimbul mutual benefic de cunoaștere și resurse în contextual parteneriatului și al reciprocității”⁴. Putem observa că atât în UE cât și în SUA, universitatea are, la modul general, trei modalități de implicare în viața comunității:

1. Implicarea în viața economică a comunității, prin furnizarea de resurse umane necesare pieței muncii și prin oferirea de cunoaștere / inovație;
2. Implicarea în viața socială a comunității, prin oferirea de expertiză (cunoaștere) cu privire la problemele sociale ale comunității;
3. Implicarea în viața civică a comunității, prin transmiterea unor norme sau valori care susțin cetățenia activă.

Vom sintetiza modalitățile în care prezintă literatura de specialitate fiecare dintre aceste trei dimensiuni. Prezentarea implicării instituțiilor de învățământ superior pe cele trei componente are rolul de a ușura analiza relației universitate – comunitate, în condițiile în care viața economică, socială și civică (sau chiar politică) a comunității se află într-o strânsă interdependență.

2. Relația universitate-comunitate și dezvoltarea economică

Trăim într-o economie bazată pe cunoaștere, în care inovațiile se succed cu repeziciune, fapt ce susține importanța universității pentru prosperitatea economică a societății, dar mai ales a comunității unde aceasta își desfășoară activitatea. Alături de agenții economici, institutele de cercetare (publice sau private), centrele de consultanță, asociații patronale, bănci sau alte instituții socio-economice, universitățile

2 Commission of the European Communities, *Communication from the Commission. The role of the universities in the European of knowledge* (2003), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0058&from=EN>, accesat 15.05.2015, p. 22.

3 Consiliul Uniunii Europene, *Concluziile Consiliului din 12 mai 2009 privind un cadru strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale („ET 2020”)* (2009), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN), accesat 15.05.2015, p. 1.

4 Amy Driscoll, „Carnegie’s community-engagement classification: Intentions and insights”, Palo Alto, CA: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching (2008), <http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/article-driscoll.pdf>, accesat 15.05.2015.

pot forma rețele regionale inovative⁵. Cu privire la implicarea universității într-o rețea de instituții cu rol în inovarea la nivel comunitar, Comisia Europeană⁶ face distincția dintre cluster regionale (*regional cluster*), rețele regionale de inovație (*regional innovation network*) și sisteme regionale de inovație (*regional innovation system*). Clusterelor regionale sunt o concentrare de firme „interdependente” dintr-o ramură economică (sau din ramuri economice apropiate) într-un anumit spațiu geografic. Putem spune că relația universității cu aceste cluster poate duce la dezvoltarea comunității pe baza specializării economice într-un domeniu (mai strâmt sau mai larg) de specializare. De exemplu, o universitate tehnică poate contribui la dezvoltarea mineritului într-o regiune unde sunt mai multe companii care activează în această ramură economică. Distincția dintre rețelele regionale de inovație și sistemele regionale de inovație este mai degrabă una calitativă, în cadrul primelor are loc un nivel mai ridicat de cooperare între firme, bazat pe norme, valori, convenții, prin care este încurajată și diseminată inovația. Universitatea, alături de alte instituții de cercetare, asociații industriale, firme de training etc., joacă rolul de subsistem generator de cunoaștere⁷.

Conform lui Tödtling⁸, universitatea are patru roluri importante în dezvoltarea economică a regiunii / comunității unde aceasta își desfășoară activitatea: acumulează inovația și, în general, cunoașterea (prin contactul permanent cu comunitatea academică națională și internațională), este o sursă de forță de muncă înalt calificată, oferă cunoaștere în cadrul parteneriatelor cu industria și oferă propriile invenții către viața economică a comunității. Prin urmare, universitatea este un pol al cunoașterii prin conectarea permanentă la cercetările, invențiile și descoperirile științifice pe care universitățile și instituțiile de cercetare din lumea întreagă le fac publice. Astfel universitatea oferă (poate oferi) informații comunității cu privire la temele de cercetare abordate de instituțiile de cercetare și care sunt rezultatele acestor demersuri științifice.

Universitatea oferă resurse de muncă înalt calificată necesare economiei bazate pe inovare. Dar instituțiile de învățământ superior nu numai că oferă absolvenți pregătiți în diverse domenii de specialitate, ele pot oferi și cursuri de specialitate necesare pieței muncii.

Cu privire la parteneriatul dintre universitate și instituțiile economice s-a scris foarte mult, relația dintre cele două tipuri de instituții fiind mutual benefică. Instituțiile economice beneficiază de cunoașterea și inovarea pe care o oferă universitatea, iar universitatea se bucură de resurse financiare și de conectarea la viața economică și piața muncii. Universitățile, mai ales cele tehnice, nu trebuie să se închidă într-un turn de fildeș, deconectate de la cerințele tehnologice ale economiei.

Așa cum am subliniat, parteneriatul universitate-comunitate nu se restrânge la nivelul relației universitate – mediu de afaceri. Mai mult, la nivelul instituției de învățământ superior, implicarea în această relație se face din partea întregii comunități academice. În acest sens, Kearney et al.⁹ afirmă că, „în calitate de element cheie al funcționării unei universități, implicarea în comunitate trebuie să fie

5 Daniela Luminița Constantin, *Elemente fundamentale de economie regională*, (București: Editura ASE, 2004).

6 European Commission, *Observatory of European SMEs*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/analysis/doc/execsum_2002_en.pdf, accesat 15.05. 2015.

7 Cristina Șerbănică, „A Cause and Effect Analysis of University – Business Cooperation for Regional Innovation in Romania”, *Theoretical and Applied Economics*, XVIII (2011).

8 Franz Tödtling, „The role of universities in Innovation systems and regional economies”, *Expert meeting on the future of academic research*, 2006, <http://www.oecd.org/innovation/research/37592074.pdf>, accesat 15.05.2015.

9 Judith Kearney et al., „Wood, Lesley și Zuber-Skerritt, Ortrun”, *Community–University Partnerships. Using Participatory Action Learning and Action Research (PALAR)*, *International Journal of Community Research and Engagement*, 6 (2013): 113.

realizată de către întreaga comunitate academică din învățământul superior, cercetarea fiind realizată pentru și ca mijloc al schimbării sociale”. Un exemplu în acest sens sunt bibliotecile academice la care au acces persoanele din comunitate. Jack Hang Tat Leong¹⁰ arată că librăriile din universități pot conecta resursele și pune în practică interacțiunile dintre cadrele didactice și cercetători, pe de o parte, și public, pe de altă parte. Autorul arată că aceste biblioteci deschise publicului larg, dincolo de faptul că leagă mediul academic de comunitate, prezintă și rezultate practice utile universității, cum ar fi: atragerea de studenți valoroși, recrutarea de cadre didactice cu un înalt nivel intelectual sau strângerea de fonduri. Iată un exemplu concret despre modul în care relația universitate-comunitate este reciproc avantajoasă.

Cu privire la acest ultim aspect, deosebit de important în ceea ce privește logica acțiunii colective, în care universitatea se implică în parteneriate cu stakeholder-ii din comunitate, un studiu calitativ realizat în SUA arată care sunt așteptările oamenilor de afaceri din partea parteneriatului universitate-comunitate¹¹. Concluziile studiului sunt că persoanele intervievate consideră că universitatea poate să ofere sălile de clasă pentru întâlnirile comunitare, să ofere cursuri gratuite sau să realizeze strângeri de fonduri pentru comunitate. Surprinzător pentru cercetători, oamenii de afaceri intervievați nu au văzut universitatea ca beneficiind de aceste forme de angajament, fapt ce nu corespunde adevăratului spirit al „instituiției implicării comunitare”¹².

Un studiu realizat de Arne Isaksen și James Karlsen¹³ în Norvegia arată că nu există o singură modalitate prin care universitatea poate stimula inovația și dezvoltarea industrială într-o anumită regiune. Tipul de cooperare între universitate și industrie poate fi determinat de cunoașterea pe care o furnizează universitatea și de modelul dominant de inovație care poate fi întâlnit în industria dintr-o anumită regiune. Autori norvegieni au realizat două studii de caz pe două modele de inovație, unul de tipul știință, tehnologie, inovație (*science, technology, innovation – STI*) și celălalt de tipul făcând, folosind, interacționând (*doing, using, interacting – DUI*). În urma realizării studiului, concluziile au fost că în modelul de inovație STI, universitatea a devenit o importantă sursă de cunoaștere în domeniul de specialitate (bazat pe cercetare), iar în modelul DUI industria din regiune a devenit lider mondial pe acea nișă, cu un nivel redus de cooperare cu universitatea în planul cercetării. În al doilea caz, universitatea este mai degrabă o sursă de consultanță, decât coproducător al unei tehnologii specifice. Prin urmare, putem spune că nu există un model universal de cooperare între universitate și industrie. Este necesară o abordare nuanțată, luând în considerare diversitatea situațiilor¹⁴.

3. Universitatea, comunitatea și statul bunăstării

Dezbaterea cu privire la rolul universității în societate a început imediat după cel de-al doilea război mondial, când statul bunăstării occidental a fost dezvoltat în vederea asigurării drepturilor politice, civice și sociale în virtutea cetățeniei sociale. Conform lui Marshall, *cetățenia socială* acordă drepturi și libertăți civile,

10 Jack Hang Tat Leong, „Community Engagement – Building Bridges between University and Community by Academic Libraries in the 21st Century”, *Libri*, 63 (2013).

11 Chad Milewicz, Sudesh Mujumdar și Mohammed Khayum, „A qualitative examination of university «engagement» through the lens of business executives”, *The Online Journal of New Horizons in Education*, 2 (2010).

12 Chad Milewicz, Sudesh Mujumdar și Mohammed Khayum, „A qualitative”, 2.

13 Isaksen, Arne și Karlsen, James, „Different Modes of Innovation and the Challenge of Connecting Universities and Industry: Case Studies of Two Regional Industries in Norway”, *European Planning Studies*, 18 (2010).

14 Isaksen, Arne și Karlsen, James, „Different Modes”, 2006.

politice și sociale, care corespund „conceptului de membru deplin al societății”¹⁵. În contextul celui de-al Doilea Război Mondial, lordul Beveridge a elaborat un raport cu privire la securitatea socială, raport prezentat în 1942 în fața parlamentului englez. Războiul și criza economică care l-a precedat au produs o serie de probleme economice și sociale care au afectat populația. Principala soluție pentru a face față acestor provocări este ocuparea forței de muncă:

„Planul pentru Securitatea Socială este construit să asigure, prin intermediul unui sistem universal de securitate socială, faptul că fiecare individ în funcție de condițiile de muncă și contribuțiile din veniturile sale, va avea un venit suficient pentru o viață sănătoasă pentru el și familia sa, un venit care să-l ajute să se mențină deasupra unui prag al sărăciei, când el nu poate munci sau câștiga bani din alte surse.”¹⁶

Clasificările statelor bunăstării au luat în considerare în primul rând cheltuielile pentru asigurarea unor beneficii sociale, cum ar fi pensiile, șomajul, venitul minim garantat, asistența socială, și mai puțin pentru educație, văzută de multe ori ca sursă de cheltuieli la bugetul central sau local și nu ca o investiție. John Hudson și Stefan Kühner¹⁷ (2009, 2012) consideră că schimbările economice și valorice sunt argumente pentru a considera că asistăm la schimbarea statului bunăstării din unul protectiv în unul productiv, care este mai competitiv pe piața economică globală:

„elementele protective ale politicilor sociale nu ne ajută suficient să înțelegem elementele productive ale statului bunăstării [...] dacă Statele Unite au fost clasificate ca aparținând modelului liberal al bunăstării cu un sistem de protecție socială slab dezvoltat, nu înseamnă că și investiția în capitalul uman este la fel de redusă”¹⁸.

Prin urmare, atunci când comparăm statele bunăstării, trebuie să luăm în calcul nu doar cheltuielile sociale, ci și investițiile în educație, directe și indirecte (de exemplu, scutiri / diminuări de taxe sau oferirea de împrumuturi pentru studii universitare în condiții mai avantajoase comparativ cu împrumuturile pentru cumpărarea de bunuri).

Transformarea învățământului superior într-un învățământ de masă a reasezat rolul universității văzută până atunci mai degrabă ca fiind așezată într-un turn de fildeș, departe de comunitate sau de publicul larg. Schimbarea a fost întâmpinată cu rezistență, chiar cu atitudine critică. Burton Clark și Martin Trow, citați de Allison L. Hurst¹⁹, consideră că accesul studenților din clasa muncitoare la învățământul superior după cel de-al Doilea Război Mondial a dus la declinul intelectualismului. O decizie a guvernului SUA din 1944 (GI Bill) de a oferi cursuri gratuite și sprijin financiar pentru subzistență sau cărți veteranilor de război a fost primită de unii membri ai mediului universitar cu reticență. De exemplu, președintele Universității din Chicago Robert Hutchins a afirmat că adevăratele universități vor fi transformate în jungle educaționale pentru pierde-vară (*educational hobo jungles*)²⁰.

O perspectivă diferită, am putea spune opusă, este cea dezvoltată de Boyer²¹, care afirmă că universitățile ar trebui să joace un rol activ în abordarea probleme-

15 T.H. Marshall, *Citizenship and Social Class, and Other Essays* (Cambridge: Cambridge University Press, 1950), 8.

16 William Beveridge, *Full Employment in a Free Society* (Londra: George Allen & Unwin Ltd., 1960), 17.

17 John Hudson și Stefan Kühner, „Towards productive welfare? A comparative analysis of 23 OECD countries”, *Journal of European Social Policy*, 19 (2009). John Hudson și Stefan Kühner, „Analyzing the Productive and Protective Dimensions of Welfare: Looking Beyond the OECD”, *Social Policy & Administration*, 46 (2012).

18 John Hudson și Stefan Kühner, „Towards productive”, 36.

19 Alison L. Hurst, „Student types as reflection of class habitus: An application of Bourdieu's scholastic fallacy”, *Theory and Research in Education*, 11 (2013), 44.

20 Alison L. Hurst, „Student types”, 44.

21 Ernest L. Boyer, „The Scholarship of Engagement”, *Journal of Public Service & Outreach*, 1 (1996).

lor sociale, cum ar fi sărăcia și inegalitatea. Prin urmare, universitatea nu trebuie să-și restrângă activitatea la nivelul dobândirii și diseminării cunoașterii, ci trebuie, de asemenea, să se implice în rezolvarea problemelor comunității, inclusiv prin intermediul unor abordări interdisciplinare. Boyer susține explicit ca instituțiile de învățământ superior să se implice în găsirea de soluții la problemele concrete cu care se confruntă societatea: „lumea academică trebuie să devină un partener mai viguros în căutarea de răspunsuri la cele mai presante probleme sociale, civice, economice și moale”²².

Putem considera că investiția în învățământul superior și dezvoltarea relației dintre universitate și comunitate reprezintă nu numai un mijloc pentru creșterea economică a unei comunități, ci și componente ale unui „stat al bunăstării productiv”, care prin investiția în resursele umane diminuează riscul sărăciei și al excluziunii sociale.

4. Parteneriatul universitate – comunitate și rezistența la schimbare

Dezvoltarea relației dintre universitatea și comunitate este un deziderat care poate întâmpina obstacole din partea membrilor universității sau ai altor stakeholder-i. Concluziile unui studiu realizat în Africa de Sud susțin nevoia unor schimbări semnificative la nivelul valorilor și atitudinilor din instituțiile de învățământ superior²³ (Brown-Luthango, 2012). În consecință, autoarea studiului propune unele soluții pentru schimbarea în sensul unei mai active și eficiente relații între universitate și comunitate. În primul rând, este nevoie de o dezbatere transparentă cu privire la barierele care se opun acestei relații, cum ar fi: cultura instituțională, sistemul de recompense, diseminarea rezultatelor cercetării sau resursele alocate. În al doilea rând, este nevoie de construirea acestor relații, prin stabilirea clară a obiectivelor, costurilor, riscurilor și rezultatelor. În ultimul rând, partenerii comunitari trebuie implicați în cercetare, iar nevoile lor trebuie să fie la fel de importante ca cele ale universității.

Un studiu realizat în Marea Britanie scoate în evidență barierele față de relația universitate-comunitate, în contextul în care funcțiile tradiționale ale universității (predare și cercetare) au fost reevaluate în direcția unei responsabilități „publice” către societate²⁴. Autorii susțin că există atât bariere istorice cât și care țin de reglementarea unei astfel de relații: agenda cercetării și curriculumul facultăților urmează cursul tradițional, recompensele interne stimulează publicarea de lucrări științifice și predarea, iar universitatea nu are cultură antreprenorială.

Angie Hart et al.²⁵ realizează un studiu de caz pe Universitatea Brighton din Marea Britanie analizând rolul biroului de relații cu publicul (*helpdesk*). Acesta este o modalitate prin care se poate realiza o legătură caldă între universitate și comunitatea locală sau diverse instituții care doresc să afle informații despre posibilitatea realizării unor cercetări sau a altor oportunități de colaborare. În analiza barierele dintre universitate și comunitate, autorii afirmă că aceste birouri de relații cu publicul au un rol crucial atât în relația cu publicul intern (din universita-

22 Ernest L. Boyer, „The Scholarship”, 13.

23 Mercy Brown-Luthango, „Community-university engagement: the Philippi CityLab in Cape Town and the challenge of collaboration across boundaries”, *Higher Education*, 65 (2012).

24 Ben Jongbloed, Jurgen Enders și Carlo Salerno, „Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda”, *Higher Education*, 56 (2008).

25 Angie Hart, Simon Northmore, Chloe Gerhardt și Polly Rodriguez, „Developing Access between Universities and Local Community Groups: A University Helpdesk in Action”, *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 13 (2009).

te) cât și extern²⁶. Efectele pozitive ale acestui birou de relații cu publicul constau în construirea încrederii, creșterea implicării, a nivelului de preocupare cu privire la relația universitate-comunitate, a resurselor și nu în ultimul rând a susținerii partenerilor din comunitate. Fără a avea pretenția că biroul de relații cu publicul a rezolvat toate problemele legate de relația universitate-comunitate, autorii susțin că acesta are rolul strategic de a dinamiza relația instituției de învățământ superior cu publicul extern.

Universitățile din Suedia au fost folosite de guvernul național încă de la începutul anilor 1960 ca instrumente în politica regională²⁷. Totuși la început relația dintre universitate și comunitate s-a dovedit a fi caracterizată prin lipsa de implicare din partea instituțiilor de învățământ superior. Globalizarea, apariția economiei cunoașterii și schimbările legislative în ceea ce privește învățământul universitar (inclusiv în planul finanțării) au pus presiune și au crescut motivația în direcția implicării universităților în dezvoltarea regională. Mai mult, încurajarea politicilor regionale prin politicile structurale ale UE a dus la trecerea de la rolul pasiv la rolul activ. Abordarea pasivă a constat în folosirea de către guvern a universității ca instrument în politicile regionale. Făcând accesibile universitățile din punct de vedere geografic (prin înființarea a 14 universități pe cuprinsul țării), mulți tineri (în special din familiile mai sărace) au putut urma cursurile unei facultăți. Pe de altă parte, piața muncii s-a putut bucura de resurse umane înalt calificate, fapt ce a putut permite dezvoltarea de noi afaceri și crearea de noi locuri de muncă. În ceea ce privește abordarea activă, încă din anul 1977, în legea învățământului a fost introdusă a Treia Misiune a universității (pe lângă predare și cercetare), aceea de a coopera cu comunitatea²⁸. Prin urmare, la dimensiunea națională și intențională, universitățile din Suedia au dobândit o dimensiune națională. În ceea ce privește avantajele unei astfel de colaborări, autorul subliniază (așa se întâmplă în SUA) că există un beneficiu reciproc al acestei strânse cooperări²⁹. Regiunile au nevoie de universități pentru a fi mai competitive pe piață, iar mediul academic are acces la fonduri, atrage forță de muncă înalt calificată în regiune și are posibilitatea de a crea și dezvolta noi tehnologii.

Putem conchide că parteneriatul între universitate și comunitate este un deziderat greu de realizat, necesită o abordare structurală și luarea în considerare a tuturor factorilor care au legături cu stakeholder-ii. Așa cum afirmă și Roni Strier³⁰, succesul parteneriatelor dintre universități și comunități depinde de trăsăturile naționale, care dau acestora specific local și implicit unicitate.

Concluzii

Nevoia reciprocă de colaborare între universitate și comunitate a început să se manifeste mai intens la mijlocul anilor 1980 când au avut loc schimbări în economia globală, a crescut competitivitatea la nivel regional și importanța cunoașterii în furnizarea de produse și servicii³¹. În fața limitărilor bugetare, conducătorii

26 Angie Hart, Simon Northmore, Chloe Gerhardt și Polly Rodriguez, „Developing Access”, 52-53.

27 Christine Hudson, „Regional development partnerships in Sweden: a way for higher education institutions to develop their role in the processes of regional governance?”, *Higher Education*, 51 (2006).

28 Christine Hudson, „Regional development”, 394.

29 Christine Hudson, „Regional development”, 407.

30 Roni Strier, „The construction of university-community partnerships: entangled perspectives”, *Higher Education* 62 (2011), 15.

31 Harvey A. Goldstein și Catherine S. Renault, „Contributions of Universities to Regional Economic Development: A Quasi-experimental Approach”, *Regional Studies*, 38 (2004).

universităților au trebuit să accepte obiective economice la misiunea tradițională de a transmite cunoașterea noilor generații. De asemenea, dincolo de presiunile economice, de așteptările din partea angajatorilor, a instituțiilor administrative sau a organizațiilor nonguvernamentale, universitățile trebuie să relaționeze cu comunitatea în virtutea respectării politicilor UE. Prin urmare, există presiuni atât de jos în sus cât și de sus în jos ca universitățile românești să acorde importanță ridicată relației cu comunitatea. Cu toate acestea, parteneriatul universităților cu instituțiile economice, cu organizațiile nonguvernamentale, cu autoritățile publice centrale și mai ales locale, implicarea în problemele sociale ale comunității sau promovarea valorilor democratice și a cetățeniei active sunt activități față de care instituțiile de învățământ superior pot avea anumite rețineri. Rezistența universităților față de lărgirea rolului lor de la cel de predare și cercetare la cel de implicare în dezvoltarea comunității poate fi depășită prin conștientizarea avantajelor și a faptului că acest lucru nu reprezintă un risc de diminuare a statutului lor de instituții academice de înalt nivel.

BIBLIOGRAFIE

Cărți:

BEVERIDGE, William, *Full Employment in a Free Society*, Londra, George Allen & Unwin Ltd., 1960.

CONSTANTIN, Daniela Luminița, *Elemente fundamentale de economie regională*, București, Editura ASE, 2004.

MARSHALL, T.H. *Citizenship and Social Class, and Other Essays*, Cambridge, Cambridge University Press, 1950.

Articole:

BOYER, Ernest L., „The Scholarship of Engagement”, *Journal of Public Service & Outreach*, vol. 1, nr. 1, 1996, 11-20.

BROWN-LUTHANGO, Mercy, „Community-university engagement: the Philippi CityLab in Cape Town and the challenge of collaboration across boundaries”, *Higher Education*, vol. 65, nr. 3, 2012, 309-324.

GOLDSTEIN, Harvey A. și RENAULT, Catherine S., „Contributions of Universities to Regional Economic Development: A Quasi-experimental Approach”, *Regional Studies*, vol. 38, nr. 7, 2004, 733-746.

HART, Angie, NORTHMORE, Simon, GERHARDT, Chloe și RODRIGUEZ, Polly, „Developing Access between Universities and Local Community Groups: A University Helpdesk in Action”, *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, vol. 13, nr. 3, 2009, 45-59.

HUDSON, Christine, „Regional development partnerships in Sweden: a way for higher education institutions to develop their role in the processes of regional governance?”, *Higher Education*, vol. 51, nr. 3, 2006, 387-410.

HUDSON, John și KÜHNER, Stefan, „Towards productive welfare? A comparative analysis of 23 OECD countries”, *Journal of European Social Policy*, vol. 19, nr. 1, 2009, 34-46.

HUDSON, John și KÜHNER, Stefan, „Analyzing the Productive and Protective Dimensions of Welfare: Looking Beyond the OECD”, *Social Policy & Administration*, vol. 46, nr. 1, 2012, 35-60.

HURST, Alison L., „Student types as reflection of class habitus: An application of Bourdieu's scholastic fallacy”, *Theory and Research in Education*, vol. 11, nr. 1, 2013, 43-61.

ISAKSEN, Arne și KARLSEN, James, „Different Modes of Innovation and the Challenge of Connecting Universities and Industry: Case Studies of Two Regional Industries in Norway”,

European Planning Studies, vol. 18, nr. 12 2010, 1993-2008.

JONGBLOED, Ben, ENDERS, Jurgen și SALERNO, Carlo, „Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda”, *Higher Education*, vol. 56, nr. 3, 2008, 303-324.

KEARNEY, Judith, WOOD, Lesley și ZUBER-SKERRITT, Ortrun, „Community–University Partnerships. Using Participatory Action Learning and Action Research (PALAR)”, *International Journal of Community Research and Engagement*, vol. 6, 2013, 113-130.

LEONG, Jack Hang Tat, „Community Engagement – Building Bridges between University and Community by Academic Libraries in the 21st Century”, *Libri*, vol. 63, nr. 3, 2013, 309-324, 220-331.

MILEWICZ, Chad, MUJUMDAR, Sudesh și KHAYUM, Mohammed, „A qualitative examination of university «engagement» through the lens of business executives”, *The Online Journal of New Horizons in Education*, vol. 2, nr. 3, 2010, 1-6.

ȘERBĂNICĂ, Cristina. „A Cause and Effect Analysis of University – Business Cooperation for Regional Innovation in Romania”, *Theoretical and Applied Economics*, vol. XVIII, nr. 10, 2011, 29-44.

STRIER, Roni, „The construction of university-community partnerships: entangled perspectives”, *Higher Education*, vol. 62, nr. 1, 2011, 81-97.

Resurse online:

Commission of the European Communities, *Communication from the Commission. The role of the universities in the European of knowledge* (2003), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0058&from=EN>, accesat 15.05.2015.

Consiliul Uniunii Europene, *Concluziile Consiliului din 12 mai 2009 privind un cadru strategic pentru cooperarea europeană în domeniul educației și formării profesionale („ET 2020”)*. (2009), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN), accesat 15.05.2015.

European Commission, *Observatory of European SMEs*. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/analysis/doc/execsum_2002_en.pdf, accesat 15.05. 2015.

Driscoll, Amy, „Carnegie’s community-engagement classification: Intentions and insights”, Palo Alto, CA: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, 2008. <http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/article-driscoll.pdf>, accesat 15.05.2015

Tödtling, Franz, „The role of universities in Innovation systems and regional economies”, *Expert meeting on the future of academic research*, 2006, <http://www.oecd.org/innovation/research/37592074.pdf>, accesat 15.05.2015.

Politica socială – catalizator al transformării Uniunii Europene într-o societate bine ordonată

■ ADELIN DUMITRU

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

In this paper I hold that the European social policy is an incentive for the qualitative leap of the European Union towards a well-ordered society, characterized by an overlapping consensus. I will follow Rawls' account of these concepts, as they have been put forward in his Theory of Justice and in his subsequent works. I hold that not only this is what should happen, but also that the actual trends deem this scenario plausible and viable (correspondingly, I hold that European Union's becoming a well-ordered society is desirable and that its social policy is what deems the transition feasible).

Keywords

European Social Fund; European social policy; Overlapping consensus; Welfare State; Well-ordered society

I. Introducere

Conform anumitor teorii asupra naturii statului modern, acesta s-a consolidat în urma unor momente de ruptură („critical junctures”), precum consolidarea statală inițială, dezvoltarea capitalismului, emergența naționalismului, dezvoltarea politicilor sociale¹. Aceste transformări succesive au dus la întărirea statului, în sensul în care ceea ce a rezultat a fost suprapunerea granițelor economice, politico-administrative, militare și culturale². Acestui set de evenimente pare însă a-i fi urmat ceea ce ar putea constitui debutul disoluției sale, și anume Europeanizarea. Prin Europeanizare înțeleg pe parcursul acestei lucrări „procesul în continuă desfășurare și mutual constitutiv de schimbare, legând nivelul național și cel european, surprinzând interdependența în creștere dintre cele două”³. În această lucrare îmi propun

1 Stefano Bartolini, „A comparative Political Approach to the EU formation”, Working Paper for the Centre of European Studies, University of Oslo, 2006, 3-4

2 Stefano Bartolini, *Restructuring Europe. Centre formation, system building and political structuring between the nation state and the European Union* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 22

3 Dan Marek and Michael Baun, *The New Member States and the European Union. Foreign Policy and Europeanization* (London: Routledge, 2013), 5-6

să urmăresc evoluția politicii sociale a ceea ce astăzi cunoaștem drept Uniunea Europeană, încercând să stabilesc dacă tendințele actuale ar putea, printr-o eventuală dependență de cale, fără a exclude potențiale consecințe nebănuite ale socializării, să ducă la „o societate bine ordonată”, în înțelesul pe care Rawls l-a atribuit acestui concept și pe care îl voi trata pe îndelete în secțiunea următoare. Așa cum am menționat anterior, *ab initio* politica socială a fost un atribut exclusiv al statului național. Acesta s-a transformat treptat într-un *welfare state* fie sub presiunile aduse de dezvoltarea capitalismului, fie de nevoia elitelor de a se legitima⁴. La finele secolului XX, statul bunăstării s-a aflat la confluența a două forțe opuse: una centripetă, marcând pericolul imploziei (așa-numita criză a statului bunăstării⁵) și una centrifugă, herald al disoluției multidimensionale a statului-național (europenizarea). Implicațiile europeanizării în domeniul politicilor sociale sunt multifacetate: statele membre își pierd într-o măsură mai mică sau mai mare monopolul deciziilor asupra cui poate primi beneficii sociale, de asemenea nu mai pot limita accesul cetățenilor la jurisdicții externe (astfel reducându-se suprapunerea granițelor, considerată o *conditio sine qua non* a statului națiune). Nu în ultimul rând, statele nu mai pot preveni existența altor sisteme de beneficii sociale („străine”) pe teritoriul lor⁶.

Schimbări substanțiale, așadar, par a fi însoțit, în mod neprevăzut, integrarea europeană. Semnificativă mi se pare a fi întrebarea dacă lucrurile evoluează spre o societate bine ordonată – miza constând în aceea că, o astfel de societate ar fi una care să încorporeze principiile dreptății ca echitate, cu o concepție publică despre dreptate, Rawls considerând-o îndeobște compatibilă cu o democrație constituțională.⁷ Mult-discutatul „deficit democratic” al Uniunii Europene și refuzul cetățenilor danezi și francezi de a permite Uniunii Europene să facă un salt calitativ, prin votul negativ la referendumul privind adoptarea Tratatului Constituțional, par a transmite că Uniunea Europeană este departe de a fi o astfel de democrație constituțională; totuși, să nu uităm că Tratatul de la Lisabona este considerat a fi „o constituție fără nume”⁸. O întrebare persistă: ar putea politica socială să re-legitimeze Uniunea Europeană în ochii cetățenilor ei? După așa-numitul *Maastricht blues*, când cetățenii au conștientizat că statutul de membru incumbă și costuri, nu doar beneficii⁹, urmează astăzi decepția provocată de rezultatele alegerilor pentru Parlamentul European. Transformarea Uniunii Europene într-o societate bine ordonată e susceptibilă, în opinia mea, să rezolve această mefiență cu care cetățenii tratează proiectul european – dacă transformarea e viabilă, singurul mod în care s-ar putea produce ar fi, consider, prin politica socială. Manners, afirmând că Uniunea Europeană este o „putere normativă”, promovând o serie de principii cu aplicabilitate universală, considera solidaritatea socială ca fiind unul dintre principiile normative constitutive ale acestui eșafodaj unic.¹⁰ În condițiile în care efectele crizei financiare mondiale continuă să se resimtă, la având în veder discuțiile despre un

4 Bartolini, *Restructuring Europe*, 104

5 Vezi de exemplu Nancy Fraser, „After the family wage: gender equity and the welfare state”, *Political Theory* 22, no.4 (1994): 591-618

6 Aceste considerații se regăsesc în: Bartolini, *Restructuring Europe*, 239-240.

7 John Rawls, „Justice as fairness: political not metaphysical”, *Philosophy&Public Affairs* 14, no.3 (1985): 223

8 Francisco Aldecoa Luzarraga și Mercedes Guinea Llorente, *Europa Viitorului. Tratatul de la Lisabona*, traducere de Iordan Gheorghe Bărbulescu (Iași: Polirom, 2011), 248

9 Bernhard Wessels, „Trust in Political institutions”, în Jacques Thomassen (editor), *The Legitimacy of the European Union after Enlargement* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 166

10 Ian Manners, „The normative ethics of the European Union”, *International Affairs* 84, no.1 (2008): 46

posibil „Grexit”, i.e. ieșirea Greciei din zona euro¹¹, ascensiunea partidelor de extre-mă dreapta în redute ale democrației precum Franța¹², conștientizarea solidarității europene ar juca un rol deosebit de important în schimbarea opiniei publice. În acest articol îmi propun să demonstrez că Uniunea Europeană poate constitui o so-cietate bine ordonată. Cu toate că acest lucru nu poate rezolva problemele legate de slabă guvernanță și de politici economice nesăbuite, ar putea pune presiuni asu-pra liderilor europeni pentru a-i determina să găsească soluții viabile.

II. Cadrul conceptual. Reflecții asupra societății bine ordonate

Dacă alăturăm concepte precum un „simț al apartenenței” și „construirea consensului” la nivel european, observăm că ceea ce caracterizează entitatea *sui generis* ce este Uniunea Europeană este pluralismul – asemănându-se în această privință cu orice regim democratic, în care oameni cu o multitudine de concepții despre ce înseamnă binele conviețuiesc¹³. Ori, tocmai pe acest lucru se bazează și concepția lui Rawls asupra unei societăți bine ordonate. În primul rând, pentru Rawls, dreptatea este prioritară binelui¹⁴ – plecând de la asumția că o concepție despre dreptate adecvată este cea care se potrivește judecăților sale în echilibru reflectiv, i.e. o stare în care o persoană cântărește diverse concepții despre bine și hotărăște care e cea mai adecvată convingerilor sale¹⁵. O societate bine ordonată este una care avansează binele membrilor ei, fiind bazată pe o concepție publică despre dreptate¹⁶, instituțiile de bază ale societății satisfăcând principiile dreptății. Într-o societate bine ordonată, instituțiile sunt stabile. Aparent, această condiție nu pare a fi îndeplinită de către instituțiile Uniunii Europene. Această impresie însă ar însemna să ne bazăm pe o interpretare riguroasă, deoarece Rawls distinge între mo-dul în care funcționează o instituție (maximele și strategiile acesteia) și regulile con-stitutive ale acesteia (stabilindu-i drepturile și datoriile)¹⁷. În primul sens, instituțiile Uniunii Europene s-au dovedit a fi destul de stabile – cu toate că de-a lungul tim-pului funcțiile acestora au variat, restructurări majore nu au avut loc decât cu pri-lejul ratificărilor tratatelor (excepții fiind restructurarea Parlamentului European în 1979 și creșterea graduală a competențelor Curții de Justiție a Uniunii Europene).

Pentru Rawls, scopul unei uniuni sociale ar trebui să fie acela de a asigura o distribuție echitabilă a bunurilor primare – condiții sociale și mijloace necesare

11 Deși Grexit-ul nu mai este considerată de nici o parte implicată o soluție viabilă, anumiți specialiști consideră că acest eveniment intempestiv s-ar putea produce prin accident. Mai exact, dacă Banca Centrală Europeană va refuza să plătească în continuare pentru *bailout*-ul băncilor grecești, singura soluție ar fi ca Grecia să se întoarcă la o monedă națională, ceea ce ar însemna efectiv ieșirea din zona euro. Pentru o analiză completă, ce ar constitui o digresiune nenecesară aici, vezi <http://www.wsj.com/articles/grexit-could-happen-by-accident-1421012401>

12 Frontul Național a obținut 28% din voturile totale în alegerile regionale din Franța în luna Decembrie 2015 <http://www.nytimes.com/2015/12/08/world/europe/marine-le-pen-and-national-front-get-a-boost-in-french-regional-elections.html>

13 Kalypsa Nikolaidis and Janie Pelabay, „One Union, One Story? In Praise of Europe’s Narrative Diversity”, în . David Phinnemore and Alex Warleigh-Lack (editori) *Reflections on European Integration. 50 years of the Treaty of Rome* (London: Palgrave Macmillan, 2009), 177

14 John Rawls, *A theory of Justice* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971), 31: „Conceptul dreptului e prioritar celui al binelui. Un sistem social echitabil definește până unde își pot dezvolta indivizii scopurile, și oferă un cadru în care drepturile și oportunitățile pot fi urmărite”, 31

15 Rawls, *A theory of Justice*, 48

16 Rawls, *A theory of Justice*, 453. Pentru necesitatea publicității, derivată din kantianismul rawlsian, vezi Rawls, *A Theory of Justice*, 133

17 Rawls, *A Theory of Justice*, 56

pentru ca cetățenii să își dezvolte și exercite cele două puteri morale, capacitatea de a avea o concepție despre bine și capacitatea de a avea un simț al dreptății.¹⁸ Bunurile primare sunt necesare, conform lui Rawls, oricărui membru al societății, independent de concepția lor despre bine. În ultima formulare propusă de Rawls, acestea sunt drepturi și libertăți, oportunități, poziții de autoritate și responsabilități, venituri și bazele sociale ale respectului de sine (acele aspecte ale instituțiilor din structura de bază care sunt esențiale pentru ca cetățenii să își dezvolte un simț de mulțumire de sine care să le faciliteze urmărirea proiectelor personale).¹⁹ Trebuie menționat că Rawls consideră că o societate bine ordonată este în sine „o formă de uniune socială” mai cuprinzătoare, de fapt „o uniune socială de uniuni sociale”, ambele având caracteristici similare. Dintre acestea, menționez că *telos*-ul cetățenilor ce se regăsesc într-o astfel de societate constă în îndeplinirea obiectivelor instituțiilor juste, și aceste forme instituționale sunt apreciate pentru valoarea lor instrinsecă²⁰. Într-o astfel de societate, „fiecare persoană înțelege că aranjamentul este purtat pe mai multe generații, și toți au intenția să adere la principiile aceluși aranjament...Planul de viață al fiecărei persoane este ajustat la planurile altora de către principii mutual acceptate”²¹. Un aspect definitoriu al societății bine ordonate constă în existența *de facto* și în cele din urmă *de jure* a unui „consens cuprinzător” (*overlapping consensus*). Astfel, pluralitatea concepțiilor despre bine trebuie să dea naștere printr-un proces dialectic unei sinteze în forma unui consens „care să includă toate doctrinele filozofice și religioase susceptibile să persiste și să câștige aderenți într-o democrație constituțională mai mult sau mai puțin dreaptă”²². Conform considerațiilor ulterioare ale lui Rawls asupra societății bine ordonate, aceasta nu trebuie să fie o „creație originală”, ci doar să „articuleze idei și principii familiare și intuitive” într-o formă care să corespundă principiilor dreptății²³. Având un scop practic, pentru a reuși să susțină adevărată liberă a persoanelor la eșafodajul său instituțional, trebuie să evite chestiunile ce pot naște conflicte ireconciliabile²⁴. Membrii unei societăți bine ordonate sunt îndreptățiți să ceară sprijinul instituțiilor existente pentru a își putea îndeplini interesele de ordin superior.²⁵ Societatea bine ordonată nu este monolitică – există o multitudine de interese, preferințe ce însă devin din ce în ce mai interdependente – diviziunea ei nu înseamnă că membrii nu pot obține înțelegerea asupra principiilor ce îi reglementează instituțiile de bază, nu înseamnă că nu poate exista un consens public cu privire la chestiunile de justiție socială și politică.²⁶ Neavând fundamente metafizice, principile trebuie să fie ranforsate de către cetățeni: „înțelegerea în ceea ce privește judecățile asupra ceea ce e drept derivă nu din recunoașterea unei ordini morale a priorice și independente, ci din adoptarea aceleași perspective sociale”²⁷. Astfel, ceea ce o societate bine ordonată, ce ilustrează dreptatea ca echitate, realizează, este construirea unui consens cuprinzător – ideile intuitive comune sunt încorporate într-un eșafodaj instituțional și constituie baza unui regim constituțional²⁸. Important

18 John Rawls, *Justice as fairness. A restatement* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2001), 18-19

19 John Rawls, *Justice as fairness. A restatement*, 58-9

20 Rawls, *A Theory of Justice*, 527

21 Rawls, *A Theory of Justice*, 528

22 John Rawls „Justice as fairness: political not metaphysical”, *Philosophy&Public Affairs* 14, no.3 (1985): 225-226

23 Rawls „Justice as fairness: political not metaphysical”, 229

24 Rawls „Justice as fairness: political not metaphysical”, 230

25 John Rawls, „Kantian constructivism in moral theory”, *The Journal of Philosophy* 77, no. 9 (1980): 521

26 Rawls, „Kantian constructivism in moral theory”, 540

27 Rawls, „Kantian constructivism in moral theory”, 571

28 Rawls „Justice as fairness: political not metaphysical”, 246-247

de menționat este aici condiția rezonabilității. Aceasta se regăsește, pe de o parte, în principiul liberal al legitimității, pe de alta în idealul rațiunii publice. Principiul liberal al legitimității susține că puterea politică este justificată în ochii cetățenilor doar dacă se întemeiază pe principii și idei acceptabile tuturor cetățenilor rezonabili. Idealul rațiunii publice se regăsește la nivel individual, constând în aceea că cetățenii resimt o datorie civică de a nu acționa politic în moduri care ar încălca testul acceptabilității de către persoane rezonabile a politicilor adoptate.²⁹

III. Spre o societate bine ordonată

Definiția politicii sociale pe care o voi operaționaliza în această secțiune este următoarea: Sub denumirea politică socială regăsim:

„acțiuni care cad sub incidența așa-numitei dimensiuni sociale a integrării europene, adică, orice act săvârșit în cadrul capitolului politicii sociale a Tratatului Comunității Europene, politicile destinate facilitării deplasării muncitorilor și, nu în ultimul rând, acțiunile menite să armonizeze variatele standarde de muncă ale statelor membre.”³⁰

Privită astfel, politica socială europeană prezintă o evoluție constantă, de la a fi circumstanțială în primii ani ai comunităților europene la efectele produse de integrarea piețelor, ce se înscriu în categoria erodării „autonomiei și suveranității statelor sociale naționale, situându-le tot mai mult într-o rețea multistratificată de politici publice europenizate³¹. În această secțiune, voi oferi unele argumente pro ipotezei conform căreia integrarea europeană în domeniul social ar duce spre o societate bine ordonată, urmând ca în următoarea să aduc contra-argumente. Demersul nu va fi unul istoric, ci doar voi puncta anumite aspecte relevante.

Am arătat mai sus cum concepția publică despre dreptate se obține prin negociere și compromis, în urma unui echilibru reflectiv – dacă în ceea ce privește echilibrul reflectiv nu pot apela decât la o asumție că ar fi existat, cel puțin în urma demersurilor întreprinse de Spaak în urma Conferinței de la Messina – în privința unui consens minimal poate fi vorba și atunci când ne uităm la originile politicii sociale. Ce s-a obținut prin adoptarea Tratatului Comunității Economice Europene (TCEE) a fost o sinteză a unui proces dialectic între statele membre ce pledau pentru o concepție neoliberală (Germania), în timp ce altele optau pentru armonizare cu o perspectivă acordată costurilor sociale și de muncă. Italia a argumentat de pildă că deschiderea granițelor din punct de vedere economic ar putea fi pernicioasă pentru sudul deja dezavantajat. Într-un final, un compromis a fost găsit, ce nu a dus la o armonizare a politicilor sociale.³² Filozofia dominantă a tratatului era că bunăstarea urma să provină din creșterea economică asociată unei piețe libere, cu un număr redus de concesii, precum plata egală pentru ambele sexe (articolul 119) sau formarea unui Fond Social European (articolele 123-128), urmând ca și Comisia să promoveze cooperarea, în domenii precum condițiile de lucru, securitatea socială, prevenirea accidentelor la locul de muncă, dreptul de asociere, contractul colectiv

29 Această interpretare îi aparține lui David Estlund, „The insularity of the reasonable: why political liberalism must admit the truth”, *Ethics* 108, no.2 (1998): 254

30 Gerda Falkner, „The EU’s Social Dimension” în Michelle Cini și Nieves Perez-Solorzano Borragan (editori), *European Union Politics* (Oxford University Press, 2010), 276

31 Stephan Leibfried, „Politica socială: În seama judecătorilor și a pieței?”, în Hellen Wallace, Mark Pollack și Alasdair Young (editori), *Elaborarea politicilor în Uniunea Europeană* (București: Institutul European din România, 2011), 216

32 Gerda Falkner, *EU social policy in the 1990s. Towards a corporatist policy community* (London: Routledge, 1998), 56-57

de muncă. Intervenția în domeniul social era legitimată doar dacă ar fi contribuit la integrarea piețelor, și în urma unui vot pozitiv unanim al Consiliului- Falkner considerând că necesitatea unanimității a dus la o capcană a deciziilor comune („joint trap decision”)³³. Ieșirea din capcana deciziei comune a constituit-o Articolul 118a referitor la o minimă armonizare referitoare la siguranța și sănătatea muncitorilor. Evoluția Fondului Social European constituie, în opinia mea, o dovadă clară a existenței unui parcurs spre o societate bine ordonată – acesta ocupându-se de grupurile dezavantajate, de șomajul în rândul tinerilor, de promovarea egalității de gen pe piața muncii³⁴ – reprezentând așadar o ilustrare a principiului redresării Rawlsian (care este diferit de principiul inegalităților permise cu condiția îmbunătățirii celor mai puțin avantajati membri ai societății) – acesta constă în redresarea inegalităților nemeritate, societatea trebuind să acorde mai multă atenție celor plasați în poziții sociale mai puțin favorabile, pentru a rezolva „bias-ul contingențelor”³⁵ – o reitarea a practicilor legate de „activare”³⁶.

O societate bine ordonată necesită o concepție publică despre dreptate – aceasta trebuind să fie o sinteză a diverselor concepții despre bine existente la nivelul societății. Consider că dialogul social și introducerea și extinderea Metodei Deschise de Coordonare reprezintă pași importanți în această direcție. Astfel, de-a lungul timpului au existat trei metode de elaborare a politicilor sociale – drepturi legiferate (prin metoda comunitară), legiferarea prin contractul colectiv de muncă, metoda deschisă de coordonare³⁷. Cea din urmă presupune un proces de împărtășire a „bunelor practici” de la o societate europeană la alta, ceea ce ar putea favoriza, pe termen lung, apariția unei concepții publice despre dreptate datorită unui nivel informațional asemănător.

În evoluția metodelor de guvernare-guvernanta în politica socială, se poate remarca și o dependență de cale – înțelegă drept o structură ramificată, în care alegerea unei ramuri înseamnă îndeobște că drumul pe acea ramură este preferat, creându-se astfel un efect de inerție și de *lock-in*, *status quo*-ul perpetuându-se.³⁸ De exemplu, extinderea din 1973 către țări „cu tradiții foarte diferite de reglementare a ocupării forței de muncă și rapoarte patronat-sindicate față de cele șase state inițiale” – a dus la statutul special al Protocolului Social (care extindea votul cu majoritate calificată în domenii precum sănătatea și securitatea, condițiile de lucru și egalitatea la locul de muncă, față de care Marea Britanie a ales derogarea (*opt-out*) – cu toate că eventual, după Tratatul de la Amsterdam, a renunțat la derogare. Totuși, efectele derogării fuseseră puternice – instrumentele juridice neobligatorii au trebuit să intre în prim plan tocmai datorită limitărilor legate de poziția specială a Marii Britanii – exemple fiind declarația solemnă din 1989 intitulată Carta Socială, programele de acțiune socială, etc.³⁹ Astfel, evoluția spre dialogul social a fost condiționată de limitările aduse metodei comunitare. O altă potențială explicație provine din instituționalismul sociologic – Falkner adoptă această poziție atunci când arată cum majoritatea guvernelor europene (cu excepția Marii Britanii) au reconsiderat necesitatea unei legislații europene a muncii pe piața internă între

33 Falkner, *EU social policy in the 1990s*, 57-58.

34 Falkner, „The EU's Social Dimension”, 284

35 John Rawls, *A theory of Justice*, 100. De fapt, principiul redresării se referă și la rezolvarea inegalităților naturale și la îmbunătățirea condiției celor mai puțin talentați

36 Leibfried, „Politica socială: În seama judecătorilor și a pieței?”, 219

37 Martin Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, în Hellen Wallace, Mark Pollack și Alasdair Young (editori), *Elaborarea politicilor în Uniunea Europeană* (București: Institutul European din România, 2011), 242

38 Mark Pollack, „The new institutionalisms and European integration”, în Antje Wiener and Thomas Diez (editori), *European Integration* (Oxford: Oxford University Press, 2009), 127

39 Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, 244-245

Actul Unic European și Consiliul European de la Strasbourg, ținut la finalul anului 1986⁴⁰. De asemenea, un efect de *spillover* produs de activitatea intensivă și extensivă (în sensul că a luat măsuri atât semnificative calitativ cât și în număr tot mai mare) a Curții de Justiție europene a dus la o interpretare lărgită a familiei pe care un imigrant o putea aduce, de asemenea contribuind la egalizarea avantajelor sociale pentru muncitorii imigranți în raport cu cei naționali⁴¹. Evident, „activismul Curții Europene de Justiție poate genera resentimente”⁴² – dar, dacă ne gândim la rolul major pe care l-a avut CEJ în ceea ce privește libera circulație a serviciilor⁴³ – așa spune că rolul este mai degrabă pozitiv. Astfel, instituțiile nu doar au modificat „calculele strategice ale indivizilor” ci și preferințele lor de bază și identitatea proprie – nu pentru a maximiza eficiența, ci pentru a îmbunătăți legitimitatea socială⁴⁴ – Leibfried aprecia că politica socială a avut implicații profunde, „care remodelează limitele autonomiei naționale”⁴⁵.

A doua metodă de legiferare în domeniul politicii sociale (conform taxonomiei propuse de Rhodes) ilustrează, în opinia mea, un pas înainte spre societatea bine ordonată – dialogul social interprofesional, care „implică partenerii sociali europeni, angajatori și sindicate”⁴⁶ este exemplul perfect al căutării unui *overlapping consensus*. Mai mult, lansarea Strategiei Europene pentru Ocuparea Forței de Muncă în 1997, „o strategie pluridimensională de creare de locuri de muncă, bazată pe instrumentele juridice neobligatorii (soft-law) de evaluare între egali, analiză comparativă și convingere” a reprezentat o altă cărămidă în fundația societății bine ordonate. Metoda deschisă de coordonare, bazată pe deliberare, *peer review*, transferul de politici – reprezintă o alternativă viabilă la vechile metode rigide, reflectând căutarea unei concepții publice asupra celor mai bune practici. Deliberarea între actori raționali și rezonabili este centrală în teoria rawlsiană – Strategia europeană pentru ocuparea forței de muncă constituind tocmai un astfel de abordare deliberativă, „de căutare a consensului”⁴⁷. Am menționat și că societatea bine ordonată se bazează pe posibilitatea cetățenilor de a face solicitări pentru a îi ajuta în îndeplinirea intereselor de cel mai înalt ordin – noua prevedere a Tratatului de la Lisabona, inițiativa cetățenească, reprezintă, pe lângă un exemplu de guvernare multi-nivel, și o apropiere de această condiție rawlsiană. Mai mult, jurisprudența CEJ a străpuns granițele statului național, extinzând concurența în domeniul furnizării de servicii⁴⁸ și răspunzând nevoilor cetățenilor – cum ar fi, de exemplu, cazul *Laval*⁴⁹. Astfel, baza minimă necesară pentru a reconcilia pluralitatea intereselor e afirmată prin metoda deschisă de coordonare, ce a dus la armonizarea politicilor sociale naționale.⁵⁰

40 Falkner, *EU social policy in the 1990s*, 67

41 Falkner, *EU social policy in the 1990s*, 61

42 Leibfried, „Politica socială: În seama judecătorilor și a pieței?”, 237

43 Vezi cazurile *Kohll*, *Decker* prezentate în Leibfried, „Politica socială: În seama judecătorilor și a pieței?”, 231

44 Peter Hall and Rosemary Taylor, „Political Science and the three New Institutionalisms”, Paper presented by Peter Hall as a lecture during a MPIFG Scientific Advisory Board meeting, 15-16 in the printed version

45 Leibfried, „Politica socială: În seama judecătorilor și a pieței?”, 231

46 Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, 246

47 Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, 250

48 Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, 254

49 Prin care „acțiunea sindicatului suedez împotriva unei societăți letone care a construit o școală în Suedia având ca angajați muncitori letoni, care erau plătiți cu 40% mai puțin pe oră față de salariul câștigat local de muncitorii suedezi, a fost considerată ilegală în temeiul articolului 49 al TCE privind libertatea de a presta servicii”. Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare”, 255

50 Falkner, „The EU’s Social Dimension”, 285

IV. O perspectivă sceptică

Pe de altă parte, „istoricul politicii UE de ocupare a forței de muncă sugerează că substanța măsurilor de ocupare a forței de muncă va rămâne foarte contestată, iar funcționarea lor departe de a fi una lină”⁵¹. Există și potențiale contraargumente ce pot fi ridicate privitoare la posibilitatea transformării politicii sociale europene într-un catalizator al ascensiunii unei societăți bine ordonate. Acestea vin îndeobște pe filieră interguvernamentală, corelate cu asumții derivate din teoria alegerii raționale, varianta instituționalistă a acesteia în mod special. Voi discuta în această secțiune modul în care Wolfgang Streeck concepe evoluția politicii sociale, a tensiunilor inerente jocurilor de putere dintre statele naționale și instituțiile supranaționale europene⁵², cu un caveat referitor la faptul că nu voi aduce în discuție decât acele aspecte ce mai sunt valabile și astăzi, într-o măsură mai mică sau mai mare, după schimbările substanțiale aduse în urma ratificării tratatelor de la Amsterdam, Nisa și Lisabona.

Streeck, în tradiția lui Hoffmann, își propune să demonstreze că statul național nu e învechit – cel puțin nu în ceea ce privește politicile sociale. Pentru a înțelege adecvat politica socială la nivel european, trebuie să ne disociem de imaginea unui stat al bunăstării europene, direcție de cercetare care nu pare a fi capabilă să ofere o explicație potențială fundamentală⁵³. Respingând ceea ce numește „federalismul teleologic”⁵⁴, consideră că politica socială europeană va fi pentru totdeauna realizată la două niveluri – supranațional și național cu interacțiuni complexe între ele. Un stat european federal al bunăstării nu poate apărea, conform lui Streeck, dintr-o suită de motive: semnificativă mi se pare respingerea implicită a unei concepții publice despre dreptate, datorată conflictului ireconciliabil (să ne amintim că Rawls spunea că, deși indivizii dintr-o societate ordonată au interese concurente și diferite, acestea sunt în ultimă instanță complementare) dintre grupurile de interese europene. Această luptă pentru întâietate se reflectă în preferința grupurilor de interese ale angajatorilor pentru non-decizii, „ceea ce interguvernamentalismul este cel mai probabil să producă”⁵⁵. Nu doar că Uniunea Europeană nu se îndreaptă spre o „formă statală funcțional integrată și teritorial consolidată” dar devine o „colecție de aranjamente funcționale suprapuse pentru coordonare mutuală între statele participante”, acea Europă a „geometriilor variate”, unde un grup de state preferă să își urmărească scopul, în timp ce altele se pot menține deoparte (cazul derogării inițiale a Marii Britanii de la Protocolul Social). Aici se pare că Streeck s-a înșelat, deoarece considera că acțiunea acesteia va duce la un efect de hazard moral, în timp ce aceasta a renunțat la derogare în 1997. În plus, Carta Drepturilor Fundamentale a devenit o parte importantă a proiectului european în mileniul III) – ceea ce se mai cunoaște și drept cooperare consolidată. Oferind o perspectivă instituționalistă a alegerii raționale, măsurile sociale adoptate de Uniunea Europeană nu mai sunt pentru Streeck rezultatul unui efect de socializare, a unui echilibru reflectiv în care acțiunile sunt corelate cu preferințele actanților, în care

51 Rhodes, „Politica de ocupare a forței de muncă: Între eficacitate și experimentare, 257

52 Expunerea din această secțiune se bazează pe capitoul „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime?”, în Gary Marks, Fritz Scharpf, Philippe Schmitter and Wolfgang Streeck (editori), *Governance in the European Union* (London: Sage Publications, 1996), 64-95.

53 Împrumut acest concept de la Nozick, pentru că mi se pare a fi adecvat demersului întreprins de Streeck. Prin explicație potențială fundamentală, Nozick înțelege „o explicație care, dacă ar fi efectivă, ar cuprinde întregul domeniu luat în considerație”. Vezi Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie*, traducere de Mircea Dumitru (București: Humanitas, 1997), 49

54 Streeck, „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime”, 65. Ironia este că aici se aseamănă cu Rawls, prin aceea că respinge teleologia

55 Streeck, „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime”, 70

judcățile de valoare sunt mediate prin intermediul unui eșafodaj instituțional general acceptat și care reprezintă o concepție publică despre dreptate. Din contră, progresele realizate la nivelul politicii sociale europene derivă din interesele egoiste ale statelor membre, care fac tot posibilul pentru a își menține viabilitatea ca „entități formal suverane”. Un exemplu edificator și pertinent este acela al presiunilor Germaniei pentru o directivă care să oblige firmele dintr-un stat membru care își trimit angajații într-un alt stat să le plătească salarii raportate la cele locale, conform principiului teritorialității, cu scopul de a păstra sistemul de fixare al salariilor negociate colectiv din Germania.⁵⁶ Mai mult, eludând clivajul stânga-dreapta⁵⁷, Uniunea Europeană a trebuit să lege directivele din Programul de Acțiune Socială de alte concepte unanim acceptate – un exemplu a ceea ce Nickel numea „argumente de conectare”⁵⁸, adică, condiționarea implementării efective a unui drept acceptat de unul controversat (discuția era despre drepturile de generația a treia cele socio-economice) – e.g. de politici de non-discriminare, sănătate sau siguranță⁵⁹.

În cele din urmă, neconcepând că politicile se fac într-un mediu valoric, Streeck considera că „politica națională socială în contextul economic și instituțional european se poate muta spre două alternative”, i.e. dereglementarea și coaliții naționale, o re-reglementare post-social-democratică⁶⁰. Pe de altă parte, evoluția istorică nu i-a dat dreptate: consider că ascensiunea Metodei Deschise de Coordonare și coalițiile largite se potrivesc mult mai bine în ziua de astăzi legiferării în domeniul politicii sociale europene.

V. Concluzii

Conform Eurobarometrului din toamna anului 2013, principalele motive de îngrijorare pentru cetățeni erau prețurile în creștere (pentru 40% din respondenți), șomajul (20%) – sănătatea și asigurările sociale, pensiile fiind însă considerate într-o mai mică măsură amenințătoare decât nivelul taxelor, de pildă.⁶¹ Dintre inițiativele elaborate în cadrul Strategiei Europa 2020, cea mai favorizată a fost cea referitoare la sprijinul acordat săracilor și combaterea excluziunii sociale, precum și reintegrarea lor activă în societate – 81% dintre respondenți considerând-o importantă.⁶² Am oferit aceste date statistice pentru a reflecta trendurile nu doar la nivelul „elitelor” și a celui instituțional, ci și la nivelul opiniei publice, care în mare parte percepe problemele ce pot fi rezolvate prin potențarea eforturilor în cadrul politicii sociale ca urgente, dar și cu un potențial de a fi rezolvate. Din altă direcție, acțiunea sindicală sprijină Dialogul cu partenerii sociali, problemele legate de ocuparea forței de muncă și de piața muncii, libera circulație a lucrătorilor și politica migratorie, asociate cu preocupările privind sănătatea, securitatea socială și condițiile de viață⁶³.

Uniunea Europeană, în ciuda tuturor așteptărilor, pare a se îndrepta spre a deveni o formă de societate bine ordonată – dacă va reuși acest demers, rămâne de

56 Streeck, „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime”, 74

57 Acest argument este discutabil însă, dar îl prezint pentru a înțelege posibilele contraargumente ce se pot aduce ipotezei propuse.

58 Urmându-l pe Henry Shue: „linkage arguments”, vezi James Nickel, „A defense of Welfare Rights as Human Rights”, in Thomas Christiano and John Christman (editori), *Contemporary Debates in Political Philosophy* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2009), 441

59 Streeck, „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime”, 74

60 Streeck, „Neo-voluntarism: A new European Social Policy Regime”, 87

61 Standard Eurobarometer 80, Autumn 2013, 13, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm

62 Standard Eurobarometer 80, Autumn 2013, 31, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_en.htm

63 Dusan Sidjanski, *Viitorul Federalist al Europei*, traducere de Raluca Brad și Daniela Răpan (Iași: Polirom, 2010), 133

văzut. Am încercat pe parcursul acestei lucrări să aduc în discuție atât argumente pro, cât și contra acestei idei. Consider că argumentele pro sunt mai numeroase și mai pertinente în raport cu celelalte, dovedind existența unui „pluralism cultural cu un fundal de pluralism moral”⁶⁴. Conflictele potențiale privind strategia cea mai bună pentru realizarea obiectivelor politicii sociale nu trebuie să îngrijoreze – în pluralitatea perspectivelor asupra Uniunii Europene constă caracterul său democratic⁶⁵, pe nedrept acuzat de a lipsi. Un consens minimal, în sensul aceluia *overlapping consensus* este necesar la nivelul Uniunii Europene – care pare a deveni tot mai mult un „consens cuprinzător de consensuri cuprinzătoare” (*overlapping consensus of overlapping consensus*)⁶⁶. Arena politică europeană, încă în formare, nu poate decât beneficia de expresivitatea unor conflicte de perspectivă rezonabile⁶⁷. În spatele Uniunii Europene nu se află o singură cale posibilă – dar trendul actual, și evoluția politicii sociale, mă face să susțin ipoteza conform căreia o societate bine ordonată europeană este posibilă în viitorul apropiat.

Dacă teoriile sunt asemenea unor hărți⁶⁸, persoanele care le utilizează vor ajunge de multe ori la concluzii diferite. Aceasta se datorează într-o oarecare măsură și faptului că unele teorii par a se aplica unui anumit context, dar nu putem fi convinși că realitatea empirică pe care o studiem se aseamănă cu respectivul context.⁶⁹ Unii autori ar pretinde că asumțiile din teoria ideală nu se pot aplica contextelor non-ideale, fiind înaintate cu conștiința faptului că nu vor fi de folos în adoptarea politicilor publice.⁷⁰ Totuși, teoria ideală este importantă pentru că ne conferă posibilitatea de a ne clarifica principiile, soluții la probleme.⁷¹ Mecanismul echilibrului reflectiv rawlsian facilitează tocmai acest lucru. În ultimă instanță, Rawls considera că, până ce nu stabilim principiile teoriei ideale, teoriei non-ideale îi va lipsi un obiectiv. Nu ne vom putea da seama niciodată dacă suntem pe calea cea dreaptă, atât timp cât nu avem standarde ideale bine fixate.⁷² Simmons consideră că, uneori, chiar și cei ce nu sunt preocupați de probleme filozofice urmăresc anumite idealuri.⁷³ În cazul Uniunii Europene și a politicii sociale promovate de aceasta, am putea la fel de bine avea practicieni ce lucrează într-o paradigmă rawlsiană. Pot exista, bineînțeles, interpretări diferite, asupra politicii sociale europene. Dar, dacă există o șansă cât de mică pentru a ajunge la idealul unei societăți bine ordonate, consider că, în actualele condiții non-ideale, nu putem tinde spre acesta decât în creuzetul politicii sociale europene.⁷⁴

64 Kalypso Nikolaidis and Janie Pelabay, „One Union, One Story? In Praise of Europe’s Narrative Diversity”, în David Phinnemore and Alex Warleigh-Lack (editori), *Reflections on European Integration. 50 years of the Treaty of Rome* (London: Palgrave Macmillan, 2009), 179

65 Nikolaidis and Pelabay, „One Union, One Story?..”, 181

66 Nikolaidis and Pelabay, „One Union, One Story?..”, 187; 176

67 Nikolaidis and Pelabay, „One Union, One Story?..”, 192

68 David Schmidtz, *Elemente ale dreptății*, traducere de Tudor Glodeanu și Ionuț Sterpan (București: Humanitas, 2012), 42

69 David Schmidtz, *Elemente ale dreptății*, 42

70 Zofia Stemplowska, „What’s ideal about ideal theory”, *Social Theory and practice* 34, no.3 (2008): 319

71 Stemplowska, „What’s ideal about ideal theory”, 339

72 John Simmons, „Ideal and Non-ideal theory”, *Philosophy & Public Affairs* 38, no.1 (2010): 34

73 Simmons, „Ideal and Non-ideal theory”, 35

74 O complicație neprevăzută constă în șocul exogen al crizei imiganților ce a izbucnit la finalul lunii August 2015. Identificarea Uniunii Europene cu o putere normative poate fi falsificată, în funcție de cum vor reacționa unele state membre. Măsurile luate de guvernul maghiar, de exemplu, împotriva refugiaților ar putea falsifica teoria prezentată anterior. Totul va depinde însă de modul în care statele membre vor reuși să integreze refugiații în politica socială națională, mai întâi, și de cum instituțiile Uniunii Europene se vor asigura că imigranții nu sunt tratați discriminatoriu.

David Estlund sugerează că o teorie a dreptății ar putea să fie „aspirațională”, în sensul în care impune standarde care nu sunt atinse, dar ar putea fi atinse. Totuși, aceasta trebuie dublată de o teorie normativă concesivă, care suplimentează teoria aspirațională. Teoria concesivă ar trebui să conștientizeze într-o serie de compromisuri incrementale în fața realității empirice, în eventualitatea în care starea lumii se dovedește prea distanțată de asumpțiunile inițiale ale teoriei aspiraționale⁷⁵. Trebuie evitat însă să cădem în ceea ce el numește „realism mulțumit cu sine” (*complacent realism*)⁷⁶. Poate că este nevoie de o astfel de justificare teoretică pentru politica socială europeană, dacă vrem ca inevitabilele concesii făcute în fața realității empirice să fie cât mai neimportante pentru substanța politicii respective. În orice caz, consider că politica socială europeană, imperfectă cum este, poate fi cea mai rapidă cale de a ajunge la o societate bine ordonată. Chiar dacă această țintă nu va fi atinsă prea curând, sau niciodată, consider că persistă nevoia unei astfel de aspirații, care să acționeze ca o hartă morală și care să faciliteze evaluarea morală a stărilor lumii rezultate din politica socială europeană.

75 David Estlund, *Democratic Authority: a philosophical framework*, (Princeton: Princeton University Press), 267-8. Nu aceasta este variant susținută de Estlund, însă.

76 David Estlund, „Utopophobia”, *Philosophy & Public Affairs* 42, no. 2 (2014): 115

Campania negativă în dezbaterile prezidențiale televizate din România democratică

■ ROXANA MIRON

[University of Bucharest]

Abstract

This work aims to present the evolution of Romanian's elections presidential campaigns from 1990 to 2014, focusing on how the main candidates (the two arrived in the second round) used negative campaign techniques to build their visibility, their image of future President of the State. The analysis of their participation in final political debates on TV will be directed towards identifying those negative campaigning elements, negative aspects, disadvantages, minuses, weaknesses that each candidate attributes to his opponent. If sometimes the negative campaigning can be constructive, by amplifying the competitiveness between the candidates, more often it is responsible for guiding the electoral race to another level – that of the tabloid scandals, by invoking arguments that look ridiculous, inconsistent and irrelevant.

Keywords

negative campaign; political communication; political marketing; electoral manipulation; political debate

● Necesitatea de a comu-
● nica este o nevoie prio-
● ritară a speciei umane.

● Pornind de la premisa că individul este social prin natura sa, observăm că interacțiunea cu oamenii devine baza vieții sociale, fundamentul pentru dezvoltarea oricărei societăți. Ca principală formă de comunicare, discursul este prezent în toate aspectele sociale, fie că vorbim de relațiile cotidiene cu apropiații, de particularitățile discursului publicitar sau de discursurile cu substrat politic. Prin discurs, sfera politică furnizează periodic spațiului public subiecte diverse, cu ajutorul unor practici de comunicare ce de multe ori depășesc limitele adecvate ale convenționalului. Violența limbajului politic a devenit o realitate concretă, observabilă îndeosebi în perioadele în care mizele politice se accentuează – în apropierea campaniilor electorale.

● *Modelul influenței politice*, teoretizat de politologul american John Zaller surprinde foarte bine problema violenței limbajului politic; conform acestuia, reușita în campaniile electorale este condiționată de furnizarea unor informații favorabile despre sine, și a unor informații negative despre contracandidați, pe o perioadă cât mai lungă de timp. Succesul este garantat astfel de o promovare negativă

constantă a adversarilor și nu doar în episoade izolate. Potrivit lui Zaller¹, intenția de vot a electoratului se poate modifica gradual, și nu punctual, ca urmare a insistenței unui candidat asupra minusurilor pe care le au restul inșcrișilor în lupta electorală. Tocmai din acest motiv, nu sunt întâmplătoare orientările consultanților politici către crearea de evenimente favorabile candidatului pe care îl consiliază, dar, îndeosebi de evenimente nefavorabile contracandidaților acestuia; scopul acestor scenarii este constituit de apariția unor tendințe și curente de opinie care, în timp, pot modifica opțiunea de vot.

Campania negativă nu constituie un fenomen politic nou, ci reprezintă o practică politică folosită din multiple perspective în regimurile democratice. Prin reliefaarea slăbiciunilor adversarului în ceea ce privește funcțiile ocupate, realizările profesionale (sau personale), propria personalitate și trăsături de comportament, omul politic urmărește discreditarea sa publică și, implicit, scăderea cotei de încredere în ochii electoratului. Pentru a-și îndeplini obiectivele, politicianul pune accentul pe latura afectivă a discursului său, prin apeluri repetate făcute la îndoieli referitoare la integritatea morală, inteligența, abilitățile contracandidatului, prin asocierea politicilor acestuia cu încălcarea justiției sau plasarea securității naționale într-o zonă de mari riscuri.

Deși este considerată o tehnică politică relativ nouă în România, campania negativă își are rădăcinile în cea de-a treia campanie prezidențială din America secolului XVIII, în care s-au confruntat John Adams și Thomas Jefferson. Mai mult decât atât, chiar Declarația de Independență este un document axat pe comparații și contraste, redată într-o manieră predominant negativă, menită a evidenția argumentele necesare pentru care Regatul Unit al Marii Britanii, prin regele său, George al III-lea, nu mai putea ține în subordine poporul liber al coloniilor din America de Nord.

Cercetările efectuate în domeniul percepției electoratului asupra campaniei negative par a indica superioritatea numerică în avantajele acestei forme de comunicare politică în detrimentul campaniei pozitive. Campanie negativă a devenit un obiect de studiu important în Statele Unite ale Americii după anul 1988, fenomen determinat în mare parte de succesul înregistrat la alegerile prezidențiale de George Bush împotriva lui Michael Dukakis. Cel mai puternic mesaj al campaniei a constat într-un clip publicitar de mare impact emoțional în care se sugera existența unei legături între un criminal de culoare și Dukakis. Rezultatele sondajelor efectuate în respectiva perioadă au indicat foarte clar că, dacă la începutul campaniei 36% dintre participanții la studiu considerau că Michael Dukakis este prea îngăduitor cu criminalii, spre sfârșitul campaniei procentul celor care credeau acest lucru a crescut la 49%.

Într-o primă fază, ținând cont de studiile care indică o lipsă totală de simpatie a populației față de atacurile la persoană frecvent răspândite în viața politică, este greu de înțeles popularitatea, din ce în ce mai accentuată a promovării negative. Cercetătorii Surlin S. și T. Gordon² au demonstrat că există o corelație între nivelul socio-economic al respondenților și preferința lor pentru un tip de campanie preponderent pozitivă sau negativă; astfel, s-a constatat că dacă participanții la sondaj au un statut socio-economic mai scăzut, nu se declară în favoarea atacurilor electorale, în timp ce intervievații cu un statut socio-economic mai ridicat, deși mai puțini la număr, sunt de părere că publicitatea negativă este informativă, și prin urmare, utilă.

1 John Zaller, *A Theory of Media Politics: How the Interests of Politicians, Journalists, and Citizens Shape the News*, (University of Chicago Press, 1999)

2 Stuart H. Surlin, Thomas F. Gordon, „How Values Affect Attitudes Toward Direct Reference Political Advertising”, *Journalism Quarterly*, 54, (1977): 9

Deși primește feedback negativ în sondajele de opinie, campania electorală negativă are câteva avantaje greu de minimalizat: ea are un impact mai puternic asupra persoanelor, și, ca atare, este mai ușor reținută; facilitează diferențierea între candidați (Atkin, Cole, Garramone și Pinkleton³ au arătat că publicitatea negativă le oferă electorilor posibilitatea de a clasa candidații în funcție de anumite tipologii și, de asemenea, de a polariza majoritatea voturilor în jurul a doi, maxim trei candidați); din punct de vedere cantitativ, un singur mesaj negativ transmis la adresa unui adversar politic poate fi suficient pentru a-i anula acestuia toate aspectele pozitive care i-au atras, până atunci, simpatia publicului.

În analiza consecințelor unei campanii negative, nu trebuie ignorat ceea ce sociologul francez Raymond Boudon a teoretizat sub conceptul de „efecte perverse”: în contextul prezentat, aceste efecte pot apărea ca urmare a dezvoltării antipatiei, a unor resentimente față de sursa informațiilor negative decât față de ținta acestor mesaje; cu alte cuvinte, electorii manifestă înțelegere și aprobare față de victima atacului decât față de cel care l-a lansat. G. Garramone a demonstrat, printr-o anchetă sociologică bazată pe chestionar că aceste efecte se manifestă pregnant în rândul categoriilor umane mai vârstnice și a celor mai educate. Totodată, persoanele informate și interesate de evoluția politică a societății sunt mai predispuse să valorifice atacurile politice ca fiind utile decât cei mai puțin preocupați de aceste chestiuni.

Pe de altă parte însă, teoria așa-numitelor efecte perverse este contrazisă de un studiu efectuat de K. Johnson-Cartee și G. Copeland⁴ la începutul anilor '90, a cărui rezultate au fost publicate în lucrarea „*Negative Political Advertising*”. Cei doi autori au demonstrat că electoratul primește cu brațele deschise informațiile negative legate de realizările profesionale și neîmpliniri derivate din funcțiile ocupate, dar se arată deosebit de sceptic față de criticile aduse vieții personale a candidatului sau a membrilor familiei acestuia. Alte studii ale lui Johnson și Copeland, efectuate atât pe teren, dar și în laborator (nivel experimental) au confirmat într-adevăr ipoteza conform căreia indivizii care acceptă publicitatea electorală negativă axată pe criterii profesionale sunt oameni mai instruiți, mai înstăriți financiar și mai interesați de participarea la viața socio-politică, în timp ce criteriile personale sunt în topul preferințelor femeilor, a celor cu o educație și o situație financiară mai scăzută, dar și a celor dezinteresați de viața politică, în general.

Cu toate acestea, L.L.Kaid și K.R.Sanders⁵ concluzionează, în urma unei analize minuțioase a numeroase studii efectuate pe marginea publicității electorale negative că cei care își orientează votul în funcție de impresiile negative pe care un candidat le atribuie altuia/altora acceptă și într-o anumită manieră validează datele centrate pe atributele socio-profesionale ale unui om politic, decât cele focusate pe caracteristici de ordin personal. Însă, aceste date sunt puternic influențate de toate schimbările, mai mult sau mai puțin previzibile, care au loc în timpul unei campanii electorale. În acest sens, s-a demonstrat științific (M. Pfau și M. Bourgon)⁶ ca propagarea informațiilor cu caracter personal în debutul unei campanii electorale este mult mai valoroasă, și ca atare poate fi mai bine exploatată; acest lucru se datorează interesului electoratului pentru a-și forma o primă impresie, deosebit

3 Charles K. Atkin, Richard T. Cole, Gina M. Garramone, Bruce E. Pinkleton, „Effects of negative political advertising on the political process”, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34, (1990): 3

4 Karen Johnson-Cartee, G. Copeland, *Negative Political Advertising*, (Hillsdale N.J., L. Erlbaum Ass., 1991)

5 Lynda L. Kaid, Keith R. Sanders, „Political television commercials: An experimental study of type and length”, *Communication Research*, 5, (1978): 25

6 Michael Pfau, Michael Burgoon, „The efficacy of issue and character attack message strategies in political campaign communication”, *Communication Research*, 15, (1989)

de generală și rapidă, despre fiecare candidat. La polul opus, răspândirea îndoielilor legate de slăbiciuni profesionale ale unui candidat este mult mai eficientă spre finalul perioadei de campanie, întrucât atunci poate genera schimbări în ceea ce privește intențiile și comportamentul de vot.

În afara problemei atacului, specialiștii au analizat și percepția maselor asupra replicii venite din partea candidatului atacat (contraatac). Roddy și Garramone⁷ au efectuat un experiment în care au observat atitudinea grupului experimental în fața unui astfel de contraatac politic. Sociologii au observat că și în cazul replicii venite din partea celui atacat, acestea sunt mult mai valoroase în ochii electorilor dacă vizează latura profesională și nu cea privată a atacatorului. De asemenea, o altă concluzie importantă a experimentului a relevat că contraatacurile pozitive (în care concurentul atacat încearcă să se justifice, să explice într-o lumină pozitivă situația invocată de oponent) sunt mai bine primite de votanți decât cele negative (în care atacatul ripostează printr-un alt atac la adversarul său).

Obiectul studiului de față - campania negativă - își regăsește cele mai răsunătoare ecouri în mass-media. Există un consens general cu privire la influența mijloacelor media tradiționale și a celor care constituie, în ziua de astăzi, social media, asupra societății, influență care se manifestă într-o formă și mai pregnantă în perioadele în care mizele politice ating cote maxime. Astfel, în campaniile electorale, diverse programe de televiziune, articole din presa scrisă, pagini și conturi pe rețelele sociale, informații lansate pe bloguri, pot determina creșterea sau scăderea unui candidat în ochii electoratului. Dintre acestea, televiziunea pare a fi cel mai vechi canal de transmitere a informațiilor politice cu caracter negativ. Dezordinea socială, agitația, tulburările și actele agresive reprezintă puncte de interes pentru publicul larg, exploatate continuu de televiziune în scopul maximizării audiențelor; în perioada campaniilor electorale, posturile TV își focusează cele mai multe emisiuni și programe pe promovarea negativă a candidatului pe care trustul media din care fac parte nu îl sprijină. Mai mult decât atât, extrem de frecvent se întâmplă ca televiziunile să distorsioneze, cu bună știință, aspecte esențiale ce țin de identitatea sau activitatea adversarilor candidatului/partidului pe care nu îl sprijină propriul trust media. Reprezentarea politică devine astfel direct dezavantajată, întrucât televiziunea poate provoca deformarea competiției, susținând direct un candidat sau altul.

Momentul de vârf pentru analiza mesajelor negative transmise într-o campanie electorală prin intermediul televiziunii este reprezentat de dezbaterile finale purtate între candidații ajunși în turul secund al alegerilor. Îmi voi concentra partea aplicativă a studiului pe analiza dezbaterilor finale organizate între candidații la alegerile prezidențiale, însă, înainte de a trece efectiv la această etapă, este binevenită o operaționalizare exemplificată a conceptului central al lucrării - campania negativă. Definită de către David Mark ca „*acțiunea întreprinsă de un candidat cu scopul de a câștiga o campanie electorală mai curând atacându-și adversarul, decât evidențiind propriile sale calități sau politici pozitive*”⁸, această strategie politică reunește o serie de dimensiuni, fiecare cu indicatorii corespunzători.

O primă dimensiune a acestui mod de a face politică în campanii electorale este reprezentată de criteriul ideologic-politic. Indicatorii identificați în acest sens sunt: diferența propriu-zisă între ideologii, programul electoral propus în campanie, obiectivele de politică externă, nereușite politice, economice și sociale (pentru cei care au avut deja un mandat de președinte). Pentru exemplificarea dimensiunii ideologic-politice, am ales anul electoral 1996, mai precis atitudinea candidatului CDR

7 Brian Roddy, Gina Garramone, "Appeals and strategies of negative political advertising", *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 32, (1988): 4

8 David Mark, *Going dirty. The Art of Negative Campaigning* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2006): 17

de atunci, Emil Constantinescu împotriva celui care fusese președintele României democratice vreme de aproape șase ani – Ion Iliescu. Mai precis, reprezentantul CDR a folosit, în favoarea sa, toate nemulțumirile și frustrările sociale acumulate de societatea românească în intervalul 1990-1996. Sintagma „regimul Iliescu” a fost asociată constant în discursul din ultima dezbatere televizată cu sărăcia și corupția, astfel încât Emil Constantinescu a reușit să arunce întreaga vină pentru climatul socio-politic negativ al României pe candidatul PDSR. În confruntarea televizată, Constantinescu a invocat continuu obiectivele de politică internă și externă neîmplinite în timpul regimului Iliescu, a exercitat o presiune constantă asupra oponentului său, care, la un moment dat, i s-a adresat cu „domnule Ceaușescu”... Așa cum era de așteptat, după acest moment, atacurile au continuat în variantă amplificată.

În anul 2000, în turul al doilea al alegerilor pentru Președinție, a ajuns același Ion Iliescu, împreună cu reprezentantul Partidului România Mare – Corneliu Vadim Tudor. Programul politic bazat pe problema națională, pe combaterea corupției, redat prin lipsă de diplomație și prin excese discursive i-au îndreptat pe români spre urnele de vot pentru a combate „pericolul vadimist” și pentru a alege răul cel mai mic, în persoana lui Iliescu.

O a doua dimensiune identificată în operaționalizarea conceptului de „campanie negativă” este cea familial-personală. La acest nivel, indicatorii sunt următorii: informații negative legate de viața privată a unui candidat (pe partea conjugală – e divorțat, a fost căsătorit de multe ori, și-a înșelat soția, pe partea familială – nu are copii, sau, dacă are, este neglijent cu ei etc.), informații negative legate de viața altor persoane din familia unui candidat, date ambigue legate de trecutul său. Alți indicatori posibili, demni de luați în considerare, sunt orientarea religioasă a unui candidat, diverse ticuri verbale sau gestuale, particularități ale aspectului fizic.

Pentru a exemplifica această dimensiune, cea mai recentă campanie prezidențială pare cea mai indicată, prin prisma existenței unor numeroase atacuri la persoană. Probleme etnice și orientări religioase diferite, prezența sau absența copiilor într-o familie sunt doar câteva din tehnicile de manipulare negativă utilizate de Victor Ponta, Klaus Iohannis și staff-urile lor, cu scopul de a obține un mandat la Palatul Cotroceni.

Cea de-a treia dimensiune se referă la viața profesională a unui personaj politic, aspirant la președinție. Ca indicatori, punctez: nivelul de educație, profesia, anumite minusuri, nerealizări în carieră, dar și momente incerte din reputația unui candidat. Cel mai bun exemplu în acest sens este oferit de Traian Băsescu și profesia sa de marinar; nu o dată concurenții politici au încercat să îl ridiculizeze, să îl plaseze în derizoriu din pricina unor potențiale incompatibilități între accesul la președinția României și experiența de marinar.

Toate alegerile prezidențiale organizate în România din 1990 până în prezent au fost câștigate de cei care au identificat și au aplicat cele mai eficiente tehnici de manipulare prin intermediul spoturilor electorale, a știrilor, a sloganurilor și a afișelor, un loc extrem de important fiind ocupat în această enumerație de renumitele întrevederi finale disputate între candidații ajunși în turul doi al alegerilor prezidențiale.

Calea acestui tip de strategie politică a fost deschisă în 1960, în Statele Unite ale Americii, de către John F. Kennedy și Richard M. Nixon, care au participat la prima dezbatere prezidențială televizată din istorie. Confruntarea de 60 de minute, fără de care Kennedy nu ar fi obținut mandatul de președinte a schimbat într-un mod fundamental maniera de organizare a campaniilor electorale, traseul personalităților politice, modul de a face politică, în general. Acest tip de marketing politic a început să fie implementat în România, cu mari dificultăți, abia treizeci de ani mai târziu, în prima dezbatere prezidențială televizată.

În cei 25 de ani de democrație, în care au avut loc șapte campanii prezidențiale, tehnica dezbaterilor televizate a evoluat o dată cu progresul societății, cu evoluția mijloacelor media, cu nivelul de cultură politică a audiențelor. Evoluția e observabilă și la nivelul participanților la întrunirile finale (candidați și moderatori), dar și la nivelul formatelor emisiunilor în care au fost difuzate (decor, culori, grafică, poziționare etc.). Astfel, dezbaterile desfășurate în 1990, 1992 și 1996 nu au antrenat polemici ample de o parte și de alta a baricadei politice; s-au simulat câteva situații de tensiune între concurenți, însă, în linii mari, discuțiile s-au format între moderatori și un candidat, ori s-au constituit ca monoloage ale unuia dintre participanți.

În ceea ce privește campania negativă, în cadrul dezbaterii din **1990** au fost explorate puține aspecte de acest tip. În ciuda momentului memorabil creat de replica lui Ion Rațiu referitoare la chintesența democrației („Voi lupta până la ultima mea picătură de sânge ca să ai dreptul să nu fii de acord cu mine !”), câștigătorul confruntării și ulterior al alegerilor a fost Ion Iliescu. Axându-se pe un vocabular de lemn, dar accesibil majorității audienței, candidatul FSN s-a strecurat cu dibăcie pe lângă puținele întrebări incomode, a profitat de popularitatea sa și de eleganța opozanților săi, care nu s-au întrecut în atacuri. Ba din contră, Ion Rațiu și Radu Câmpeanu nu i-au reproșat trecutul politic, nu l-au asociat cu violențele înregistrate în societatea românească după momentul decembrie 1989, nu au făcut apel aproape deloc la tehnici de campanie negativă. Au mers pe un discurs rafinat, de nișă, focusat pe scopuri și mijloace, dar și pe numeroase teoretizări economice și politologice. **În privința decorului**, s-a optat pentru platoul tradițional al Televiziunii Române de atunci, cu mese și fotolii despărțite de palmieri, cu cadre generale și individuale ușor rudimentare, cu un aer deloc democratic, de care TVR-ul a scăpat destul de greu.

În 1992, singura variantă media posibilă în materie de televiziune rămănea TVR, nu cu mult evoluată față de campania precedentă. De data aceasta, în turul doi a ajuns, alături de celebrul Ion Iliescu, un nume relativ nou în politica românească, cu un deficit la capitolul notorietate – Emil Constantinescu. Deși acesta a mizat pe aspecte de ordin negativ, a adus în atenția audiențelor problemele mineriadelor în centrul cărora a plasat aura neocomunistă a contracandidatului său, experiența lui Iliescu, lejeritatea răspunsurilor sale, ironia subtilă și accesibilitatea discursului i-au garantat un nou mandat de președinte, de data aceasta unul de patru ani.

Dezbaterea din 1996 era și prima pusă la cale de o televiziune privată (Antena 1), schimbare vizibilă în ceea ce privește modul de organizare, decorul, cadrele. Era pentru prima dată când telespectatorul putea să surprindă imagini din culise, având acces vizual la candidați înainte ca aceștia să intre efectiv în scenă. Aceiași candidați urmau să se confrunte și după cei patru ani petrecuți de Iliescu la Cotroceni; de data aceasta însă, raportul de forțe nu mai era disproporționat. Capitalul de imagine și de încredere lăsat de regretatul Corneliu Coposu urmașului său, Emil Constantinescu, a fost exploatat într-un mod înțelept și responsabil. Punctul culminant al întâlnirii dintre cei doi (momentul denumit în sociologie „glonțul de argint”) a fost fixat de întrebarea lui Constantinescu – „Domnule Iliescu, credeți în Dumnezeu?”, care a generat o tensiune și o dezordine discursivă peste care candidatul PDSR a trecut cu greu.

În anul 2000 nu a existat o dezbatere televizată între candidații ajunși în turul secund, din pricina refuzului lui Ion Iliescu de a participa la o confruntare cu Corneliu Vadim Tudor.

Din 2004 întrevederile televizate finale între candidați întră într-o nouă eră; se poate observa un plus de profesionalism în organizare și moderare, un control mai susținut al participanților, un alt registru discursiv. Apariția lui Traian Băsescu în postura de candidat pentru cea mai înaltă funcție în stat a orientat confruntarea

într-o altă direcție : siguranța, îndrăzneala și naturalețea candidatului Alianței D.A., simplitatea gesturilor sale, dar mai ales atacurile lansate la adresa lui Adrian Năstase i-au asigurat rolul de câștigător detașat al dezbaterii, precum și a competiției electorale din acel an. „Glonțul de argint” scos de Băsescu în această finală este dat de întrebarea „Ce blestem o fi pe poporul ăsta de a ajuns să aleagă între doi foști comuniști?”, un moment de simulare maiestuoasă a unei spontane sincerități, a unei preținse revelații, la care Adrian Năstase a găsit cu greu o replică.

În 2009, dezbateră finală dintre același Traian Băsescu și de data aceasta Mircea Geoană din partea PSD a adus confruntările politice democratice la un cu totul alt nivel. Alegerea Palatului Parlamentului ca locație, un decor profesionist, cu mobilier elegant, lumini perfecte, cadre numeroase, echipe de susținători celebri și un moderator experimentat au oferit impresia desfășurării unei dezbateri occidentale. Confruntarea verbală dintre cei doi a fost considerată de-a dreptul savuroasă, în amintirea electoratului rămânând și acum dezvăluirea făcută de Băsescu cu privire la întâlnirea secretă dintre candidatul PSD și un cunoscut proprietar al unui trust media.

În 2014 au avut loc două dezbateri televizate între candidații Victor Ponta și Klaus Iohannis la două posturi TV diferite, însă ambele au tratat evenimentul ca pe o emisiune oarecare, întrucât confruntarea dintre cei doi posibili președinți a fost limitată de tiparul studiourilor de știri, de un impact vizual mult redus de calitatea cadrelor și a luminilor, presărat de câteva ori, de erori de imagine și de sunet. În privința conținutului, lucrurile nu au stat cu mult mai bine: nu a existat vreun „glonț de argint” semnificativ pentru memoria colectivă, pregătirea participanților nu a fost suficientă și a dat impresia unei organizări pripite, lipsită de câteva resurse indispensabile.

Este necesar ca **formatul emisiunilor de tip dezbateră** să fie unul dinamic, atractiv, cât mai clar și cât mai capabil să mențină atenția telespectatorului pentru cel puțin 60 de minute. Acesta trebuie bine gândit și planificat, trebuie să se încadreze în timp și în cerințele unei transmisiuni „în direct”. În România, dezbaterile televizate finale au mers foarte mult pe tiparul talk-show-urilor. **Rolul moderatorilor** în cadrul acestor emisiuni este esențial; pregătirea și experiența lor sunt cruciale pentru buna desfășurare a întâlnirii, pentru a controla timpul, tonul și nesfârșitele replici la replici lansate de fiecare candidat în parte. Concret, în 1990, gazdele dezbaterii în studioul TVR au fost Răzvan Theodorescu, Emanuel Valeriu și Victor Ionescu, trei prezențe mai degrabă pasive, ascunse în spatele unei mese masive, care nu au reușit să antreneze discuții dinamice sau schimburi de replici acide între participanți. În 1992, moderatorul dezbaterii prezidențiale se regăsește în persoana unui jurnalist notoriu, prin prisma faptului că la momentul respectiv conducea publicația cotidiană „Adevărul” - Cristian Tudor Popescu. Evenimentul prezidențial nu a fost însă unul prea dinamic, probabil și din cauza raportului de forțe deloc echilibrat între popularul președinte în funcție, Ion Iliescu, și un Emil Constantinescu care se străduia din greu să își facă simțită prezența pe scena politică românească. Patru ani mai târziu are loc prima dezbateră televizată la o televiziune comercială – Antena 1, moderată de ziaristul Octavian Andronic. Emoția, câteva gafe de conținut și de organizare sunt totuși disculpate de public datorită umorului în care Andronic, cunoscut caricaturist în anii '90, își învâluie stângăciile. În ajutor îi vin și cei doi candidați; Constantinescu, în mod deosebit, distrage atenția publicului de la momentele în care moderatorul își rătăcește foile sau nu vede prompterul. Destul de tensionat, Andronic nu reușește nici să gestioneze cu profesionalism timpul evenimentului, astfel încât ceea ce trebuia să dureze 60 de minute a ajuns la o durată de 90 de minute. În ansamblu, confruntarea a arătat mai mult ca un test de cunoștințe generale efectuat de moderator participanților. În 2004, dezbateră dintre Traian Băsescu și Adrian Năstase a fost moderată de Marian Voicu, cu contribuția

utilă adusă de reprezentantul jurnaliștilor, Cristian Tudor-Popescu. Cei doi au făcut un duo reușit, în condițiile în care primul dintre ei trebuia să conducă show-ul, iar cel de-al doilea să adreseze întrebări prezidențiabililor. Moderatorul dezbaterii din 2009, Robert Turcescu, a reușit să realizeze o întâlnire apropiată de tiparul occidental, alături de organizatorii de la Institutul de Politici Publice în anul 2009. Este adevărat că în sprijinul reușitei emisiunii au venit locația (Palatul Parlamentului), studioul amenajat, candidații și chiar echipele lor de susținere, însă un punct forte al emisiunii s-a datorat și profesionalismului cu care Turcescu a pus în practică regulile dezbaterii, a atins o gamă largă de subiecte, s-a încadrat în timp și a trecut peste micile erori de organizare. În 2014, cele două dezbateri au urmat tiparul talk-show-urilor specifice emisiunilor de știri. Cea de la Realitatea TV, moderată de jurnalistul Rareș Bogdan a beneficiat și de contribuțiile a patru colege jurnaliste din cadrul aceluiași trust media, situate în alte platouri; cele patru doamne au încercat să compenseze lipsa de pregătire adecvată a unei întâlniri de un asemenea calibru, uneori l-au completat pe moderatorul principal, însă impresia generală a întâlnirii este de dezordine, tensiune scăpată de sub control, lipsă ocazională de obiectivitate a participanților mass-media. Pe de altă parte, emisiunea moderată la B1TV, de către Mădălina Pușcalău a fost ceva mai bine organizată (de altfel, jurnalista a primit felicitări la final din partea ambilor candidați), mai focusată pe teme de interes național, dar nu a reușit să acopere toate subiectele propuse inițial și nici să gestioneze cu un maximum de eficacitate timpul alocat emisiiei.

Tematica dezbaterilor s-a concentrat, de cele mai multe ori, pe problemele naționale cu care societatea românească se confruntă. Din 1990 până în 2014 temele au fost cam aceleași, cu diferite nuanțe în funcție de schimbările sociale, politice sau economice prin care trecea statul român. S-a vorbit mult despre democrație, despre construcția unui regim politic funcțional, reprezentativ, despre reformarea sistemului și implementarea conceptului de democrație participativă. De asemenea, au fost aduse în discuție în cei 25 de ani temele de politică externă – principalele tendințe, fie către occident, fie către orient ale României. Orientarea proiectelor de politică externă a unui candidat către state care nu împărtășesc valorile euro-atlantice pare a pune sub semnul întrebării credibilitatea sa în fața societății românești. Împărțirea clasei politice în comuniști/capitaliști, pro-ruși/pro-americieni a scos din nou la iveală tendințe de manipulare prin intermediul unor asocieri sensibile pentru mentalul colectiv român. Reprezentantii stângii nu au reușit să se detașeze nici astăzi de calificativul de *comuniști*, la care se adaugă cel de rusofil, chiar mai periculos în contextul evenimentelor din ultimii ani. Necesitatea românilor de a afilia un personaj politic la o tipologie sau alta nu a rămas neexploată de canalele media și de staff-urile de campanie.

De asemenea, despre reforma constituțională a început să se discute din timpul campaniei din 1996: despre proprietate, monarhie, parlament, despre privilegiile demnitarilor s-a polemizat aprig și în 2004, și în 2009, și, cu o ușoară scădere a intensității, și în 2014.

Securitatea națională este și ea o temă de campanie politică românească, și implicit de dezbateri televizată finală. Dacă înainte de 2000 securitatea era o problemă prin prisma diferențierilor etnice și a minorităților naționale, după 2004 această temă era imediat corelată cu calitatea noastră de stat membru NATO. Securitatea națională a depășit însă, de câteva ori, sfera securității militare, întrucât, în timpul dezbaterilor s-au făcut referiri sporadice și la securitatea medicală, alimentară, energetică.

Nu în ultimul rând, tema luptei împotriva corupției a fost exploatată continuu în cei 25 de ani de democrație, fiind un subiect nelipsit în dezbaterile finale. De-a lungul timpului, candidații au folosit această temă ca principala tehnică de campanie negativă, aruncând constant atacuri legate de corupții din tabăra celuilalt.

Dacă până în 2004 ofensivele au fost voalate, fără a fi corelate cu nume și fapte concrete, o dată cu apariția lui Traian Băsescu pe scena politică și a sa „prigoană” împotriva corupților, în confruntări s-au rostit nume de corupți acuzați, dovediți sau doar bănuți.

Alte teme de campanie care și-au fixat locul și în dezbateri au fost legate de criza economică (2009, 2014), problema educației și a sistemului de învățământ românesc (tratată aproape în toate cele șapte campanii prezidențiale), măsurile sanitare de care sistemul de sănătate are nevoie (atinse, și ele, fugitiv, în întreaga perioadă de alegeri democratice), dar și proiecte controversate de exploatare a resurselor naturale (2009, 2014).

Pentru a concluziona, este necesară o trecere în revistă a avantajelor și dezavantajelor pe care le presupune utilizarea tehnicilor de campanie negativă pe durata dezbaterilor finale televizate. Deși cercetările efectuate în domeniul percepției electoratului asupra promovării politice negative par a indica superioritatea în avantajele a acestei forme de manipulare politică în detrimentul altor strategii (ea are un impact mai puternic asupra publicului, și, ca atare, este mai ușor reținută, facilitează diferențierea între candidați - din punct de vedere cantitativ, un singur mesaj negativ transmis la adresa unui adversar politic poate fi suficient pentru a-i anula acestuia toate aspectele pozitive care i-au atras, până atunci, simpatia publicului) utilizarea irațională a atacurilor politice în timpul emisiunilor de tip dezbateri are și o serie de vulnerabilități ce nu pot fi trecute cu vederea (transpune discursul public în sfera vulgarului, zdruncină încrederea și respectul alegătorilor față de candidați și chiar față de restul participanților la viața politică, față de instituții fundamentale ale statului, poate alimenta participarea populației la anumite conflicte sociale, afectează participarea la scrutinele electorale și, în general, la viața politică).

BIBLIOGRAFIE

- Charles K. Atkin, Richard T. Cole, Gina M. Garramone, Bruce E. Pinkleton, „Effects of negative political advertising on the political process”, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 34, (1990);
- Karen Johnson-Cartee, G. Copeland, *Negative Political Advertising*, (Hillsdale N.J., L. Erlbaum Ass., 1991);
- Patrick Charadeau, Rodolphe Ghiglione, *Talk Show-ul. Despre libertatea cuvântului ca mit* (Iași: Polirom, 2005);
- Vasile Dâncu, *Comunicarea Simbolică. Arhitectura discursului publicitar* (Cluj-Napoca: Eykon, 2009);
- Ioan Drăgan, *Construcția simbolică a câmpului electoral* (Iași: Institutul European, 1998);
- John G. Geer, *In defense of negativity. Attack ads in presidential campaigns* (Chicago: The University of Chicago Press, 2006);
- Lynda L. Kaid, Keith R. Sanders, „Political television commercials: An experimental study of type and length”, *Communication Research*, 5, (1978);
- David Mark, *Going dirty. The Art of Negative Campaigning* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2006);
- Roxana Miron, „Bătălia pentru cucerirea alegătorilor”, *Sinteza* 17 (2015): 27;
- Michael Pfau, Michael Burgoon, „The efficacy of issue and character attack message strategies in political campaign communication”, *Communication Research*, 15, (1989);
- Brian Roddy, Gina Garramone, „Appeals and strategies of negative political advertising”, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 32, (1988);

Stuart H. Surlin, Thomas F. Gordon, „How Values Affect Attitudes Toward Direct Reference Political Advertising”, *Journalism Quarterly*, 54, (1977);

Irina Ursu, „Două decenii de alegeri și campanii prin ochii presei timpului” (2012) <http://contextpolitic.net/2012/12/1990-2008-doua-decenii-de-alegeri-si-campanii-prin-ochii-presei-timpului>, accesat la 2.11.2015;

John Zaller, *A Theory of Media Politics: How the Interests of Politicians, Journalists, and Citizens Shape the News*, (University of Chicago Press, 1999).

Unirea Principatelor Române, între soluționarea Problemei Orientale și idealurile Primăverii Popoarelor

■ ANTHONY MURPHY

[Ovidius University of Constanța]

■ VLAD STĂNCESCU

[Ovidius University of Constanța]

Abstract

The Eastern Question posed by the decaying Ottoman Empire re-emerged after the Sultan defeated Russia with the aid of his Western allies, along with the notion that a buffer state between Austria, Russia and Turkey could serve as a solution to this. The Great Powers subsequently agreed upon a loose union between Moldavia and Wallachia in the event that both countries would agree to this. Nevertheless, as both eagerly backed this idea, elections were held for their princes. The principalities took advantage of the ambiguous provisions set forth by the Great Powers, which mentioned two distinct thrones, but did not prohibit the election of the same individual. Thus, Alexandru Ioan Cuza was elected prince in both countries.

Keywords

United Principalities; Eastern Question; Great Powers; constitutional settlement; international recognition

După intervenția militară otomană care a pus capăt evenimentelor cu caracter revoluționar din Țara românească, Rusia țaristă și Înalta Poartă Otomană semnează în aprilie 1849, pe țărmul Bosforului, Convenția de la Balta-Liman.¹ Potrivit acestui pact, regimul regulamentar² este reintrodus, dar suferă câteva modificări, în sensul accentuării tutelei politice a puterilor suzerane ori protectoare, dar și al spoirii autorității domnitorului, fiind îngădită și mai mult autonomia internă. Drept urmare, domniile Principatelor române nu mai erau aleși, ci numiți direct de către sultan și țar, în calitate de putere suzerană, respectiv protectoare. Durata domniilor se reducea la șapte ani, fiind numiți Barbu Știrbei

1 Constantin G. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi* (București: Editura Albatros, 1971), 536; Ion Țurcanu, *Istoria ilustrată a românilor* (București-Chișinău: Editura Litera Internațional, 2007), 534.

2 Neagu Djuvara, *O scurtă istorie ilustrată a românilor* (București: Editura Humanitas, 2013), 241-245; Giurescu, *Istoria românilor*, 504-509; Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 444-448.

pentru Țara Românească (1849-1856) și Grigore Alexandru Ghica pentru Moldova (1849-1856). Adunările obștești erau dizolvate și înlocuite cu divanuri ale căror membri erau numiți de domn exclusiv din rândul boierilor și înaltului cler. Cu toate acestea, idealurile Revoluției de la 1848 au supraviețuit în sensul prioritizării obiectivelor naționale ale elitei și poporului român: ameliorarea situației țăranilor prin eradicarea robiei și împrăștierea acestora, respectiv realizarea visului unității naționale.³

Însă aceste năzuințe erau sortite amânării, întrucât în perioada 1849-1856 țările române s-au aflat sub diferite ocupații militare succesive ruse, austriece⁴ și otomane. Rusia a manifestat o atitudine provocatoare încă de la semnarea Convenției, menținându-și trupele de ocupație spre iritarea occidentalilor și în special a Regatului Unit. Interesele economice ale Marii Britanii în regiune au determinat-o să intervină, silind Rusia să-și retragă trupele de-a lungul râului Prut și pe malul drept al Dunării în aprilie 1851.⁵ Dar această chibzuință a Rusiei nu a fost de lungă durată, fiind urmată la foarte scurt timp de o a doua ocupație, ordonată de Nicolae I în 1852 ca răspuns la ridicarea de către sultan a împăratului Napoleon al III-lea la rangul de protector al creștinilor din Imperiul otoman, titlu revendicat în mod tradițional de țară.⁶ Aceste pretexte de natură religioasă au culminat în 1853 cu izbucnirea Războiului Crimeii, conflict de pe urma căruia Sfânta Alianță s-a destrămat⁷, iar Principatele au avut numai de câștigat.

Curând, conflictul a căpătat proporții continentale, Turcia fiind sprijinită de coaliția anti-rusă formată în jurul Franței și Marii Britanii, cărora li s-au alăturat Sardinia, Prusia și Austria. Din acest conflict a rezultat un Congres de pace la Paris, în 1856, care încheia războiul, consemna înfrângerea Rusiei și ridica problema realizării unui stat-tampon între marile imperii ca soluție la Problema Orientală⁸, despre care am putea spune că a fost curând înlocuită de „problema românească”.⁹

Problema românească în atenția marilor puteri

Între timp, noii domni numiți de Poartă cu consultarea Rusiei au manifestat tendințe către un reformism etatist, de factură iluministă, însă s-au comportat diferit în privința revoluționarilor unioniști. În vreme ce Grigore Alexandru Ghica s-a implicat în mișcarea pașoptistă, a militat deschis pentru unire și a întreprins reforme, Barbu Știrbei a avut o atitudine mai rezervată, dar în cele din urmă a fost de bună-credință, arătând sultanului că opinia publică din ambele țări dorește unirea, între ele existând o unitate de neam, limbă și cultură, dar și că Rusia ar urmări să-și restabilească autoritatea în Principate, alăturându-se propunerii ca acestea să fie unite într-un singur stat neutru care să apere gurile Dunării și să servească astfel

3 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 534-535; Djuvara, *O scurtă istorie*, 257. După retragerea trupelor ruse de ocupație, „în locul acestora vin austriecei, care încheiaseră la 1 iunie 1854 un tratat în sensul acesta cu turcii”.

4 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 542.

5 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 535.

6 Henry Kissinger, *Diplomația*, (București: Editura All, 2007), 79-80.

7 J.M. Roberts, *The New Penguin History of the World*, Vol. II, (Penguin Books, 2007), 754

8 Problema Orientală s-a dezvoltat pe fundalul declinului Imperiului Otoman, privit ca fiind „omul bolnav al Europei” și menținut artificial de Marea Britanie și Franța pentru a nu periclita fragilul *statu-quo* existent în timpul Concertului Europei. Sub acest aspect, zone strategice cum ar fi gurile Dunării și strămtorile controlate de Constantinopol la Marea Neagră ar fi putut ajunge sub influența Rusiei sau Imperiului Habsburgic. Pentru mai multe amănunte, a se vedea Kissinger, *Diplomația*, 80.

9 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 541-542.

atât intereselor otomane, cât și celor occidentale.¹⁰ Mișcarea unionistă a rămas activă în exterior, îndreptându-și eforturile asupra cancelariilor europene considerate a fi favorabile cauzei românești, mai ales după venirea la putere a lui Napoleon al III-lea în Franța, în 1852, când au fost trimise memoriile la Paris și Londra. În același timp, presa vremii publica articole favorabile unirii.¹¹

Diplomația a continuat să joace un rol important, fiind vehiculată tot mai des ideea unirii, și nu neapărat ca rezolvare a „problemei românești”, ci ca mijloc de restabilire a echilibrului în zonă, idealurile naționale intersectându-se astfel cu interesele marilor puteri la Dunăre, concentrate acum pe înlăturarea Rusiei din zonă.¹² Pe un astfel de fundal a ajuns ideea unirii la urechile ministrului francez de externe, A.F.J. Walewski, printr-o epistolă primită de la ambasadorul din Istanbul către sfârșitul războiului, similar memoriilor despre unire înaintate sultanului de către Barbu Știrbei. Împăratul Napoleon al III-lea a îmbrățișat ideea, iar contele Walewski a înaintat-o în timpul lucrărilor congresului.¹³ Lovindu-se de opoziția Habsburgilor și Otomanilor, precum și de rețineria britanicilor, tratatul de pace de la Paris din martie 1856 a prevăzut înlocuirea protectoratului țarist cu garanția colectivă a țărilor europene (Franța, Marea Britanie, Sardinia, Prusia, Austria și Rusia), cu menținerea suzeranității otomane și retrocedarea de către Rusia a județelor din sudul Basarabiei, precum și revizuirea regimului regulamentar prin consultarea românilor.¹⁴

Divanurile ad-hoc și revendicările unioniștilor

În vederea examinării dorințelor românilor, au fost organizate divanuri sau adunări ad-hoc¹⁵ la Iași și București. Între timp, și domniile începute prin acordul de la Balta-Liman au ajuns la capăt, în locul acestora fiind numiți *caimacami*, adică locțiitori de domn, care să conducă cele două Principate în timpul consultărilor.¹⁶ Adunările urmau a fi alcătuite din reprezentanți ai clerului, ai marii și micii boierimi, ai orașenilor și clăcașilor, pentru a reprezenta toate clasele societății. Miza alegerilor era însă una foarte mare, fiind puși în antiteză partizanii unirii și cei potrivnici acestui proiect, printre care și caimacamul Nicolae Vogoride al Moldovei.

Sub acest aspect, alegerile din Moldova au fost inițial câștigate de tabăra opoziției unirii, sprijinită de presiunile (și falsificările) exercitate de Poartă, inclusiv cu implicarea Austriei, în vreme ce în Muntenia nu s-a putut interveni, caimacamul Alexandru Ghica, fost domn, fiind hotărât să-și îndeplinească cu bună-credință mandatul, fiind în același timp asistat de comisia trimisă de puterile occidentale să supravegheze scrutinul.¹⁷ Franța, revoltată de rezultatul obținut în Moldova, a cerut repetarea alegerilor, angajându-se față de Marea Britanie să nu mai insiste asupra unirii celor două țări, precum și să accepte unirea fără prinț străin. Sultanul a fost

10 Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)* (Vălenii de Munte, 1910), 177-178, 180-181.

11 Djuvara, *O scurtă istorie*, 252; Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 545; Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 545-546.

12 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 546.

13 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 542.

14 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 542; Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 542.

15 Charles Jelavich, Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States: 1804-1920*, (The University of Washington Press, 2000), 115.

16 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 542; Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 546.

17 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 543.

constrâns de presiunile anglo-franceze să dispună organizarea de noi alegeri, care de această dată aveau să fie câștigate de unioniști.¹⁸

Cele două divanuri s-au întrunit, iar în octombrie 1857, Mihail Kogălniceanu și-a citit, în cea de-a șaptea ședință a divanului de la Iași, expunerea de motive: „dorința cea mai mare [...] este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească”, întrucât „suntem același popor, identic ca nici unul altul”.¹⁹ Cu majoritate zdrobitoare de 81 de voturi dintr-un total de 83 de membri, divanul a cerut: (1) „respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor capitulații încheiate cu Înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634”, (2) „Unirea Principatelor într-un singur stat cu numele de România”, (3) principe străin și monarhie ereditară, „ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării”, (4) neutralitatea Principatelor și (5) încredințarea „puter[i]i legiuitoare” unei adunări reprezentative.²⁰ Divanul din Valahia a adoptat o rezoluție similară, dar condensată în numai patru puncte și votată în unanimitate. Pe de altă parte, tot cu prilejul adunării de la Iași au fost formulate și cererile reprezentanților țărănimii, printre care se număra și Ioan Roată, însă acestea nu au fost supuse dezbaterii sau incluse în textul final al rezoluției pentru a nu risca o divizare a unioniștilor pe această temă.²¹

Marile Puteri au respins, parțial, revendicările divanurilor, în conformitate cu cele stabilite în 1857, în cadrul întrevederii de la Osborne dintre împăratul Napoleon al III-lea al Franței și regina Victoria a Marii Britanii și Irlandei. Dacă Napoleon al III-lea a reușit să obțină acordul britanicilor pentru unire, acest lucru s-a înfăptuit cu un preț: unirea să fie strict limitată la aspectul vamal, militar și judecătoresc al organizării celor două, însă cu două tronuri și două guverne separate, și cel mai important – fără principe străin. Din aceste considerente, Convenția de la Paris din august 1858 a consacrat unirea celor două țări sub numele de Principatele Unite, având în comun o Comisie Centrală cu menirea de a pregăti legile, precum și o instanță supremă, ambele cu sediul la Focșani. În ceea ce privește domeniul militar, cele două armate ale Principatelor urmau a fi organizate identic, pentru a se putea unifica în cazul în care ar fi fost necesar acest lucru.²²

Dubla alegere și ecoul internațional

Cu toate acestea, convenția nu interzicea în mod expres alegerea aceluiași domnitor în ambele țări, aspect de care unioniștii au știut să profite. Dacă în Moldova au reușit cu relativă ușurință impunerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn, în Țara Românească situația a fost mai complexă. Susținătorii lui Cuza au acționat cu discreție pentru ca ideea alegerii domnului Moldovei și la București să nu fie dezvăluită cancelariilor europene până în ultimul prielnic, când urmau să pună Marile Puteri în fața faptului împlinit. Sugestia de a-l alege pe Cuza și în Țara Românească a apărut în condițiile în care conservatorii, majoritari în Adunare, aveau dificultăți în a conveni asupra unui candidat comun între Barbu Știrbei și Gheorghe Bibescu, foști domni. Cu o contribuție semnificativă din partea opiniei publice, unioniștii i-au convins pe conservatori să-l voteze și ei pe Cuza ca soluție de compromis.

Prin dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei la 5/17 ianuarie 1859, respectiv al Țării Românești la 14 ianuarie/5 februarie 1859,

18 Jelavich, Jelavich, *The Establishment*, 115.; Djuvara, *O scurtă istorie*, 259-260; Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 543-544.

19 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 544.

20 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 544-545.

21 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 545; Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 547.

22 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 544, 546.

între cele două Principate s-a realizat, din punct de vedere constituțional, o uniune reală²³, cu toate că unii istorici aleg să o considere a fi o uniune personală.²⁴ Distincția între cele două noțiuni rezidă în aceea că, în vreme ce uniunea personală se rezumă la a fi o asocieră între două state care au în comun același șef de stat, uniunea reală presupune și existența altor organe de stat comune.²⁵ Însă această uniune reală nu doar că nu a fost dorită, dar nici anticipată de puterile europene, care au urmărit ca cele două Principate să aibă domnitori diferiți. Prin urmare, nu e de mirare că dubla alegere a fost interpretată de puterile garante ca fiind o încălcare a Convenției, cu toate că au acceptat-o în cadrul Conferinței de la Paris din martie-august 1859.

Unirea Principatelor a avut un ecou important pe plan european, cu precădere în rândul monarhiilor absolutiste care au înăbușit Primăvara Popoarelor în urmă cu câțiva ani. Dintre acestea, cea mai ingrată poziție o avea Austria, care a renunțat în timpul Războiului Crimeei la alianța tradițională cu Rusia, în condițiile în care atât Piemontul, cât și Prusia ridicau acum amenințări serioase pentru granițele sale, concretizate prin importante revendicări teritoriale.²⁶ Ironia face ca întocmai de pericolul unui conflict cu franco-italienii să fi determinat Austria să se alătore coaliției formate în 1854 împotriva Rusiei.²⁷ Dacă adăugăm la aceste chestiuni și atracția exercitată în mod firesc de Principate față de românii de dincolo de Carpați, Austria avea cel mai mult de pierdut de pe urma dublei alegeri.

Visul împăratului francez Napoleon al III-lea de a destrăma sistemul lui Metternich, născut la Viena după înfrângerea unchiului său a fost urmat întocmai.²⁸ Franța avea astfel tot interesul să sprijine Unirea Principatelor și alte mișcări naționale de pe întreg continentul european. Conjunctura internațională a fost cu atât mai favorabilă Principatelor întrucât la acea vreme întregul continent era mult prea atent la statele italiene pentru a mai acorda importanță aparentei încălcări a Convenției de la Paris. Odată cu izbucnirea războiului franco-austro-piemontez în aprilie 1859, Austria a fost privită drept stat agresor, conform intențiilor Franței. Izolată pe scena europeană, Austria a fost nevoită să-și nuanțeze poziția cu privire la Principate, în vreme ce otomanii tergiversau luarea unei decizii. În cele din urmă, presiunile celorlalte puteri au obligat Constantinopolul să recunoască, alături de Viena, dubla alegere.²⁹

Consolidarea politico-administrativă și unificarea legislativă

Unificarea politică a Principatelor s-a produs mai târziu, către sfârșitul anului 1861, când sultanul a acceptat, la presiunea puterilor occidentale, unirea guvernelor și legislativelor din cele două țări, precum și suspendarea activității Comisiei Centrale de la Focșani, dar în schimb a menționat în cadrul „firmanului de organizare administrativă” și încetarea uniunii odată cu domnia lui Cuza.³⁰ Acest aspect nu l-a împiedicat însă pe domnitor să proclame „Unirea definitivă a Principatelor” cu prilejul deschiderii celui dintâi legislativ român unic la aniversarea a trei ani de la dubla alegere, pe 24 ianuarie 1862.³¹ Orașul București a devenit capitala Principatelor, iar la

23 Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, Vol. II (București: Editura C.H. Beck, 2013), 69-70.

24 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 551.

25 Muraru, Tănăsescu, *Drept constituțional*, 69.

26 Kissinger, *Diplomația*, 80-81.

27 Kissinger, *Diplomația*, 80.

28 Kissinger, *Diplomația*, 88-89.

29 Giurescu, Giurescu, *Istoria românilor*, 552.

30 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 553.

31 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 553.

conducerea primului guvern unic al acestora a venit conservatorul Barbu Catargiu, care însă a avut un mandat scurt, fiind asasinat în luna iunie a aceluiași an.³²

Din punct de vedere ideologic, viața politică din timpul domniei lui Cuza a fost marcată de două curente antagonice, și anume liberalismul și conservatorismul. Dintre aceștia, Cuza a colaborat mai ales cu liberalii moderați, cum a fost cazul cabinetului de miniștri condus de Mihail Kogălniceanu între octombrie 1863 și ianuarie 1865. Alături de acesta, Cuza a realizat câteva reforme importante, cum ar fi secularizarea averilor mănăstirești – spre iritarea Rusiei și a mănăstirilor străine, de la muntele Athos până la muntele Sinai, care dețineau încă din epoca fanariotă proprietăți însemnate în Principate – sau reforma agrară, care însă nu a avut efectul anticipat, ameliorând prea puțin situația precară în care se afla țărănimea.³³ Trebuie precizat că reforma agrară a fost inițial respinsă de către Adunare, fiind considerată mult prea radicală de majoritatea conservatoare, gest la care Cuza a înțeles să răspundă prin dizolvarea legislativului și adoptarea unei noi constituții – intitulată sugestiv, „Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris” – și a unei noi legi electorale.³⁴

Contrar aparențelor, noua lege fundamentală altera în mod fundamental vechile reglementări constituționale, limitând prerogativele legislativului și sporindu-le pe cele ale executivului.³⁵ În acest sens, domnitorul urma să aibă inițiativă legislativă și drept de veto asupra proiectelor de lege adoptate de Adunare. Mai mult, noua constituție institua bicameralismul în statul român prin înființarea Corpului Ponderator, compus din membri desemnați de Cuza.³⁶ Din acest punct de vedere, activitatea domnitorului a fost catalogată ca lovitură de stat, cu toate că noua lege electorală și noua constituție au fost supuse aprobării prin plebiscit.³⁷ În orice caz, schimbările patronate de Cuza și Kogălniceanu nu au făcut decât să sporească influența domnitorului și să reducă din importanța puterii legislative.

Pe de altă parte, reforma electorală nu a abolit votul cenșitar, însă a sporit numărul electorilor prin reducerea semnificativă a cenșului.³⁸ În același timp, noua lege electorală făcea distincția între două clase de alegători: direcți și indirecti (primari). În prima categorie intrau persoanele aflabetizate (știutori de carte) și care fie plăteau o contribuție de minim patru galbeni la buget și erua în vârstă de cel puțin 25 de ani, fie erau intelectuali, membri ai unei profesii liberale sau pensionari. În cea de-a doua categorie, a celor care puteau vota numai prin delegați, intrau cei neștiutori de carte, dar care plăteau impozit.³⁹

Cu adevărat importante au fost și reformele realizate prin introducerea codurilor moderne, de inspirație franceză și belgiană, de regulă.⁴⁰ Codul civil al României a fost promulgat în 1864, fiind elaborat după modelul Codului civil francez din 1804, numit și Codul Napoleon, ținându-se cont de proiectul Codului civil italian, precum și de alte dispoziții din vechiul drept românesc, înlocuind, la 1 decembrie

32 Laurențiu Vlad, *Conservatorismul românesc. Concepte, idei, programe* (București: Editura Nemira, 2006), 17.

33 Djuvara, *O scurtă istorie*, 261-263.

34 Amelia Chirtes, „Reflectarea principiilor democratice în Constituțiile României”, *Sfera Politicii* 114 (2005): 10.

35 Alexandru Radu, „Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică (I)”, *Sfera Politicii* 167 (2012): 4.

36 Chirtes, „Reflectarea”, 10.

37 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 556-557.

38 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 557.

39 Chirtes, „Reflectarea”, 10.

40 Djuvara, *O scurtă istorie*, 263.

1865, Codul Calimach din Moldova și Legiuirea Caradja din Țara Românească.⁴¹ Tot pe plan legislativ trebuie menționată și reforma învățământului, care a introdus, treptat și cu caracter novator, alfabetul latin în locul celui chirilic, menținut și astăzi în Bulgaria, Serbia și Rusia.⁴²

Concluzii

Domnia lui Cuza s-a sfârșit brusc, într-o noapte de februarie a anului 1866. Îndepărtându-i atât pe conservatorii „albi”, cât și pe liberalii radicali sau „roșii”, aceste două grupări aparent ireconciliabile s-au unit în jurul ideii de a-l înlătura de la domnie pe Cuza și a aduce în țară un principe străin.⁴³ Nu este niciun secret din faptul că atât Cuza, cât și liberalii moderați grupați în jurul său și a lui Kogălniceanu erau aliniați modelului politic francez promovat de Napoleon al III-lea, în vreme ce gruparea conservatoare era atât adepta modelului britanic de monarhie constituțională⁴⁴, cât și împotriva reformelor de factură liberală din timpul domniei autoritare a lui Cuza. În același timp, liberalii radicali îl acuzau pe domnitor că prin lovitura de stat nu a făcut decât să încalce principiile liberalismului și democrației. Unindu-și eforturile în direcția înlăturării lui Cuza, cele două grupări antagonice au format „monstruoasa coalitție”, blamată în mod deschis de istorici pentru urmărirea propriilor interese în detrimentul interesului general al societății românești.⁴⁵

Cu toate acestea, putem considera că șirul de reforme întreprinse de Cuza au fost consolidate de aducerea pe tronul Principatelor a domnitorului de origine străină Carol, care se bucura atât de sprijinul Franței, cât și al Prusiei sale natale. Începând cu acest moment, unirea de la 1859 a devenit cu adevărat ireversibilă. Meritul lui Cuza este unul incontestabil, așa cum a prezis și Mihail Kogălniceanu: „cât va avea țara aceasta o istorie [...] cea mai frumoasă pagină va fi aceea a lui Alexandru Ioan I”.⁴⁶ În ce ne privește, putem spune că eforturile depuse de Alexandru Ioan Cuza în vederea recunoașterii internaționale a Unirii au inaugurat prezența pe plan european a României moderne.

BIBLIOGRAFIE

Amelia CHIRTES, „Reflectarea principiilor democratice în Constituțiile României”, *Sfera Politicii*, nr. 114/2005.

Neagu DJUVARA, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Ed. Humanitas, București, 2013.

Constantin G. GIURESCU, Dinu C. GIURESCU, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, București, 1971.

Nicolae IORGA, *Viața și domnia lui Barbu Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)*, Vălenii de Munte, 1910.

Charles JELAVICH, Barbara JELAVICH, *The Establishment of the Balkan National States: 1804-1920*, The University of Washington Press, 2000.

Henry KISSINGER, *Diplomația*, Editura All, București, 2007.

41 Adrian Stoica, *Drept civil. Drepturile reale: note de curs, spețe, grile* (București: Editura Pro Universitaria, 2014), 13.

42 Djuvara, *O scurtă istorie*, 264.

43 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 559-561.

44 Vlad, *Conservatorismul*, 14.

45 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 561.

46 Țurcanu, *Istoria ilustrată*, 561.

Ioan MURARU, Elena Simiona TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Ediția a XIV-a, Editura C.H. Beck, București, 2013.

Alexandru RADU, „Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică (I)”, *Sfera Politicii*, nr. 167/2012.

John Morris ROBERTS, *The New Penguin History of the World*, Fifth Edition, Vol. II, Penguin Books, 2007.

Adrian STOICA, *Drept civil. Drepturile reale: note de curs, spețe, grile*, Ed. Pro Universitaria, București, 2014.

Ion ȚURCANU, *Istoria ilustrată a românilor*, Editura Litera Internațional, Chișinău-București, 2007.

Laurențiu VLAD, *Conservatorismul românesc. Concepte, idei, programe*, Editura Nemira, București, 2007.

Index de Autori

Emilia-Elena Clucerescu (Tănase), doctorand, Universitatea din București.

Adelin Dumitru urmează masteratul de Teorie și Analiză Politică al Facultății de Științe Politice din cadrul Școlii Naționale pentru Studii Politice și Administrative și este cercetător al Centrului Pentru Inovare Publică. Printre interesele de cercetare se numără comportamentul electoral, dreptatea distributivă, dreptatea globală, capitalul social și comunitarianismul.

Claudia Gilia, Conf. univ. dr., Universitatea Valahia din Târgoviște, Facultatea de Drept și Științe Administrative.

Valeriu Frunzaru este conferențiar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Facultatea de Comunicare și Relații Publice. Experiența didactică este dublată de experiența în cercetare, domeniile sale de interes fiind ocuparea forței de muncă, educația și valorile sociale (cu accent pe valorile materialiste). A participat la numeroase cercetări pe teme precum accesul și echitatea în învățământul superior, așteptările studenților de la facultate și de la piața muncii sau valorile materialiste și atitudinile studenților față de învățământul vocațional. Este interesat, cu precădere, de redefinirea rolului universității ca instituție de învățământ orientată către piața muncii și către nevoile comunității, în general. De asemenea, activitatea sa de cercetare include și studierea impactului rețelelor sociale online asupra utilizatorilor, în special impactul acestora asupra studenților.

Daniel Ionică, Doctorand, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București.

Adriana Iordache, PhD student, Department of Political Science, University of Bucharest.

Roxana-Mădălina Miron, doctorandă a Școlii Doctorale de Sociologie, Universitatea din București, cu lucrarea „*Discurs politic și mecanisme de legitimare în campaniile electorale de după 1989. Campania negativă în România*”. Licențiată în sociologie, specializarea Comunicare și Opinie Publică (Facultatea de Sociologie și Asistență Socială – Universitatea din București). Printre articolele publicate se numără: „*Legitimare politică prin campanii negative în România*” (Revista STUDIUM, nr. 8, 2015), „*Bătălia pentru cucerirea alegătorilor. Manipularea electorală prin campania negativă în România*” (Revista SINTEZA, nr. 17, 2015), „*Uniunea Eurasiatică – între imperialism economic și democrație suverană*” (Revista SINTEZA, nr. 22, 2015).

Anthony Murphy este student la Drept și președintele Senatului Studențesc al Universității „Ovidius” din Constanța. Autorul unor articole de specialitate publicate în țară, precum „*Vizita țarului Nicolae al II-lea al Rusiei la Constanța*”, „*Începuturile administrației românești la Constanța*”. Are ca domenii de interes istoria modernă și contemporană, dreptul constituțional și dreptul privat.

Ovidiu Dumitru Solonar, bursier doctorand, proiect POSDRU/159/1.5/S/133675, Beneficiar Academia Română, Filiala Iași. Doctorand al Școlii Doctorale „*Studii Literare și Culturale*” din cadrul Universității din București. Este traducător și profesor de limba engleză, doctorand la Școala Doctorală „*Studii literare și culturale*”, Universitatea din București, bursier doctoral al Academiei Române, Filiala Iași și consilier la Ministerul Educației și Cercetării Științifice. Cea mai recentă traducere este *În Castelul lui Barbă-Albastră: Câteva însemnări pentru o redefinire a culturii* de George Steiner, Editura Humanitas, 2013, iar în calitate de consilier la Ministerul Educației și-a adus aportul la conceperea mai multor studii privind învățământul superior și Procesul Bologna (ultimul: *Modernisation of Higher Education in Europe: Access, Retention and Employability 2014*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union).

Vlad Stăncescu este student al Facultății de Drept și Științe Administrative din cadrul Universității „Ovidius” din Constanța și șef de promoție al Liceului Teoretic „George Vâlsan” din Făurei. Domenii de interes: drept public, drept roman, drept contractual, istoria românilor, retorica.

Enache Tușa este lector doctor la Facultatea de Istorie și Științe Politice a Universității „Ovidius” din Constanța din anul 2005 și cercetător științific la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române unde își desfășoară activitatea din anul 2006. A absolvit *Facultatea de Drept* în a Universității *Ovidius* din Constanța (2000), *Facultatea de Științe Politice* din cadrul Universității din București (2006) și *Facultatea de Sociologie* din cadrul Universității din Craiova. Doctor în științe politice al Universității din București este specializat în *sociologie politică, identități regionale și antropologia comunităților etnice*. Ultimele publicații : Enache TUȘA – ***Revoluția română prin ochii unui contemporan. Câteva reflecții asupra unor evenimente confuze***, în „Sfera Politicii”, An. XXII, nr. 6 (182) noiembrie-decembrie 2014. Volumul editat de Henrieta Anișoara Șerban și Cristian-Ion Popa, ***Filosofie politică republicană: ipostaze moderne și contemporane*** cu o contribuție Enache TUȘA, *Proiecte și viziuni asupra formei de guvernământ republicane în societatea românească*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2014, 310 p.

SUMMARY

Claudia Gilia <i>Feminization of Romanian Politics – A Desideratum?</i>	3
Emilia-Elena Clucerescu (Tănase) <i>Local and global in the governing process: a complex phenomenon</i>	18
Ovidiu Dumitru Solonar <i>Pop Culture as Ideology. Romanian hipsters between anti-corporate and anti-corruption activism</i>	27
Enache Tușa <i>Electorate and Elections in post-communist Romania. – Some reflections on ballots in last 25 years</i>	37
Adriana Iordache <i>A qualitative analysis of hate speech reported to the Romanian National Council for Combating Discrimination (2003-2015)</i>	50
Daniel Ionică <i>Censorship as an ideological defense mechanism in Democracy and Totalitarianism</i>	73
Valeriu Frunzaru <i>About the need for partnership between university and community</i>	83
Adelin Dumitru <i>Social policy as a catalyst of European Union’s becoming a well-ordered society</i>	92
Roxana Miron <i>Negative campaign in the presidential debates of democratic Romania</i>	103
Anthony Murphy and Vlad Stăncescu <i>The Union of the Romanian Principalities, between solving the Eastern Question and the ideals of the Spring of Nations</i>	113
Index of authors	121
Summary	123

Open Issue

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
*Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune
și se pedepsește conform legilor în vigoare.*

